

FA 5 C 43

LILII GREGORII
GYRALDI DE ANNIS ET
MENSIBVS, CAETERISQVE TEM-
porum partibus, difficiili haetenus & im-
pedita materia, dissertatio facilis
& expedita.

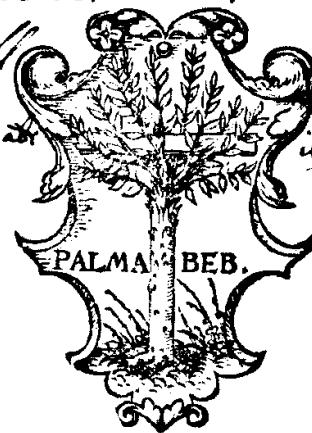
E I V S D E M

Calendarium & Romanum & Græcum, gentis
utriusq; solennia, ac rerum insigniter gestarū tem-
pora complectens, magno tum historijs,
tum ceteris autoribus cognoscen-
dis usui futurum.

Pertinet ad Libellum de L. francisi Trabivio de N. fe.

Excellens. M. A. Scamozzi. R. 1660.

Dni. Ascari. Ricard.

BASILEAE
apud Mich. Isingrinium,

1543.

ILLVSTRISSIMAE FERRA
RIAE AC CARNVTI PRIN
cipi Diuæ RENATÆ Galliarum Re
gis Lodouici duodecimi filiæ,
Lilius Gregorius Gy
raldus S. D.

ON sum nescius, Princeps illu
stissima, si hoc meum de annis
& mensibus cæterisq; eorū par
tibus commentarium, quod ad
agnitionem animi pulcherri
mum est, & quod proximis diebus confeci,
edere uoluero, fore ut in uarias reprehensio
nes incurram, meq; nō modo obiurgatori
bus, sed & obtrectatoribus obijcam. Nam
nonnullos qui se Ciceronianos haberi uo
lunt, iam nunc illud mihi obijcere audio, qd
minus Ciceronis imitator fuerim, meusq;
hic stylus nimis humili serpat. Alios uero, qd
quæ ex Philosophorum monumentis hausi,
non à me satis exploratè percepta, minusq;
cōmodè digesta, & perinde confuse, nec enu
cleatè à me prodita, quin ex hac in illam ple
runq; hæresin me transiluisse. Quidam & il
lud mihi impingent, quod in mathematicis
disciplinis, in quibus fermè res tota de qua a
gimus consistit, nō usque adeo rationes obni
xè ad calculum reuocarim, neq; ad particu
las primaq; elementa deduxerim. Postremà
& plerosque futuros suspicor, qui mihi uitio

EPIS T O L A

dabunt, quod in græcis uertendis uel parum expresse, uel uerbum penè pro uerbo reddidimus. Alia porrò multa eos mihi uitio datur sentio, qui in alienis censendis taxandisq; studium omne suum impendunt, quiq; aliorum studia nō in angulis modo, sed & in circulis & coronis uelllicant. Quibus omnibus si respondere, meq; ab eorum maledictis obtrectationibusq; tueri uelim, mihi sic infirma ualeudine & male affecto, & laboriosum nimis foret, & in longum nimis sermo traheretur. Qua ratione factum est, ut te praeceteris meo huic commentario patronam ac fautricem adoptarim, idque ideo tibi quam alij credere & committere malui, ut (si tibi ita uidebitur) in apertum lucemq; sub tuo nomine prodeat, quo ueluti Palladis (quod aiunt) clypeo, à calumniantrum obtrectationibus protegatur. Id quod facillime facere poteris, propter tuam summam autoritatē, & qua in studiis bonisq; omnibus iuuandis animi propensione à primis usque annis fuisti, iam tum sub maximo Rege parente tuo Ludouico duodecimo. Locus hic exposcere uidebatur, utin laudes tuas immortalitate dignas excurrerem, sed meæ exiguitatis conscius, & tuæ sublimitatis, eas suo Regiæ celsitudinis fastigio malui notas præterire, quam ingenij mei imbecillitate deterere. Nam quid dicam san-

Etissi-

NVNCVPTORIA.

Etissimos mores tuos, uitæ integritatem, misericordiam, & largas manus in pauperes? Quid, inquam, pietatem & religionem in Deum optimum maximum, quam castè, quam mundè colas? Illa uero notiora, te literis sacris, uirtutibusq; omnibus ornatissimam: quibus rebus non modo nostræ ætatis mulieribus antecellis, sed antiquas illas Heroidas æquas. Te igitur omnibus his de causis patronam ac tutricem delegi, meq; tutæ tuæ cōiendaui, ut me, reliquumq; quantulumcunque uitæ superest, quali cœpisti ope ac praesilio iuues. Nam detracitoribus quidem his uelut offis ora ipse obstruam, me uidelicet post alteram & alteram bonorum & facultatum omnium direptionem, optimorumq; amicorum amissionem, uelut addictum cuidam quasi perpetuo carceri, non quidem ex edicto prætoris, non alicuius principis iussu, sed impotentis nouerç naturæ iniquissimo imperio: me adeò articularibus dolorib. toto corpore affligi, torqueri, ut ex multis annis non modo ex ædibus & è cubiculo pedem efferre nō detur, sed uix per interualla morbi sella curuli sedere ac per paululum uichi. Sed tamē tot his malis sic conflictatus, nō angori penitus ac inertiae me demitto, sed cum nonnihil aliquando

A 3

EPIST. NVNCVPATORIA.

se dolores remiserunt, aliquid interea meditor (si minus scribere possum) qualecumque, quod studiosæ iuuentuti prodeste possit. qd cōtingat utinam. nam sic equidem fructum cepero laboris, & non parū simul leuationis, & solati languoris, diurniq; morbi. Quod si his contra uituperatores parum profecero, obrectariq; illi non desinant, ualento: neq; idcirco tamen pedem ipse retraham, quo minus semper aliquid tale faciam, ut uel me in tanta ualetudinis imbecillitate utcunque sustentem. Tu uero Princeps tot conspicua do-
tibus, quantulascunq; has nostras ipsa lucu-
brationes accipe ac foue, si non quidem Re-
gia tua maiestate & uirtutib. dignas, me& sal-
tem cōditioni & fortunæ cōuenientes. Vale.

A D L E C T O R E M .

Dum nos secula, dies, menses metimur & annos,
Obrepit tacito mors inopina gradu,
Quæ feret cetheream ue diem, no&tem ue profundam.
A&ta tibi qualis, talis agenda dies.

I N D E X.

- A** Lbi, læti, & fausti
dies cur dicti. 42. Naturalis. Ibid.
159. & seq. Annus mēstruus. 37
Alcyoniæ dies. 96 Annus uertens quid.
ἀλκυονία. 135 Annus uertens (35
Alexandri Magni ad O- qualiter à Græcis dī
lympiadem epistola de uisus. 68
Aegypti cuiusdam sa-
cerdotis narratione. 10
Alexadriæ dies longissi-
mus. 145 Annum magnū , qui
Alliensis dies. 155 & maxim⁹ appellat̄,
Ambrosia. 101 quo spacio mēsi sint
Analemma. 193 ueteres. 15. & seq.
Androdas. 181 (17 Annus decem mensū
Anni ciuilis institutio. cur à Romulo insti-
Anni etymologia. 13 tutus. 42
Anni uertentis exordiū. 62. dies. 35
Anni Iuliani. 54. Au- Anthesterion. 95
gustani. 58 αὐγουστος ἀποφάσ. 155
Anni error à nostræ æta- Antiochēses quo mē-
tis astrologis deprehē- se Pascha celebraue-
sus. 58. & seq. rint. 102
Anni apud Arabes ini- Antoninus & Fausti-
tium. 116. apud Per- nus , September &
fas. 117 October uocati. 86
Annorum diuisio. 13 Apaturia sacra. 99
Annus Metonicus. 20 Apellæus. 96
Iubileus. 30. Ciuilis. ἀπιλης ἀπαρέγεια, ιπα-
ρηνης θαργαληρα, pro-
verb. 99
Apollinis ortus. 99
ἀποφάσις nefasti dies
à Græcis uocati. 154
Aprilis unde dict⁹. 76

INDEX.

- Aprilem Neronem dictum. 86
 Aequinoctiales horæ. 188
 Arabum & Saracenorū annus & menses. 116
 Arcadū annus. 37. 39
 Atheniensium menses. 89. & 106
 Atomus quid. 148
 Atri dies cur dicti. 159
 Audynæus mensis. 97
 Autumni initium. 68
- B**
- Bacchi sacra Trieterica unde uocata. 17
 Bellū nauale inter Cæsarem & Antonium, quo die factum. 80
 Bissextilis annus infastus dictus. 57
 Bissexturn dies quare institutus. 59
 Bithynorū mēses. 108
 Boëdromion Gr̄corū mēsis unde dictus. 90
 Borysthenicum clima. 147
 Britannię dies longissimus. 145
- C**
- Alabria curia unde uocata. 121
 Calēdē intercalares. 56
 Calēdæ unde dictæ. 120
 Calo Iuno nouella. 121
 Cannensis clades quo die facta. 163
 Cappadocū mēses. 108
 Cares & Acarnanes mestri habuisse annū. 120
~~απριλίας~~ Apollo unde dictus. 40
 Cataclysmi clades. 114
 Chaldaorū annus. 40
~~χότες~~. 95. Chœac. 96
 Ciuilis mensis. 72
 Clauus annalis. 67
 Clepsydræ unde nuncupatæ. 184
 Clepsydræ apud Romanos autor. 195
 Climaëterici anni. 179
 Cœtus & collectæ festum. 116
 Comitiales dies per Cliterā ueteres assignare solitos. 156
 Cōmunicarij dies. 157
 Conceptiæ feriæ. 152
 Concubium. 140

Conti

INDEX.

- Conticinium. 135
 Crepusci unde noīati. 137
 Crepusculū. 137 (137)
 Cynocephalū duodecies in die meiere solitum. 184
 Cypriorū menses. 108
- D**
- Datyli dies. 168
 December. 82
 Deiotari ad M. Crassū responsio. 185
 Delphici certaminis recurrentis spacium. 20
 Diana Munychia. 98
 Dianæ natalitium. 99
 Diebus nomina à quibus indita. 172. & seq.
 Diei diuisio. 132. & 148
 Diei noctisq; tēpora, proprijs discreta noninibus. 135
 Diei per climata longitudo & breuitas. 146
 Dies nonas, (et seq. & Idus quot quilibet mensis habeat. 122
 Dies unde dictus. 131
 Dies apud Hyperbo reos cur semestri luce fit. 145
- E**
- Elaphebolion. 97
 Enceniorum festū. 116
~~ιν τῷ παροιλίῳ~~ prouer. 128 (120)
 Epactæ inueniendæra Eresione. 94 (tio. 129)
~~Ισηρού~~. 137
 Expiationis celebritas.
- F** (116)
- Fasti dies. 154
 Fax prima. 137
 Februū, februamēta 83
 Februari⁹ unde dictus
 Feriarū Christianorum autor. 177
 Feriarū publicarū qua tuor genera. 151
 Festi & profesti dies. 149. & 151
 Festū apud Iudæos tubarū & buccinarū. 115

A 5

G N D E X.

- G**Allicinium. 135
Gamelion. 97
Gentiles certos mensis dies certis numinib. dicatos habuisse. 177
γλυκὺ ἡ ἀλύθεα. 94
Gnomon. 143
Græcorū annus. 40
embolismos. 47
- H**Ebdomades anno- rum. 179
Hebræorum annus. 39
Menses. 110. Celebri- tates. 115
Hebræos duo princi- pia anni habuisse. 63
Hecatombæon. 89
Hellesponticum clima. 147
Hierosolymæ subuer- fio. 115
Hierosolyma quo die à Pompeio capta. 170
Hipparchi annus. 21
Hodes ab Hebræis uocati menses. 110
Horæ unde dictæ & in- uentæ. 183. & seq.
Horæ quatuor anni tē-
- pora unde appellata. 135
Horæ diuisio. 186 (183
Horæ plura significata. 189. & seq.
Horaria. 191
Horarum genera duo. 184
Horis tēpla con- structa. 183
Horologia. 191
Horologij autor. 191
Horos trimestris anni autor. 40
Hostire. 157
Hydrophoria ludi. 119
Hyemis principiū. 68
Hyperberetæus mēsis.
- I** (102
IAni signum qualiter à ueterib. formatū. 36
Iani imago quare bi- ceps. 61
Ianuarius & Februa- riis cur anno apposi- ti. 44. & seq.
Ianuarius mensiū pri- mus quare. 60. & seq.
Iberorum annus. 40
Iduare. 123
Idus Ioui dicatæ. 123
Iduum nomē unde ac- ceptū.

I N D E X.

- ceptum. 122
Ieiunium desolationis urbis sanctæ. 115
Ieiunium sortis uel ur- næ. 116
Illiū captum. 99
Imperatiūæ feriæ. 152
Indictiones unde dictæ à quibus, & quare in- stitutæ. 32. & seq.
Indictio qui cognoscē- Indorū menses (da. 34. & anni. 118
Initiorum dies. 92
Intercalandi quis au- tor. 49
Intercalandi Hebræo- rum ratio. 39
Intercalandi apud Ro- manos ratio. 44
Intercalandi error cor- rectus. 50. & seq.
Intercalatio unde di- cta. 45. quando, à qui bus, & quomodo in- ducta. 46. & seq.
Intercalares priores q- modo apud Cicero - nem intelligendi. 55
Intercisi dies. 149
- Interpretum Plutarchi error emendatur. 92
Ioui epulum quo men se celebratum. 81
Iuno Calendaris appella- ta. 120
Iunius Germanicus di- catus. 86
Iusti dies. 157
Italiæ dies lōgissimus. 145
Italorum annus. 41
Iunius unde appellat⁹.
Iunonis Monetæ (78 ædes dicatæ. 79
- L**ampada tradere, prouerb. unde. 140
Lampadarum celebri- tas. 140
Lapi in uertendo Dio- nyfio error emenda- tus. 165
Latio unde nomen da- tum. 61
Lauiniorū annus. 41
Lenæon mensis. 103
Longitudinis breuita- tisq; dierū causa. 141. & seq.

I N D E X.

- L**ucernarum accensio,
Aegyptiorum celebri
tas. 138
Luciū unde dicti. 137
Ludorum secularium
apud Romanos ini-
tium. 26. & seq. Gene-
- spacium. 28. & seq.
Lunaris annus. 41
Lunæ diuifio. 119
Luſtricus dies. 167
Lustrū unde dictum,
eiusdemq[ue] reuertentis
spacium. 18
Lysander quo mēſe A-
thenis potitus fit. 98
- M**
Maemacterion. 93
Maiæ quo die ædes di-
catæ. 78
Maius Claudius appel-
latus. 86
Mane. 135
Martio mense ineunte
quæ olim Romæ fie-
bant. 75
Matronarum dies fe-
stus. 75
Mēſes omnes sua numi-
na habuisse. 88. & seq.
- M**enses à diuersis Im-
peratorib. diuersa for-
tita fuſſe nomina. 86.
& seq.
Menſib. nomina à qui-
bus imposta. 73
Mēſis intercalarius. 50
Mēſis unde dictus. 71
Mēſis primus dies Iu-
noni sacer. 120
Mēſis per decades di-
uifio. 103. & 123
Mensiū apud Hebræos
nomina. 111. apud
Macedones. 106
Mensiū genera duo. 71
Mensiū dies apud Græ-
cos numerandi ratio.
124. & seq.
Mercedini dies interca-
lares dicti. 46
Mercurij annus. 41
Meridies unde dictus.
136
dia Mēſe clima. 147
Mesori mensis. 92
Metagētñion mēſis. 90
mūrū à Græcis luna cur-
dicta. 119
μετρημαγεῖ dies. 168
- Mo-

I N D E X.

- Momētū quid. 10. 148
μόσχον mēſis initium ab
Homero dictum. 71
Mūdū ter in anno patē
Munychiō. 98 (re. 156
Mysteria Athenis quā-
do celebrata. 91
- N**
NAturalis mensis. 71
Ne quid inter cæſa &
porrecta, prouer. 149
Nefastos dies per N li-
teram fuſſe notatos.
Nestoris uita. 29 (154
Nisan. 102
Noah Armenios et Scy-
thas astrorum cursus
docuit. 37
Noctis diuifio. 134
Nonarum die popula-
res ad urbē cōfluxisse.
Nouember. 81 (122
Nox unde dicta. 132
Nox intempeſta. 140.
media. Ibid.
Numa Pomp. anni xiij.
mensiū autor. 42 (67
Numer⁹ cuius inuētū.
νομικά. 124
Nūdinarū dies an inter
- ferias numerati. 163
Nundinarū autor. 164
Nundinæ unde dictæ.
νυξίων. 97 (166
Nychein Munychion
non est. 98
νυκτίμερον quid. 132
- O** (86
October Liuī dict⁹.
Octoēteris quare, & à
quo instituta. 19
Olympiados reuoluen-
tis spacium. 17. & seq.
Oscophoria. 94
- P**
P Ago uerbum. 194
Palmam exoriēte luna
unicam gignere bain.
πάρθενος. 90 (22
Pandiculares dies. 157
Pascha quo mense à Iu-
deis celebrabatur. 115
Pax inter Romanos &
Sabinos q[ue] die facta.
Pentecostes apud (75
Iudeos celebritas. 115
Peritius mensis. 97
Persarū annus. 40. mē-
ses, uocabula, dierūq[ue]
numerus. 117

I N D E X.

- Persæ quo die à Græcis superati. 91
 Phamenoth mensis. 98
 Pharmuthi mēsis. 102
 Philolai annus magn⁹. φῶς ἀγαθόν. 136 (21)
 φῶσφορος. 137
 Physius mensis. 103
 Pithœgia sacra. 101
 Planetarum annus. 41
 Platonis natalitij dies. πολύπλοκος. 103 (104)
 Possideon. 96
 Postridie Calēdas, Nonas & Idus, cur atri.
 Præliares dies. 157 (162)
 Prætoris tria uerba. 154
 προσάνθωσις Arcades curdicti. 39
 Profestum facere. 149
 Punctum quid. 148
 Pyanepsiōn. 94
- Q**
 QVadrans. 148
 Quintilis, Sextilis, & ceteri menses sequentes unde dicti. 80
 Quinquatrus dies. 107
- R**
 RHiphæū clima. 148
- Rhodium clima. 147
 Romanis antiquus anni signandi mos. 67
 Romanorū annus. 42
 Romanorū secula quā distincta. 26
 Romanos trecētos annos sine horis fuisse. 187
 Romanum clima. 147
- S**
- Abbatum unde dictum. 170
 Sais urbs Aegypti. 138
 Saturnalia quando celebrata. 82
 Saturni annus. 41
 Sc̄equolę de ferijs elegās responsum. 153
 Scenopegię festum. 116 σκίπα. 99
 Scirias Minerua. 100
 Scrophorion. 99
 Seculi quis primus dies diuersorum opiniones. 62. & seq.
 Seculi naturalis apud Hetruscos constituen di ratio. 25. & seq.
 Seculum Hebreorū. 24
- Secu-

I N D E X.

- Seculum quid, & unde dictum. 23
 September Tiberius appellatus. 86
 Septimana. 170
 Sex mensium esse diem sub polo. 146
 Signum quando recte seu obliquè oriri dicatur. 141
 Socratis natalitij dies. Sol quandiu in (104
 Zodiaci signis moretur. 72
 Solis menses. 72
 Solaria. 191
 Solarij apud Romanos autor. 194
 Solstitium brumæ quo mense fiat. 96
 Sosibius Cesaris mathematicus. 8
 Stati dies. 157
 Statiuæ feriæ. 152
 Διὰ Συννῆς clima. 147
- T**
- Tabularum fractarū apud Indos ieiuniū. 115
 Tempora unde dicta. 68
- Temporis quadripartita diuisio. Ibid.
 Temporis in partes distinctio. 11. & seq.
 Temporum scriptores plurimi. 9
 Temporum interualla ex uarijs scriptorū sententijs supputantur. 9
 Tempus mythicum & historicum. 8
 Terentini ludi quare in stituti. 27
 Thargelia sacra. 98
 Thargelia Hyadū una. 99
 Thargelion mensis. 98
 Theseus quo die cum adolescentibus in urbem fit reuersus. 94
 In Thule dies mēstruus uel bimestris longissimus. 145
 θύρας κάπει, ὅτε αἰρεγέγαι πrouerb. 95
 Tiresij uita. 29
 Trieteris. 17
 Tusci nono quoq; die regem salutabant. 122
 Tybi mensis. 114

INDEX.

VAcunadea.	81	Vmbræ per gnomonē
Vacunalia quo mense celebrata.	81	in diuersis regionib. dimensio. 143. & seq.
Veneris annus.	41	Vncia quid. 148
Veris initium.	68	Vrgus serpens. 3
Vespera prima.	137	Vsuræ calendis solue- bantur. 121
Vidua unde dicta.	123	
Vita hominis longissi- ma.	25	X XAnticus mensis. 102

INDICIS FINIS.

AD ILLVSTRISS►

FERRARIAE AC CAR-
NVTI PRINCIPEM DIVAM
RENATAM Galliarum regis LUDOVICI
duodecimi filiam, LILII Gregorij Gyral-
di Ferrarensis, de annis, mensis-
bus, cæterisq; liber.

CRIP T VR V S de an-
nis & mensibus, cæ-
terisq; quibus tem-
pora metimur parti-
bus, diffici ac impe-
dita materia propter
uarias multiplicesq;
sententias, te certissi-
ma huius patriæ fa-
lus, regina ac princeps RENAT A inuoco,
ut mihi quo cœpisti præsenti numine aspi-
res. Erit huius libelli non iniucunda lectio,
nec, ut spero, inutilis legenti: mihi certè etiā
subleuamentū inter tot fortunæ & ualetudi-
nis aduersa: minus enim, dum commenta-
mur, malis lædi uidemur. Igitur ut rem ag-
grediar, paulò altius ab Aevo & Tempore
exordiar, utpote quod ex his anni & cætera
fluere uidentur. Est autem Aeuum, ut Cen-
sorinus scribit, tempus unum maximū sine
origine, sine fine, quod eodē modo semper
fuit, semperq; futurū est, necq; ad quenquam

Aeuum.

B

hominem magis quam ad alterum pertinet. Id est ipsum in tria quidam tempora diuidunt, praeteritum, praesens, & futurum. Praesens autem quod medium est, adeo est exiguum & incomprehensibile, ut nullam accipiat longitudinem: neque aliud esse uideatur, quam transacti futuriq; coniunctio. Porro etiam adeo est instabile, ut ibidem sit nunquam, & quod quis trascurrat, a futuro decerpit. Hec uero ipsa inter se tempora, anteactum dico & futurum, neq; propria sunt, neq; ita ut alterum altero longius breuiusue uideatur. Quicquid enim non habet finem, collationem mensuræ non recipit, quapropter eum neq; annorum, neq; seculorum numero, neq; denique ullo finito temporis modo metiri quisquam poterit. Recte illud ergo quod infinitum est, nos ita finiemus: Aeuum etsas est perpetua, id est, aeternitas, cuius neq; initium, neq; finis est. Vel ita: Aeuum continuatio quædam est temporis sine principio & sine fine manens, ex quo tempus continuè fluit. Unde philosophus ille noster & poëta ita cecinit: Qui tempus ab æuo ireiubes. Aeuum tamen Varro ab ætate deducere uideatur: ait enim: Aeuum ab ætate omniū annorum. hinc (inquit) Aeuiternum, quod factum est aeternū: id ait Chrysippus esse αἰών. hæc Varro. Sanè Aeuum græcum est, quod εἶδι dicit, quod semper existat, πάντα τὸ οὐκ οὔ.

Hinc

Hinc deum principium rerum omnium ἀριθμός dictū uidemus. Vnde ridicule xxx. ab eo æonas heretici à Valentino induxerūt, quos cum alij, tum Irenæus & Tertullianus coarctauunt. Quidam hoc tempore magnum esse negotiū putant, inter æuum, æuitatem, æternitatem, & eiusmodi cetera statuere: sed nos parum profuturas propositæ nostræ institutiōnē eorum argutias mittimus, & cum ijs simul Aegyptiorū hieroglyphica, qui per lunam & solem æuum designabant: uel per serpentē, qui toto reliquo corpore caudā contegat, serpentemq; ipsum illi uræum uocabant, Græci basiliscum, nos regulum. Sed non modo hoc Aegyptij, sed & Phœnices effingebant, id est ipsi mundo assignabant, qui ex se ipso alitur, & in se idem reuoluitur. Antiqui quidem Græci cum æuū ipsi effingere uolebant, hac figura utebantur ☉ ut in uetustis adhuc codicibus datur uideri. Sedenim apud Græcos αἰών uaria significat: nam interdum quidem, ut diximus, aeternitatē sine principio, sine fine. Interdū toram hominis uitā, ut apud Homerū & Herodotū, & hoc sensu ab αἰών, quod est spirare, deducitur. Interdum & generationem & ætatem, ut cum dicimus, septem æonas à mundi exordio ad futurum interitum. Sed & medici αἰώνα spinæ medullam significare contendunt, quomodo est illud apud Hippocratē: αἱρεωνές τις

αἰών.

4 LILII GREG. GYRALDI

Tempus uariè à eo prodit, de tempore aliqua afferamus: de uarijs descriptū. quo adeò uariè à scriptoribus traditū, ut uix niam inuenias, qua in eo describendo te explices. Nam sunt qui scribant, quod semper fuerit necesse esse, siue ante mundū, siue cum mundo. Multi quidem natū mundū, multi non natum esse contendunt. Ergo hoc tempus generale, quia neq; initium, neq; finem habet, & æternitas est, quam Græci, ut modo dictum est, *αἰών* appellant, difficile est definiri, ut ait Cicero. Sed de tēpore quo nunc urimur, ita potest: Tempus est pars quædam æternitatis, cum certa alicuius spaciij significacione, pura seculi, anni, mensis, & cætera: ita tamē ut intelligas partem æternitatis nō propriè dictā, sed per similitudinē: neq; enim æuum mensurā capit. Possidonius tempus esse ait incorporeum, quod nihil aliud sit q̄ interuallum mundani motus. Vnde & anti qui gentium theologi, Saturnū qui temporis symbolum credebatur, ἡμέρα, hoc est, cœli filium dicebant. Quam sententiā inter philosophos multi sequentes, tempus esse dixerunt carlestis motus definitionē. Et propterea Varro, Tempus, inquit, est interuallum mundi & motus. Vel ut alij colligunt, Tempus est certa dimensio, quæ ex cœli conuersatione

DE ANNIS ET MENSIB. LIB. 5

fione cognoscitur. Alij numerum & mensuram motus esse dixerunt. Sunt qui harū nullam probent, sic ratiocinātes. Cur solis, aut, & lunæ ac siderum motus tempora sunt, & non potius omnium corporum? An uero si cessarent cœli luminaria, & rota figuli moueretur, nō esset tempus quo eos gyros & circuitus metiremur: diceremusq; aut æqualibus morulis agi, aut si aliàs tardius aliàs uelocius moueret, alias magis diuturnos esse alias minus? Quid uero? Nōne & cum nos hæc dicemus, in aliquo tempore loqui dicemur? Sed nec corporis quidem motū definiiri tempus posse uideri potest: siquidem corporaliquando mouetur, aliquando stat. Nec solum motum eius, sed etiam statū tempore metimur, & tantū stetisse dicimus quantum temporis fluxit: ut cum solem uel lunā in sacris uel profanis historijs aliquando stetisse legimus, eo interuallo quo sol uel luna & cœlum stabat, num aliquod tempus ibat? Ergo corporis motus tempus recte dici nō potest. Pari quoq; ratione numerū uel mensuram motus ipsum dicere absoluū uidetur. Democritus & Leucippus atque Epicurus mundum ex indiuisibilibus frustulis (ut sic dicamus) quas ætoures illi uocant, fabricatum esse dixerunt: dura sanè, & iure improbata sententia. Quantum autem magis fuisset improbanda, si mundum constare ex atomorū

numero dixissent, nō aliter ac si dicerent, do-
mum constare ex numero lapidum, aut li-
neam cōstare ex numero punc̄torum, cum
paries ex numerosis lapidibus, & linea, ut
quidā uolūt, ex numerosis punctis, nō ex eo
rum numero cōstet. Tempus ergo nō modō
numeris est, sed ne numerosum quidē, aut
numerabile. Sunt qui distensionē quandam
esse tempus affirmēt: sed cuius rei distensio uel
continuatio sit, se palām ignorare fatent. Py-
thagorai, ut Timaeus Locrensis refert, tempus
æternitatis imaginē esse uolunt: id utiq̄ tem-
pus esse significātes respectu æternitatis æter-
næq̄ stabilitatis. Plato in Timaeo, & Philon
in Cosmopœia, cæteri q̄ qui fabricatū mun-
dum assuerāt, tempus ab ipso cœli nascētis
circumactu incepisse tradunt. Aristoteles &
eum secuti, qđ mundū æternū rati sunt, tem-
pus infinitū existimauere, celiq̄ motu tēpera-
ri. Hinc Varro apud Latinos à solis & lunæ
tenore temperato, tempus dictū putat. χρόνος
uero Græci à κρόνῳ, id est, Saturno deducunt.
Stoici quidē teste Hieron, tempus ita definiūt:
χρόνος ὁ τι πανόρθωσις, οὐδὲ πρᾶγμα των τύπων, hoc
est, Tempus est correctio, & rerū cōseruatio.
Omneq̄ tempus, quo non uirtutibus opera
impeditur, perire credūt, nec penè tempus
esse. Epicureus Lucretius tempus nihil esse
per se putat, sed rebus ab ipsis cōsequi. Eius
uersus ex primo libro adscribam:

Tem-

Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis,
Consequitur sensus, transactum quid sit in æuo:
Tum quæ res, quid porrò deinde sequatur,
Nec per se quenquam tempus sentire fatendum est,
Semotū ab rerum motu placidaq; quiete. Et cæt.

Sed plura de his missis. Nunquid ante mun-
dum & cœlum à deo fabricatore conditū, ali-
quod fuisset tempus dicemus? Nullū pleriq̄
dicunt: alij fuisset quidem, sed non intellectū,
minusq̄ destinatū: id quod apud M. Tullium
Velleius: Non enim, inquit, si mundus
nullus erat, secula non erant. Secula nunc di-
co non ea quæ dierum noctiumq̄ numero
annuis cursibus conficiuntur. Nam fateor
ea sine mundi conuersione effici nō potuisse.
Sed fuit quædam ab infinito tempore æ-
ternitas, quam nulla circumscrip̄tio tempo-
rum metiebatur: spacio tamen qualis ea fue-
rit intelligi non potest, qđ ne in cogitationē
quidē cadit, ut fuerit tempus aliquod, nul-
lum cū tempus esset. Hęc Velleius, uel Tullius
potius in primo de nat. deorū. Num melius
erit si ita distinguamus: aliquod esse tempus
cōfusum, inordinatū, inarticulatumq̄: &
aliquod esse distinctū, ordinatū, articulatūq̄.
Cōfusum, quale chaos & secula fuere æterni-
tatis, id est, ante mundi constitutionē, huma-
no licet intellectui ac cogitationi id minus
sit noscibile, imaginatione tamen cōprehen-
sibile. Distinctum uero & articulatū id esse,

B 4

quo secula, anni, menses, diesq; metimur.

Sed nos iam temporū spacia interuallaq; speculemur, idq; ex uarijs scriptorum senten- tias, & primum ex Varrone, qui hac de re ita

*Temporis
diuīsio.*

statuit, ut Censorinus refert: Primū, inquit, interuallum ab hominū principio ad cata- clysmū priorē perducit. Secundū ad Olym- piadem primam, quod quia in eo multa fa-

Mythicum.

bulosa referuntur, mythicum dicitur. Ter- tium à prima Olympiade ad sua Varronis tempora, quod historicum dictum est, quia res in eo gestae ueris historijs continentur.

Historicum.

Primum tempus, ait Varro, siue habuit ini- tium, seu semper fuit, quot annorum fuerit, planè ait comprehendi nō potest. Videmus enim Hebr̄eos nostrosq; nō usquequaq; cō- uenire: quod noster Picus, ut alios mittam, ostendit. Secundum quoq; non planè scitur, sed tamen ad M. circiter & DC. annos fuisse creditur, à priore scilicet cataclysmo, quem dicunt Ogygis, ad Inachi regnum annis cir- citer CCC. Hinc ad Olympiadem primam paulò plus CCC. quos solos quamuis my- thiци temporis postremos, nō quia à memo- ria scriptorū proximos, quidam certius de- finire uoluere: & quod Sosibius, quo mathe- tico usus est Cæsar, scripsit fuisse CCCXCV. annorū, Eratosthenes autē VII & CCC. Timæus X V I I & CCC. Aretes CCC
LXIIII. & præterea multi diuerse, quorum etiam

etiam ipsa dissensio incertum esse declarat. De tertio autē tempore aliqua fuit inter au- tores dissensio in sex septēmū tantummo- do annis uersata: sed hoc quodcunq; caligi- nis Varro discussit, & pro cetera sua sagacita te, nunc diuersarum ciuitatū conferens tem- pora, nunc defectus eorumq; interualla re- tro dinumerans, uerum eruit, lucemq; osten- dit, per quam numerus certus nō annorum modo, sed & dierum perspici possit. Sed & in hac Varronianā distinctione erratum ui- detur maxime, ea puto de causa, quoniam eius libri deperditū sunt. Verū apud nostros Julius Africanus sub Imperatore M. Aure- lio Antonio simplicis historiae stylo, & post hunc Eusebius Pamphili & Hieronymus, hanc temporum ab orbe condito per dyna- stias & regna suppurationem uidentur dili- gentissimè confecisse. Sed & ante hos Be- rosus Chaldæus, Philon & Iosephus He- bræi. Id etiā in lib. de ciuit. Dei Aurelius Au- gustinus, & Isidorus in Chronico & Etymo- logijs, & Bedas attigerunt, ut missos faciam qui nostro tempore græcè & latinè Chroni- ca scripserunt. Ex quibus omnibus nos ita collegimus, ab orbe condito ad primū usq; annū IESV CHRISTI D.N. annos fluxisse
^MV C. hoc est, milenos quinos & ducenos, 5200. P.M. à quo anno ad hūc quo nos hæc ipsa cōmentamur M.D. XXXIX. quæ sum

ma plus minus conficit annos ^MVI.DCC.
xxxix.hoc est, 6739. Non me præterit ab
hac descriptione dissentire Hebr̄eos quodā,
Alfonsum regem, & Picū, & alios nōnullos.
Quę si nosse uoluissent gentes, nō in tot inci
dissent de mundi ætate ambages. Plato, qui
ueritati proprius accessit, mundū quidē con
ditū ab opifice Deo asseruit, sed quo princi
pio minime: Aegyptiū em̄ inducit de mundi
ætate innumerabilia secula cōmemorantē,
qui Gr̄ecos idcirco tanq̄ semper pueros irri
det. Vt mītā in p̄fētā quę de coctilib. late
ribus tradunt uel configunt potius, innu
merabiles penē annos ostendentib. Celebra
tur epistola Alexātri Magni ad Olympiadē
matrē suam, quā scripsit narrationē cuiusdā
Aegyptiū sacerdotis insinuans, quā protulit
ex literis quę sacræ apud illos habent. Cōti
net etiā regna, quę gr̄eca quoq̄ nouit histo
ria, in quibus regnū Assyriorū in eadem epi
stola quinq̄ millia excedit annorū. In gr̄eca
uero historia mille fermē & ccc. habet ab
ipsius belli principatu, quē & ille Aegyptius
in eiusdem regni ponit exordio. Persarū au
tem & Macedonū imperiū usq̄ ad ipsum A
lexandrū cui loquebatur, plusquā octo an
norum millia ille constituit, cum apud Gr̄ecos
Macedonum usq̄ ad mortem Alexandri
ccccx xxxv.reperiant anni, Persarū uero
donec ipsius Alexātri uictoria finiretur,

cc &

cc & xxx.cōputentur. Hęc quidē Aure
lius Augustinus. Chaldæi quoque, & qui ex
Caucaso cœli signa seruasse ferunt, ut Cice
ro & Laetātius scribūt, quadringenta & se
ptuaginta millia annorū monumentis com
prehensa se habere affirmarunt. Quare mi
nus mirū uideri debet, si Aristoteles & eum
secuti philosophi, in eam opinionē impege
runt, ut æternū mundum & fine principio
& fine uel crediderint, uel certe literarū mo
numentis prodiderint.

His ita de temporū interuallis uel ætati
bus expositis, temporis quoq̄ partes scrute
mur. Ifidorus inquit: Tempora momētis, ho
ris, diebus, mēsibus, annis, seculis, èratibusq̄
diuiduntur. Momentum est minimū atq̄ an
gustissimū tempus, à motu siderū dictum:
est enim extremitas horæ in breuibus inter
uallis, cum sol aliquid sibi cedit, atq̄ succe
dit. Hęc ille. Alij tempus ita distinguunt: se
culum, èras, annus, mensis, hebdomas, dies,
quadrans, hora, punctum, momentū, uncia
atomus. Sunt ex nostris qui ita dirimunt.
In ætatem primū, quam mille annorū esse
dicūt. Deinde in seculum, quod centum an
norum. In inductionem, quam x v. annorū
statuunt. In lustrū, quę Gr̄ecis est olympias,
quę perfectos quatuor annos cōtinet. Tum
in annū diuidūt, quem in quatuor horas uel
tempora distinguunt, Tempus in tres menses.

Temporis
partes.

Menses in hebdomas quatuor. Hebdoma da in dies v i i . Dies in quadrates quatuor. Quadrans in sex horas diuiditur. Porro ho ra in quatuor puncta. Punctum in decem mo men. Momen. Momentum, quod & momen apud antiquos uocatū uidemus, in uncias duodecim. Vncia in xl vii atomos. Atomus ue ro, ut uox ipsa indicat, diuidi ac secari in par tes nō potest. Nuper cum antiquos quo dā libellos euoluerem, qui mensurarū ac ponderum rationem continent, inter cetera cu riosē pertractata & hoc legi: Annū & mensem libram utrunḡ dici posse, quod ille ex xii mēsibus, hic ex xii horis cōstet; porro horam cōstare ex quinq̄ punctis, x minutiis, xv partibus, xl momētis, & lx ostentis: horamq̄ diei secundū solis cursum quin que puncta habere, iuxta uero lunam qua tuor duntaxat. Qui latine tamē & syncerius locuti sunt, momentum uel ut momen diximus, pro breui quidem tempore accipiunt, quotum tamen haud definiunt, sicut & punc tum, ut Horatius cum ait, Quid enim: con curritur, horæ momento. & per tralationē ad alia, ut illud poëta Luc. Non ponderare rum Non momenta sumus. Sed à grammaticis accuratius. Punctū & temporis ait Terentius: Tum temporis pūcta mihi ad hanc rem. Cicero: Die dico: imò hora atq̄ etiam pūcta temporis eodem. Idem: Hunc diem,

hoc

hoc punctum temporis. Quod & frequen tius diuus Hieronymus quadā epistola ita enunciauit: In atomo, in puncto temporis atq̄ momento. Lucretius puncto tempore uisus est dixisse in secundo:

Et capiant sensus, & puncto tempore reddant.

Nisi quis legere malit temporis, & s de uer su elidat, ut apud eum frequenter fit. Minutis nunc quidem l x . astrologi dicūt horam constare, sed Boëtius Seuerinus puncto mi nus esse minutum ostendit. Alij alias minutias gradusq̄ cōmenti sunt, ut qui post Pto lemæum & Theonem cum græcē tum latine barbareq̄ astronomica scripsere. Mihi ui sum est satius in tres partes tempus omne di uidere: in annos, menses & dies. Annos por ro in magnos, uertentes, in secula, ætates, geneas, lustra uel olympiades, & penteteres, in trieteres, indictiones, æra, iobeleos. Præ terea menses in Calendas, Nonas, Idus, uel ut Græci, in Neomenian, consistentes, id est ianuarii, decades, & icades uel desinentes, id est, phœnices. Dies uero in quadrantes, horas, & cæteras partes. Exordiemurq̄ ab anno magno, primumq̄ ne quid desideretur ety mon excutiemus.

Annus, ut Varro interpretatur, ut parui circuli annuli, sic magni circites anni dice bantur. Hinc & Seruius ab annulo dictum annum existimauit, qui & Aegyptios ait an

te literarū usum draconē caudam suam mordente annū effinxisse, qua de re antē locuti sumus. Atteius uero Capito annū à circuitu temporis dictū ait, quia ueteres Am pro circum ponere solebāt. Alij annū ab annouando, quia suo naturali ordine cūcta annouet, hoc est, circumnouet. Sex. Pompeius annū ex grēco uenire ait: quod enim illi ἔτη, nos annū dicimus: & quod nos trienniū, illi τριή-τη. Non sum tamen nescius, aliam habere lectionem, qui nunc impressi sunt codices. Sedenim ἐν δίctionem per simplex & scribe-re uident̄ Suidas & Eustathius, & cum afflatur: atq; ideo uidet̄ mirus consonū, ut ab eo deriuetur. Sed nec te pīgeat audire Socratem ita loquentē in Cratylo: ἐν τοῖς, inquit, & ἐν idem esse uidentur: quod enim in lumen uicissim educit quæcunq; nascuntur, fiuntq; ex terra, ipsumq; in seipso examinat & discerit, annus est: qui in duo sectus est, ut Iouem in σύναρτε δια dictum est. Ita & annus ἐν τοῖς, quia in seipso: & ἐν, quia examinat, quasi τὸν ἀντρὸν ἑτάσθιον iunctim, quod disiunctum facit ἐν τοῖς οὐχ ἐν. Hæc in Cratylo. Grammatici porrò & aliam afferunt interpretationem super illud Homeri: ἐν τοῖς μηδέδηται, quæ quoniam nostro negocio minus est apta & uerbosior, à nobis ideo mittitur. Certe & illud sciendum, ἐν τοῖς interdum pro longo temporis spacio desumi, ut cum

comi-

comicus poēta dixit ἐν τοῖς ἐν τοῖς, παρὰ τὸν in-
αντρὸν tunc dictus existimatur, quasi diutius immoretur. Sed & annum Grēci Lycobonta uocant, idq; ea ratione, ut scribit Aelianus, quod erga lupum sol amorem habere dicatur: eoq; animali Apollinem delectari ferunt, quod ipse in lucem æditus feratur ex Latona in lupæ specie imaginemq; cōuersa. Cuius sanè rei & Homerus meminit, cum Apollinem uociter λυκόγενην, ob eamq; rem lupi simulachrum in Delphico templo ex ære positum fuisse legimus. Sed hac de reali alia, quod & Aurelius Macrobius exequitur. Nunc de annorum magnorum numero uarietateq; differendum. Annorum quos magnos uocant, diuersa multiplexq; adeo magnitudo obseruata, quam est autoribus prodita. Nam Aristoteles, ut ab hoc incipiām, hunc annum maximum potius quam magnum uocauit, quem solis & lunæ uagorumq; quinq; stellarum orbes conficiūt, cum ad idem signū, ubi quondam simul fuerunt, unā referuntur. quod idem ferē M. Tullius in lib. de fin. bon. & mal. Idq; etiam in vi. de Republica ex Scipionis persona: Homines, inquit, annum tantum solis, id est, unius astri reditu metiuntur: re autem ipsa, quum ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint: eandemq; totius cœli descriptionem longis interuallis retulerint,

Annus magnus.

tunc ille uerè uertens annus appellari potest. Hunc autem fieri physici, ut Macrobius scribit, uolunt post annos XV . mil. peractos, mundanusq; annus nominatur. Plato uero in Timæo perfectū appellat. Eius autem anni maximi hyems summa est cataclysmus, quem alluuiionem uel diluuiionem nostri uocant. Aestas uero ecpyreofis, quod est mundi incendium: nam in his alternis temporibus, mundus tum exignescere, tum exaque-scere uidetur, ut Censorini uerbis utar. Hūc annum Aristarchus putauit esse annorū uerentium duum mil. $ccccLXX\bar{X}III$. Are-tes Dyrachinus quinque mil. $DLII$. Herodotus & Linus X . mil. $DCCC$. Dion XIII. mil. $DCCCLXXXIII$. Orpheus centum XX . Cassandrus tricies sexies centum mil. Noster Cicero XII . mil. $DCCCLIII$. Iosephus Hebraeus antiq. lib. 1. DC. tantum. Iuliust, qui & Vilius Firmicus, $MCCC$ & LX . unius anni circuitu terminauit. Sunt qui cum phœnicis auis uita eius anni cōuersio-nem fieri scribant. Alij infinitū esse, nec in se reuerti unquam putauerunt. Alij longe mi-nore spacio magnū hunc annū mensi sunt, quippe qui ex duobus annis uertentibus illum constituerint: alij trium, alij quinq; alij plurium: quorum rationes hic breuiter co-nabor absoluere. Veteres in Græcia ciuitates cum animaduerteret dum sol annuo cur-

su or-

su orbem suum circuit, lunam nouam inter dum terdecies exoriri, idq; saepē alternis fieri, arbitrati sunt lunares XII . menses & dimidiatum, ad annū naturalem cōuenire. Itaq; annos ciuiles sic statuerunt, ut intercalando facerent alternos XI . mensium, alternos XIII. utrūq; annum separatum uertentem, iunctos ambos annum magnum uocantes. Idq; tempus trieterida appellabāt, quod ter tio quoq; anno redibat: quo in primis tem-pore Bacchi sacra celebraabantur, quæ ideo Trieterica uocitata sunt: & qui in ihs uersus canebantur, *πιαρούσι* dicti, de quibus in histo-ria & dialogis poëtarum egimus. Penteteri da uero nominabāt, quod quinto quoq; an-no reuertebat, qui annus magnus ex qua-driennio cōmodior uisus est, quod uidelicet ratione solis circuitus congrueret: cuius an-nus quidē solis constat ex diebus $ccccLXV$. & diei parte circiter quarta. Penteteridas er-go Græci maximē obseruabant, id est, qua-ternorum annorū circuitus, quas Olympia das uocabant, & ludos Ioui Olympio in Eli de celebraabant. Hoc quidem scribit Censori-nus, cui & de Olympiadum numero anno-rum Solinus in Polyhistore astipulat. Idem & Suidas, & Eusebius, si quis eius de tēpori-bus libros diligētius euoluat. Idem & Hiero-nymus in Chronico, & in expositione heb-domadū Danielis prophetæ. Isidorus item

C

non adeò contemnendus scriptor: Et hoc, inquit, certaminis tempus Olympiadem uocauerunt, quadriennio in una Olympiade supputato. Isaacius quoq; in cōmentarijs in poëtam Lycophronē, quinquagesimo quoque mense Olympicum agonem celebratū prodidit. Hoc ideo pluribus recensui, quod uideo multos hac de re disceptare. Non me fugit uulgas & grammaticos quosdam alter sentire, ut Laetantius Cœlius in primo Theb. qui ita scribit: Quinto finito anno agon olympicus fiebat. quo loco quarto potius legendum puto, quibus & poëtæ, si recte perpendantur, parum suffragantur.

Ouid. de Ponto ad Brutum:

*In Scythia nobis quinquennis Olympias alta est,
Iam tempus lustrī transit in alterius.*

Seneca in Herc. furente:

*Qualis elæcum coit ad tonantem
Quinta cum sacrum reuocauit æstas.*

Non enim de pérfecto quinquennio agūt, sed iam incepto. Ita etiam de lustro intelligendum, quod ad penteteridis græcæ modum Romani celebrabant: ideoq; sic vocabatur, ut ait Isidorus, quod censu per quinquennium in Repub. peracto, urbs Roma lustrabatur. Vel, ut scribit Varro, lustrū nominatum est à luendo, id est, soluendo, quod quinto quoq; anno uestigalia & alia tributa per censure soluebantur. A Seruio uero,

Tullio

Tullio ita institutum, ut quinto quoq; anno censu ciuiū habito, lustrū cōderetur, sed nō ita à posteris obseruatū. Nam cum inter pri-
mum à Seruio rege conditum lustrum, & id quod ab Imperatore Vespasiano v. & Cæs.
filio iiii. c o s s . factum est, anni interfuerūt paulominus DC L, lustra tamen per ea tem-
pora non plura quām LXXV. facta sunt, &
postea planè fieri desierunt. Quod si uerum
est non plura quām LXXV. fuisse, nō uiden-
tur continuata fuisse, id quod & uerisimile
est, bellis præcipue ciuilibus impedientibus,
cæterisq; reipub. incōmodis. Rursus tamen
annus idem magnus per Capitolinios ago-
nes, ut Censorinus scribit, cęptus est diligen-
tius scrutari: quorū agonum primus à Do-
mitiano institutus fuit, die xii. eius & Ser-
gij Cornelij Dolabellæ consulatu. Verū cum
apud Græcos hoc tempus ad solis tantūmo-
do cursum, nec ad lunę cōgruere uideretur,
duplicatum est, & octoēteris facta, quę tunc
irratiæ uocitata est, quia primus eius an-
nus nono quoq; anno redibat: huncq; cir-
cuitū uerè annum magnū esse magna pars
Græcię existimauit, quod annis uertentibus
solidis constaret, ut propriæ in anno magno
fieri par est: nam dies sunt solidi uno minus
centum, anniq; uertentes solidi octo. Hanc
octoēterida uulgo creditum est ab Eudoxo
Gnidio institutam ex disciplina Aegyptio-

C 2

rum Nectanabo tradente, ut Laërtius prodit. Huius anni apud Lucanum Pharsaliæ lib. x. est mentio, loquente Cæsare in conuiuio Cleopatræ:

Non meus Eudoxi uincatur fastibus annus.

Tametsi Seruius in v. Aeneid. eum primum annum deprehendis̄ scribit, & post ipsum Hipparchus, de uertente intelligēs. Sed hāc ipsam octoēterida Leostratū Tenedium primum ferunt composuisse, & postea alijs alter, qui mensibus uariè intercalandissuas octoēteridas protulerunt, ut fecit Harpalus, Naute lis, Menestratus, item alijs in quēis Do xitheus, cui in primis octoēteris Eudoxi inscribitur. Ob hoc multæ in Græcia religio nes hoc interuallo temporis summa c̄remo nia cultæ fuere. Delphis quoq; ludi, qui uocantur Pythia, post annum octauū olim cōficiebantur. Post has etiam quæ uocatæ fuerunt Dodecaēteres ex annis uertentib. xii. cui anno Chaldaico nomen fuit, quem Genethliaci non ad solis lunæq; cursus, sed ad obseruationes alias habebant accōmodatū, quod in eo dicebant tempestates frugumq; prouentus ac sterilitates, itemq; morbos cir cuire. Præterea fuerūt & alijs complures magni anni, ut Metonicus, quem Meton Atheniensis, non Lacon, mathematicus, ex annis uno de uiginti constituit, eaq; causa Decaēn neateris, uel ut Suidas & Theophilus, irri

Annus Meto nicus.

metonicus appellatur, & intercalat septies: in eoq; anno sunt dies sex mil. & cccxl. Huius anni meminit Cicero in epistolis ad Atticū: *Quis erit, ait, cui credam: aut quando iste Metonis annus uenier: Metonis meminit & Columella, eiusq; anni: item Aristophanes in Auib. Theon uero, seu qui alias in cōmentarijs in Aratū poētam Metonis meminit, illumq; numerorū rationem diligenter tenuisse scribit, dicereq; solitum affir mat, paruum annum ad magni comparatio nem esse compositū: nō tamen illum, sed qui post eum fuere astrologos ait tabulas in uribus constituisse de decem & nouē annorū solis anfractibus & circuitibus, ut iuxta unumquenq; annū, qualis futura esset hyems, quale uer, qualis æstas, qualis ue autumnus, nosceret, & insuper qui uenti, aliaq; pleraq; que mortaliū usui forent. De Metone quoq; diuersa Callistratus, Euphronius & Phryni chus scripsere, eumq; & medicum & astrologum optimum fuisse. De Metone iam satis. Fuit & Philolai Pythagorici annus magnus, ex annis l ix. in quo erant menses intercalares xx. & unus. Fuit item Calippi ex annis l xx vi. ita ut mēses duo de xxx. intercalaretur. Fuit & Democriti annus ex annis l xx xi. cum intercalares essent xxviii. Sed & Hipparchi ex annis ccc xiiii. in quo intercalabat centies decies bis.*

C 3

Hæc annorū magnitudo discrepat, eò quod inter astrologos nō cōuenit quanto uel sol plus quam c c c l x v . dies in anno cōficiat, uel luna minus quam xxx . in mense. Vnde usq; ad hanc diem, plurima licet sint tradita & quotidie tradantur, nō congruere tamen planè, alio aliquid indies superaddente uel detrahente, ut iam etiam Ptolemæi tabulæ nedum Alphonsi regis sordescat: qua etiam de causa ingentia condita sint à plerisq; uolumina, de nostra aberrante ob id Dominicæ (ut nostræ religionis uocibus utar) resurrectionis solennitate. Verum quod restat agamus. Aegyptiorū magnus annus est, quē οὐνὸν Græci, Latini canicularē uocant. Nihil hic ad lunā pertinet, propterea quod initium illius sumit cum primo die eius mensis quem uocant Thoth, quo caniculæ fidus apud eos exoritur. Caniculę illi astrum οὐληρού uocant, ἀτπονυώνα Græci, idq; principiū inter stellas tenere arbitrantur, ut scribit Horus Apollo. Idem annum effingebant deq; Isidis imagine, muliebri scilicet specie, uel palmæ plantæ figura: idq; ea ratione, quod arbor hæc luna exidente, unam gignat bain, quo modo xii . bals annum explet . Baiæ uero dicuntur folia uel ramuli palmarum. Porro annum suum magnum Aegyptiū eodem auctore lib. iij. quatuor annorū habuere, ita refente Philippo, qui Horum ex lingua aegyptiaca

ptiaca in græcam conuertit: Hominem, inquit, qui perfectam ætatem uixerit, mortuæ cornicis imagine effingunt: hæc enim centū annos uiuere traditur: annusq; aegyptiacus quadrienniū spacium perficit. hæc ille. Idem fateri uidetur Censorinus, qui scribit: Aegyptiorū annus ciuilis solus habet dies c c c l x v . sine ullo intercalari. Itaq; quadriennio eo fit, ut annus M c c c c l x . diebus ad idem reuoluatur principiū. Hic annus etiā οὐλανὸς à quibusdam dicitur, ab alijs οὐλανός. Atq; haec tenus de annorū magnorū uarietate dictum sit, deinceps de seculo, de genea et inductione agendum, & post hæc de annis uertentibus differendi locus erit idoneus.

Seculum quidam idem esse existimarent *Seculum*, quod græcē τὸ αἰών, quo pacto & sacra nostra scriptura. Sed de eo nos agimus prout est spacium temporis definitum. Est ergo seculum, ut Varro scripsit, spacium annorū centum, dictum à sene, quod longissimum spacium senescendorū hominū id antiqui putarunt. Alij uero à sequendo dictum putant, quod seipsa tempora sequantur: primamq; eius dictioonis syllabam producunt, quidam & diphthongo scribūt. Sanè, ut Censorinus ait, seculum est spacium uitæ humanæ longissimum, partu & morte definitum. Quare qui annos triginta seculum putarunt, multum uidentur errasse: hoc enim tempus Ge-

neam uocari Heraclitus & Zeno sunt autores. Sed de genea quæ in poëtarum historia proddidi, in hoc etiam paulò post breuiter repetam. Seculum autem quid sit, usq; ad sua tempora ad subtile non examinatū fuisse putauit Censorinus, qui ait poëtas multa incredibilia scripsisse, puta aurea secula, & argentea, aliaq;, ut Hesiodus & Naso. nec minus historici græci, quamvis à uero par nō fuit dedere, ut Herodotus, apud quem se legisse ait Censorinus (nisi locus sit mendosus) Arganthonium Tartessianorū regem c & l. annorum fuisse, quod tamen ego apud Herodotum haud legi, quod meminerim. Idem tamen & Lucianus in Macrobijs, eundemq; citat Herodotum, & cum eo Anacreontem Lyricum poëtam. Sed Arganthonij ut longæui & Cicero & Valerius, itemq; Plinius, Ausonius, Silius, alij, cum Herodoto. Additur Ephorus, qui tradit Arcadas dicere, apud se reges antiquos aliquot ad c c c . uixisse annos. Verum hęc fabulosa præterenda, nisi annos eorū trimestres intelligamus, ut alio loco referemus. Hoc loco mittā quæ Lucianus multa in eo libello de longæuis coligit. Hebræi quoq; suum seculum, quod illi Olam uocant, quinquagesimo anno definiebant, ut Hieronymus his prop̄modum uerbis scribit: In Hebræo, inquit, seculum, id est Olam, ubi Vau literam positā habuerit, æter nitatem

nitatem significat: ubi uero sine Vau scribitur, annū quinquagesimū quem illi Iobeleū uocat. ob hanc causam & ille Hebræus, qui propter uxorem & liberos amans dominū suum, aure pertusa seruitio subigitur, seruire iubetur in seculum, hoc est, in annū quinquagesimū. Sed ut hoc apud Hebræos ratū fuit, ita minus apud gentes: atque in primis nō cōuenit inter astrologos, qui in stellarū signorumq; motuum ratione, uerū se scrutari putat. Nam Epigenes c & xii. annis longissimā uitam constituit, uel ut Plinius diceret uidetur, c xxii. Berossus uero, ut Censorinus scribit, centum & sex, ut Plinius c. & xvii. Alij ad c & xx. annos produci posse assueverāt, quidam etiā ultra credidere. Fuerunt qui nō idem putarent ubiq; obseruandum, sed uariè per diuersas regiones, prout in singulis sit cœli ad circulum finitorē inclinatio, quod *alīus* dicitur. Sed licet ueritas in obscuro lateat, tamen in unaquaq; ciuitate quæ sint naturalia secula, Rituales Hetruscorum uident apud antiquos docuisse, in quibus scriptum accepimus initia sic ponenda seculorū: Quo die urbes atq; ciuitates cōstitterentur, de ijs qui eo die nati essent, eum qui diutissime uixisset, die mortis suæ primi seculi modulum finire: eoq; die qui essent reliqui in ciuitate, de ijs rursum eius mortem qui quam longissimā egisset ætatem, finem

esse secundi seculi: sic deinceps tempus reliquorum terminari. Sed & quod ignoraret homines portenta mitti diuinitus, quibus admonerentur unumquodque seculum esse finitum: hęc portenta Hetrusci pro haruspicię disciplinęq; suę peritia diligenter obseruata in libros retulerunt. Quare in Thuscis historijs, quae VIII. eorum seculo scriptae sunt, ut Varro testatur, & quot numero secula ei genti da: a sint, & transactorum fngula quanta fuerint, quibus ut ostentis eorum exitus designati sint, continetur. Itaque scriptum est quatuor prima secula annorum fuisse c. & v. Quintum c XXIII. Sextum undeuiginti & centū. Septimū totidem. Octauum demum agi, nonum & decimum superesse, quibus transactis finem fore nominis Hetrusci: quod & factum fuit: Nisi & hoc demum tempore nouum inter eos regnum, nescio quo fato, inauspicatum illud quidem constitutum fuisset. Romanorum autem secula quidam ludis seculari bus putant distingui: cui rei si fides certa est, modus Romani seculi est incertus. Temporum enim interualla quibus ludi iij referri debeant, non modo quanta fuerint retro ignoratur, sed ne quidem quanta esse debeant scitur. Nam ita institutum esse centesimo quoque anno ut fierent, id tum Antias alijq; historici autores sunt, tum Varro

cum

cum alibi, tum de scenicis originibus libro primo ita scriptum reliquit: Cum multa portenta fierent, & murus & turris, quae sunt inter portam Collinam & Exquelinam, de cœlo essent tacta, & ideo libros Sibyllinos Decemuiri adjissent, renunciauerunt, ut Di ti patri & Proserpinę ludi Terentini in campo Martio fierent tribus noctibus, & hostiae furuæ immolarentur, utq; ludi centesimo quoque anno fierent. Sed quod ait Varro portam Exquelinam de cœlo tactam, alij Sabiusam scribunt. Festus Terentum locum fuisse scribit in campo Martio, quo in loco ara Ditis patris in terra occultabatur, & propterea ludi Terentini dicti. Ausonius Gallus poëta:

Trina Terentino celebrata trinoctia ludo.

Papinius in Syluis:

Ait instaurati peccauerit ara Terenti.

Val. Max. libro secundo memorabilium aliud tradit secularium ludorum initium, à Valesio quodam uitæ rusticæ uiro locuplete, qui tribus liberis ut succurreret, oraculum accepit ut Tarentum peteret. Huius postea Val. Publicola exemplum fecutus, apud eandem aram trinoctio ludos fecit. Titus item Liuius libro centesimo tricesimo sexto: Eodem, inquit, anno ludos seculares Cæsar ingenti apparatu fecit, quos centesimo quoque anno (is enim terminus

seculi) fieri mos: utq; decimo centesimo quo que anno reperant tam cōmentarij Quinde cimuirorum, quām diui Augusti edicta testari uidentur, adeò ut Horatius Flaccus in carmine, quod de secularibus ludis cantatū est, id tempus hoc modo designauerit:

*Certus undenos decies per annos
Orbis, ut cantus referatq; ludos,
Ter die clara totidemq; grata*

Nōdē frequentes.

Sed nos de seculo satis, nam de ludis secularibus Politianus in miscellaneis eruditè plura collegit. Nunc ergo ut polliciti sumus, de genea nos agamus. γράμματα Græci uocant, quā Latini tum ætatem, tum seculum uerterunt: sunt & qui generationem, & præsertim in sacris libris: nam humanæ uitæ spaciū cuiusq; genean nuncupant. Verum autorum pleriq; septem annorum spaciū significare cōtendunt, hoc est, quas alias hebreas domadas uocamus. Vnde & Hippocrates & ab eo medici, ante duas geneas pueris uenas incidi nō oportere præcipiunt. quo pacto fortassis de Orphei uita apud Suidam intelligendum: nam si aliter exponere uoluerimus, qui fieri poterit ut Orpheus xi. geneas uixerit? Atqui Plutarchus & Zeno, & non ignobiles quidam grāmatici, geneam spaciū xx. annorum existimauere, quo pacto etiam Hesiodus & Homerus, & qui ab his

ab his poëtæ Nestorem scribunt tres geneas uixisse, quas nostri tria secula & tres ætates uocauere. Lucianus quoq; in Macrobijs de Tiresia ita fermè scribit: Sed & Tiresian, inquit, uatem tragœdia ad sex usq; geneas uitam prorogasse prodit, id est, ad sex ætates. Xenophon in libello de æquiuocis, de ætate, hoc est, genea ita scribit: Aetas apud diuersos diuersa metitur spacia, quia apud Aegyptios spacio xxx. annorum perficitur, & apud Græcos quartam centenarij partem, id est, annos v. & xx. cōtinet. Censorinus uero ita scribit: Qui annos, ait, xxx. seculum putauerunt, multum uidentur errasse: hoc enim tempus geneam uocari quidam uolunt, quia orbis ætatis in eo sit spacio. Orben autem uocant ætatis, dum natura humana ad fēmentem reuertitur. Hoc quidem genet tempus alijs aliter definiuere. Heraclitus annos quinq; & xx. scribit dici geneā, Zenon xxx. quibus uerbis uidet error inesse. Nam Plutarchus in eo, quo cur oracula defecerunt causas inquirit, de ætatibus super Hesiodi uersibus, geneam ait ex Heracli ti sententia xxx. annorum esse, ubi & pleraq; alia, tum illud, quod aliqui centum & octo annorum γράμματα cōstituerint, quinqua gintaq; & quatuor dimidium esse uitæ humānæ. Reliqua ab eo subtilius disputata misfa facio. Aurelius Augustinus in cuiusdam

psalmi Davidici cōmentario geneam existimauit x v. annum non excedere: quidam & xxix. ut est apud Phauorinū super Hesiodi uersu de Nestore. Alia præterea multa genea significat, quæ Theophilus & alij Græci enumerant: inter quæ & illud, quod genea non modò de hominibus dicitur, sed & de equis, & folijs, ut est illud Homericum, quo hominum uitam folijs similem dixit: φύλλων γρεν &c.

Monet me Christiana pietas, ut de anno Iubileo non nihil & hic congerā. Annus Iobeleus fuit apud Hebræos duntaxat, & demum longo post tempore apud Christianos cōstitutus uidetur. Apud Hebræos quidem ex septem annorū hebdomadibus perfectis, hoc est, quinquagesimo quoq; annū celebrabatur: etenim quadragesimus nonus annus perficit septimā hebdomadā: quo quidē anno clarius ac sonorius tubæ & buccinæ apud Hebræos resonabant, unde & uocabulum apud ipsos Iobeleus: sobel enim Hebrei buccinam uocant. Eum annū interpretatur Hieronymus remissionis: in illo quippe iuxta legem ad omnes antiqua reuertebatur possessio. Huius anni Moses, & ab eo Iosephus, & ab eis Christiani, rationē tradidere, quos inter Isidorus, Iubileus, inquit, annus remissionis: est enim Hebraicus & sermo & numerus qui septē annorū hebdomadibus,

id est,

id est, quadraginta & nouem annis texitur, in quo clangebat tubis, & ad omnes reuertebat antiqua possessio, debita absoluiebantur, cōfirmabantur libertates. hunc numerū etiā in diebus pentecostes & nos ipsi celebamus, post domini resurrectionē, remissa culpa, & totius debiti chirographio euacuato, ab omni nexu liberi, suscipiētes aduenientē in nos gratiā spiritus sancti. Hæc uero uerba ab Isidoro ante nostrū Iubileum cōstitutum scripta sunt: eius enim omnino mentio nem fecisset. Institutus autem Iubileus Christianorū uidetur ad Hebræorum similitudinem, si minus dicere liceat ad gentilis seculi rationē: quippe qui à Bonifacio viii. Romano Pontifice sit institutus centesimo quoque anno, quo tempore annus à uerbo corporato trecentesimus supra millesimū agebatur: dein à Clemente vii. Pont. ad quinquagesimum reductus, id poscentibus Romanis: mox à Paulo ii. ad xxv. redactus, quod hominis ètas è grè quinquagesimū attingat, simul ut largior cœlestium gratiarū, si non potius pecuniarum prouentus fieret, ut quidam argutè si non uerè scripsit. Celebratus iam bis mea ætate, primū Alexandro vi. Borgia Pont. Rom. m. d. anno: & iterum Clemente vii. Medice m. d. xxv. quo ego tempore Romæ eram cum Hercule Ragon. S.R.E. sanctæ Agathæ diacono.

Card. cuius post anno secundo Roma ab exercitu Imp. Caroli V. Car. direpta est. Scribit Theodoricus Niemenis in historia schismatica, uariatum fuisse tempore Urbani Sexti in subilei ætate: cum enim schisma irrepsisset in Christi ecclesia, is Pont. Urbanus nouissimo sui pontificatus anno, qui fuit M. CCC. LXXXVIII. subileū XXIIII. annorum indixit, qui & celebratus est, eo licet ipse tempore deceperit. Et hactenus de Jubileo.

Indictiones.

Sunt & Indictiones hoc præsertim tempore in usu, cum primis apud publicos sribas & Notarios: dictæ, ut nonnulli existimat, ab eo quod Romani cum rerum potirentur, tributū à subiectis nationibus indicebant, etiam, ut aiunt, ante CHRISTI aduentū institutæ: quippe ut scribit Dionysius in suo calculo, tum quarta agebatur indictio, cum ipse natus est CHRIS TVS, quod & Bedas repetit. Sunt qui Augustum Cæsarem scribunt indictiones primum instituisse, Olympiade CLXXXIIII. anno eius primo, incipiente octauo calend. Octobris, hoc est, XXIIII. Septembris, quo etiam tempore Olympiadum anni initium habere traduntur. Indictiones uero X V. annorum circuitu in sua semper uestigia reducuntur, quas antiqua Romanorum industria cōperimus ad cauendum errorem, qui de temporibus forte oboriri poterat, institutas. Dum enim,

uerbi

uerbi causa, quilibet Imperator medio anni tēpore uita vel regno decederet, poterat evenire ut eundē annū unus historicus eiusdem regis adscriberet tēporibus, eo quod eius partē regnaret: alter uero historicus eundem successorī illius potius adscribendū paret, eo quod & hic partem æquè eius habet in regno. Verum ne per eiusmodi dissimilatiam error temporibus oboriretur, statuerūt Indictiones, quibus uterque scriptor, imò etiam uulgas, omnem temporum cursum facillime seruaret: quas pro facilitate quoque calculi, X V. esse uoluerunt, ut planissimo numero ex denario & semis ad multiplicandum promptissimo, compendiosius transacti temporis status in memoriā possit reduci. Quidam autem putant, quia quondam in Repub. post censum quinto quoque anno peractum urbs Roma lustrabatur, ad indicium ternæ lustrationis & census, Indictiones esse conditas. Fortunatianus Consultus Afer, cuius Hieronymus, & ab eo Sophronius meminere, qui rationem Indictionum conscribit, nullam huius rei mentionē facit. Mirum & Isidorū ne uerbum quidem de Indictione fecisset. Sunt tamen ex ecclesiasticis scriptorib. qui rem ita tradant: Romanos, aiunt, cum non facile ex longinquis regionibus possent nationes Romam uenire ad tributa soluenda, statuisse, quod singu-

D

lis saltem lustris ea deferrent: & primo quidem lustro ferrum, secundo argentum, tertio aurum. Et quoniam semper ab auro ad ferrum redibant, ideo indictiones xv. annorum constitutas, qui circulus quasi quidam esset. Qua de re cum uetus autores non habeam qui hoc tradant, eius rei fides penes sit scriptores ecclesiæ. Indictiones autem scribæ & tabelliones imperialis autoritatis incipiunt ab viii. calend. Octobris, & eodem die terminantur, hoc est, xxiiii. Septembbris. Qui uero Romanorū Pont. auctoritate nituntur, viii. calend. Januarij eas incepant, ut cōueniant cum annis nativitatis Christi: ea autē ratione scribit Ambrosius, quod mensis Septembbris apud plerosq; & in primis Aegyptios, anni sit principiū. Hoc autem argumento, quota sit in quolibet anno indictio, cognoscere possumus. Si annos sumemus à Christi ortu quotquot fuerint, puta M.D.XXIX. his tres adde, quia (ut diximus) natus est Christus indictione quarta, fiunt M.D.XLII. Hos partire per xv. uides quod xii. superāt: ergo is numerus, uidelicet xii. erit indictio: si uero nihil supererit, ipse xv. numerus erit indictio. Hoc quidē disticho tota hæc ratio breuissime continet:

Si tribus adiunctis domini diuiseris annos,

Ter tibi per quinos indictio certa patebit.

Nunc, ut exequamur ordinem, annus uertens

Indictio anni cuiuslibet quomodo cognoscenda.

tens à nobis est describendus, qui *ītos & iiii Annus uertens.* κυρὸς à Græcis dicitur: quinetiā & χρόνῳ uocatur, quem ita M. Psellus in lib. ἀπολογίᾳ πρὸς Ἀποφῆματαρ definit: χρόνος γάρ δέιν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ σημείου πρὸς τὸ αὐτὸν σημεῖον μία νεὶ αὐτὴ πατὰ τὸν οἰκητὸν δρόμον τῷ ίδίῳ πλαγίᾳ κύκλουσι. hoc est: Chironos est ab uno signo ad illud ipsum signum una atq; eadem secundum proprium cursum solis obliqua circuitio. Victruius uero lib. architectæ ix. Sol, inquit, signi spaciū, quod est duodecima pars mundi, mense uerente uadens transit: ita xii. mensibus xii. signorū interualla peruagādo, cum redit ad id signum unde cœperit, perficit spaciū uerentis anni. Sed & hoc idem breuius Censo rinus: Est, inquit, annus uertēs, dum sol percurrens xii. signa, eodem unde profectus est redit. Hoc quidem tempus quot dierum esset, ad certum nondum astrologi reperire potuerūt, multa licet multi commenti sint. Nam Philolaus Pythagoricus annum naturalem dies habere existimauit ccclxiiii. & dimidium. Aphrodus ccclxv. & dierum duorum & uiginti partem undexagesimam. Harpalus autem ccclxv. & horas æquinoctiales xiiii. Thales Milesius ccclxv. dierum. At Hipparchus ab Alexandri morte anno c. lxxvi. scribens, ex suis & Chaldaeorū observationibus minus quarta parte diei adjiciendū supputauit: uerū quan-

tum illud esset quod deficeret, ad liquidū nō exegit. Noster autē Ennius **CCCLXVI.** die rum spacio annū determinauit. Ptolemæus Hipparchus posterior, annis **CCXXXV.** trecentesimā esse illam diei partem quæ superat existimauit. Claud. Galenus creditit annū constare diebus **CCCLXV.** & particula quadam, quæ quadrante maior sit. Non tibi hoc loco Arabū opiniones afferam, Albategni, Thebiti, cæterorum. Vectius Antiochenus in antilogijs annum definit **CCC** **LXV.** dierum & unius septimæ. Nostri quidam diligentes hoc tempore astrologi, **CCC** quidem & **LXV.** dierum annū constare contendunt, & horis quinqꝫ, minutisqꝫ **XLIX.** adeo ut singulo quadriennio minutiae **XL-** **III.** superfluò intercalentur, quæ in centū & **XXX.** annorum spacio ferè diem unum confiant, quæ res sit multi erroris causa. His adde & illud, quod video à plerisqꝫ pro comperto haberi, annos omnes nō æquales esse, quod citius interdum, interdum serius sol ad locum unde digressus erat, redit: quo fit ut sint qui omnino annū incomprehensibilem & innumerabilem esse existimarint. Sed certè maiores pro uero, quod ei proximum putabant, amplexi sunt. Sic antiqui, ut Plinius & Macrobius scribunt, Iani signū ita formabant figurabantqꝫ, ut dextra quidem **CC.** sinistra uero **LXV.** effingeret; et si qui-

quidā nō **LXV.** sed **III.** & **L.** duntaxat frigido quodam argumento persuadere conati sunt. Berosus quoqꝫ Babylonicus, cui in gymnasio, ut ait Plinius, Athenienses statuam inaurata lingua posuere, in antiquitatun libris scriptum reliquit, Noah Armenios & Scythas docuisse astrorum cursus, & annū distinxisse ad solis cursum, & **XI.** menses ad motum lunæ, & cætera quæ in eius lib. 3. leguntur. Igitur cum tanta fuerit inter doctis. simos dissensio, quid mirum si anni ciuiles, quos diuersæ ciuitates rudes etiam tum sibi quæqꝫ statuebant, tam inter se discrepent, qꝫ cum illo naturali nō congruant? Nam ut est apud Plinium, annum alijs æstate unum determinabant, & alterum hyeme. alijs quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuerūt. quidam lunæ senio, *Aegyptiorum annus.* ut Aegyptijs. Plutarchus quoqꝫ in Numa ita ferè de Aegyptiorū annis scribit. Aegyptijs, inquit, menstruus annus fuit, dein quadrimestrī, ut aiunt: quare qui uel nuperrimè eam regionem incoluerunt, uetusissimi esse uidentur, annorumqꝫ incredibili multitudine in familiarū deductionibus differunt, quippe qui menses in numerū annorū collocent. Idem fermè Plinius & Augustinus, qui Aegyptijs quoqꝫ sacerdotis annos ex Alexandri Magni epistola ad Olympiadē matrem, eadem ratione redarguit. Xenophon

quoque, quisquis is est qui de æquiuocis libelum composuit (neque enim cōuenit cum Xenophonte Socratico) ita de Aegyptiorū annis scribit: Annus, inquit, diuersus est. Etenim Aegyptij utuntur anno quādoque menstruo, sēpe bimestri, non raro trimestri, sēpe quadrimestri, nonnunquam solari. que uarietas ex nostris qui ab eis literas habuerūt sapientes coēgit aberrare. Sed & Censorinus ita inquit: In Aegypto antiquissimū ferunt annū bimestrem fuisse, pōst deinde à Pisone, uel ut rectius alijs legunt, Pherone rege quadrimestrem factum: nouissime annū ad XII. menses & dies quinq̄ produxisse: id quod & lepido carmine in Vrania etiam Pontanus ostendit:

Dicendum est uarijs fuerit qui gentibus annus.

Aegypti primum ueteres fecere bimestrem,

Moxque: quater geminis complerunt mensibus, inde

Per bissema pari duxerunt sydera tralatu.

Quare mirū est Macrobiū ita scripsisse: Anni certus modus apud solos semper Aegyptios fuit. quod tamen & Herodotus scribit in iij. hist. Heliopolitanos, qui feruntur inter Aegyptios solertissimi, dicere solitos, Aegyptios ipsos primos annum statuisse, eumque in duodecim menses distinxisse, idque ex astris cōperisse diligentius quam Græci, quod Græci tertio quoque anno intercalare mēsem introducāt: at uero Aegyptij tricensi I. diebus qui-

quibus XII. menses taxant, adiiciūt quotannis quinos dies. Idem fermè Diodorus Siculus, qui Thebæis id tribuit. Idem scribit & Strabo, Hebræi uero annum, ut Theophilus & Suidas tradunt, numerat ad lunę cursum. Scribit Iosephus, & pluribus disputat Aurelius Augustinus, apud Hebræos semper annum fuisse XII. mensium. Idem etiamnum annum XII. mensibus lunaribus metiūtur. Verum tertio quoque anno XIII. mensū annum constituunt, atque ita per embolismū intercalationēmue adēquant tempora: nam & ipsi XII. habent mensū uocabula, ut suo loco pluribus ostendemus. Sed cum intercalaris annus est, Februarium bis enumerant, priorem quidem Adar appellantes, secundū uero Veadar, quasi dicas, & Adar, hoc est, & etiam Februarius. Arcades autem in Achaia trimestrem annū primū habuisse, etiam Censorinus dicit, & ob id προσιλωτα uel προσιλων appellant, ut Cic. in Fundaniana. Statius: Arcades astris lunāque priores. Pontanus: Arcades antē iam geniti quam luna suos ostenderit ignes. ut Seruum mittam & Lactantiū grāmaticos. Sunt qui scribant Hippum Rheygnū primū Arcadas hoc uocasse nomine, non, Censorinus ait, ut quidam putat, quod antē sint nati quam lunæ atrum in celo esset, id enim ridiculum, sed quod prius habuerunt annum, quam is in Græcia ad lunę cur

sum constitueretur. Sunt qui putent Horon trimestrem annum instituisse, eo quod uer, aestatem, autumnum, hyemem, & annum dici, & grecos annales uos, & eorum scriptores horographos. Itaque quatuor annorum circuitum in modum penteteris annum magnum dicebat, id est, annum uertentem. Ad haec Cares & Acarnanes semestrem annum habuerunt, ut Censorinus & Solinus tradidit. Scribit Xenophon in aequiuocis, Iberis annum fuisse quadrimestre ut plurimum, rarissem solarem. Tum subdit: Chaldaei cum in antiquitate disciplinarum suarum utantur mensu anno, in ceteris semper solarem se intelligere fatentur. Addit & inscriptionem columnae Semiramidis, quam progenitoribus illa erexerat, idem comprobare. Persae, ut Q. Curtius scribit, totidem dierum annum, quot nunc habemus, ad Alexandri tempora habuere. Nam Magi, inquit, proximi patrium carmen cantabant, & ccclxv. iuuenes sequabantur Punicis amiculis uelati, diebus totius anni pares numero, quippe Persis totidem diebus, descriptus est annus. Sed & Grecos ita habuisse non modo supra ex Thalete Milesio, sed & Cleobuli illud enigma ostendit, quod in enigmatum libello ad Io. Th. Picum attulimus. Idem & significant Demetrij Phalerei quod dicatae fuere statu ccclx. nondum, ut ait Plinius, anno hunc dierum numer-

numerum excedente. Reliqua Graecia &c ccccc. dierum annum proprium constituebat, quo pacto & Arabes etiamnum, ut Alphraganus eorum scriptor tradit. In Italia uero Lauini xiiii. mensium annum habuere, ut testis est Solinus, qui ccclxviii. diebus complebatur. Porro Ferentini annum alium habebant, alium Albani, alijs alium, adeo ut ita haec de re Pontanus in Vrania cecinerit:

*Nanque alium primo Romæ nascentis in ortu
Instituit pater, & gyro breuiore coëgit.
Promovit spaciū Numa, nec Laurentibus idem,
Idem erat Albanis, alium qui Tyburis arua,
Quiq; Ferentina Cererem metit incola falce,
Et tenuere suis habuereq; in urbibus orbem.*

Sanè nec illud nos ignorare oportet, Planetarytarum, hoc est, uagarum stellarum circuitus, annus. cum scilicet certo loco in eundem locum redeunt, annum suum efficere. Nam Veneris annus & Mercurij penè solari pares. Martis uero annus ferè biennium occupat. Iouis annus solares xii. Saturni xxx. annorum solarium esse Astronomi ostendunt. Demum luna ris annus quadrifariā accipitur: primus est cum luna xxvii. diebus & horis octo signiferū per currēs, ad id signū ex quo egressa est reuertitur. Secundus est diebus duobus & horis quatuor prolixior, qui ex usu mensis appellatur, cum solem à quo noua digressa

est **XXIX.** & **XI.** horis exactis, iam defecta repetit. Tertius, qui **XI.** mensibus huiusmodi, id est, diebus **CCCLIII.** expletur, & uocatur annus cōmunis. Quartus est qui Intercalaris & Embolimus dicit, id est, interiectus, & **XIII.** menses habet, & dies **CCCLXXX-**
annus ciuilis. **III.** Nec illud quoque ignorandū, annū ciuilem uocari, quē pro arbitrio populi seu gen
Naturalis. tēs sibi statuere. Naturalem uero, qui siderū cursu colligitur: qui & uertens, & solstitialis dictus est. Sed cum tanta sit anni ciuilis uarietas, omnes tamen ad uerū illum & naturalem annum intercalando quoquo modo corrigere studuerunt, de quibus nō multo propter agemus. Nunc ad Romanorū annū trāsibo. Titus Liuius in primo ab Vrb. cōd. Numam Pompilium ait primū apud Roma nos ad cursum lunæ annū in **XI.** menses de scripsisse: quem, quia tricenos dies singulis mensibus luna nō expleret, deessentque dies solidi anno qui solstitiali circumagitur orbe, intercalares mensibus interponendis ita dispensasse, ut **XXIIII.** quoque anno, uel **XX.** potius, ut castigati codices habent, ad metā tandem solis, unde orsi essent, plenis annorū omnī spacijs dies congruerent. Sed rem totā hanc copiosius Plutarchus in Numa, nos institutū sequamur. Annū uertentē Romæ Licinius quidē Macer, & postea Fenestella, statim ab initio **XI.** mensū scripserūt: quibus astipu

astipulari alicubi uidet Plutarchus, qui, Romulo, inquit, regnante, præter rationē & ordinem mensibus utebantur Romani: alios enim menses neque dierū **XX.** alios quinque & **XXX.** nō nullos uero pluriū cōputantes: cognitionēque lunæ aut solis inæqualitatis nullam habebant, sed dies tantū anni **CCC LX.** obseruabant, mensibus scilicet **XI.** Hoc qui dem in uita Numæ. Idem fermè repetit in quæstionibus, dum causam inquirit, cur Ianuarius principiū sit anni, & December ultimū: Ex quo, inquit, nōnulli opinati sunt ueteres Romanos nō **XI.** sed **X.** mensū annū cōplesse. Mox subdit: Mutatū tantum anni principium, cum prius Februarius ultimus esset, ut is qui parentationibus dicatus esset: Sed magis Iunio Graccho, & Fuluio, & Varroni, & Suetonio, alijsque, ait Censorinus, credendū est, qui **X.** tantummodo mensū annū putauerūt, sic à Romulo institutū. Ita & Ouid. poëta quoque narrationē Fast. exordit:

Tempora digereret cum conditor urbis, in anno

Constituit menses quinque bis esse suo.

ea uidelicet ratione, quod & mulieres totidem menses ferant, totidemque funeris luctus produceretur, & tot in manibus digitii. Romulum autem eum mensū numerū ab Albanis accepisse proditum est. Nam & ab Albanis orti sunt Romani: hi uero **X.** mensū annum habuere, hoc est, dierum **CCCLIII.**

hoc modo: Martium dierum **xxxii.** Aprilēm **xxix.** Maium **xxxii.** Iunium **xxx.** Quintilem **xxxii.** Sextilem & Septembrem **xxx.** Octobrem **xxxii.** Nouembrem & Decembrem **xxv.** Quorū quatuor maiores pleni, cæteri sex caui uocabantur. Et hęc quidem fuit Romuli ordinatio. Verum cum hic numerus neḡ solis cursui, nec lunę ratio nibus conueniret: & nonnunq̄ usū ueniret, ut frigus anni æstiuī mensibus, & cōtrā, calor hyemalis proueniret, quod ubi cōtigis-
set, tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebantur assumī, quantū ad id anni tem-
pus adduceret, quò cœli habitus instanti
mensi aptus inueniretur. **Quod** & Seruius
in Georg. his uerbis: Duo, inquit, menses
propter rationem signorum anni intercalab-
antur, qui postea à Iano & Februo nomi-
nati sunt. Postea uero siue à Numa, ut uult
Fuluius nobilior & T. Lluius, siue ut Iunius
Gracchus à Tarquinio **xii.** facti sunt menses,
& luna **xii.** suis mensibus **cccciiii.**
dies tantū uideretur explere, placuit ut dies
unus abundaret: quod aut per imprudentiā
accidit, aut quod magis creditur, ea supersti-
tione, qua impar numerusquām par, plenus
ac magis faustus haberi etiam ex Pythagor-
e instituto creditum est: certè ad annū prio-
rem Romuli unus & l. dies accesserunt: qui
quia menses duos non implerent, sex ijs ca-
uis

uis mensibus sunt singuli detracti, & ad eos additi factiq̄ dies **Lvii.** & ex ijs duo menses, Ianuarius undetriginta, & Februarius duodetriginta dierum, atque omnes menses pleni & impari dierum numero esse cō-
perunt, excepto Februario, qui solus cauus & par, & ob hoc cæteris infaustior est habi-
tus. Sic annus habere quinq̄ & quinquagin-
ta & ccc. dies cōp̄it. Postmodum cum etiā
perspicerent temerē annum diuisum, & ap-
pareret solis meatum non ante **cccclxv.**
diem, abundantē insuper quadrantis parti-
cula, Zodiaci cōficere decursum: ut quadrā-
tis particulā illam & dies **x.** adderēt, interca-
larium mensem **xxii.** uel **xxiii.** dierum al-
ternis annis addere placuit, ut ciuilis annus
ad naturalem exæquaretur in mense potissi-
mum Februario inter Terminalia & Regis-
fugium: qui mensis intercalarius diceba-
tur, & ita apud scriptores pronunciatum ui-
demus. Liuius lib. 7. de bello Macedonico,
cum de Scipionis Asiatici triumpho agit:
Triumphauit, inquit, mense intercalario pri-
die calend. Martias. Sic & cæteri scriptores.
Sed hic congruus locus uidet ut de interca-
latione agamus, unde scilicet dicta, & quan-
do, & quomodo, & à quibus inducta, tum
demū qui hodie eius sit usus. Intercalo igi-
tur uerbum, à νανῷ uerbo gręco, quo priscos
latinos usos esse uidemus, à quo & calendę,

Intercalo.

& curia Calabra deducuntur, & significat interuoco, uel intercino. Liuius: Ut intercalatae pœnæ usuram habeant. Intercalabatur autem, hoc est, interuocabantur nominabatur dies seu menses a Pontifice, qui anno essent adiiciendi, demendique (uariè enim traditur) ut lunaris circuitus solari cōueniret. A qua similitudine & uersus intercalares dicuntur, qui in poëmatibus intercinunt, quales sunt Theocriti, Vergili, Catulli, & Calphurnij, aliorumq. Sic dies uel menses interiecti, ut lunæ tempus soli cōgrueret, intercalares uocati, quos & Mercedinos dictos Plutarchus ait in Numa & in Cæsare, licet aliquando perperam Mercedonios in periuulgatis græcis & latinis exemplarib. legatur. Alij intercalo, inter sero uel interpono, ali eximo interpretantur, sed qua illi ratione uiderint: rei enim effectum potius, quam uerbi uim attendisse uidentur. Quando uero, & à quibus, & quomodo inductæ sint intercalationes, diuersa ac uaria diuersi, uarijs etiam de causis tradidere. Nam Aegyptij, ut ab his incipiam, tricenum dierum cum omnes habent menses, ccc & lxx. tantum anni dies habent: hinc expliciris xii. suis mensibus, id est, ccc. illis lxx. diebus exactis, inter Augustum atq; Septembrem, hoc est, inter Merosi & Thoth, inter scilicet nouissimum anni sui mensem, & sequentis primum, reliquos quinq;

quinq; dies solaris circuitus anno inserunt. Quarto insuper quoque anno, diem eodem loco intercalarem, qui ex quadrantibus cōfit, annexunt. Hæc fermè apud Macrobiū Horus, cui consonat Bedas: sed & Herodotus, & Diodorus, item Dion & Strabo. Hebrei quoque cum annum, ut iam dictum est, ad lunæ cursum habeant, tertio quoque anno mensem intercalant, & xiii. mensium annum constituunt, addito scilicet intercalari mense post Adar, quem nos Februarium appellamus, qui Veadar dicitur ab eis, quasi tu dicas, & Adar, hoc est, & Februarius. Non me præterit apud antiquos Hebræorū patres, aliam fuisse embolismirationem ab hac longe diuersam, quam ideo missam facimus, ut ad græcam & nostram properemus. Græci quidem, ut Solinus scribit, singulis annis x i. dies & quadrantem detrahebant, eosq; octies multiplicatos in annum nonum reseruabant, ut contractus nonagenarius numerus, in tres menses per tricenos dies scinderetur, qui anno nonore stituti efficiebant dies cccc xl iiii, quos μελισμοὺς uel ἑπτάλοντας, uel, ut est apud Macrobiū, ἑπτάλοντα nominabant, hoc est, interiectos, superiectos, & superuenientes. Quidā et μελισμούς et μελιμάνους dicunt, et μελάλην et παρμελάλην uerba, quæ intercalare et inserere significat: et ταχιμόνιον intercalatio-

ut nonnulli putant. De hac autem intercalandi ratione exactius scribit Macrobius, ut mihi quidem uidetur. Intercalabat quidem, ut Glaucippus tradit, quem Macrobius & Theodorus sequuntur, ultimo anni sui mense, hoc est, ante solstitij mensem. Alium præterea apud Græcos intercaland. modum apud M. Tullium legimus, qui ita in iij. lib. in Verrem scribit: Est consuetudo, inquit, Siculorū cæterorumq; Græcorū, quod suos dies mensesq; congruere uolunt cum solis lunæq; ratione, ut nō nunquam si quid discrepet, eximant unum aliquem diem, aut summū biduum ex mense, quos illi ἐξαιροῦσσι dies nominant. Item nonnunq; uno die longiorem mensem faciunt, aut biduo. Hęc quidem M. Cic. totidem uerbis. Vocatur autem ἐξαιρούσσι, quasi tu dicas exemptiles. Sed & aliam Græcorum intercalandi rationem Herodus ab his diuersam attulit, cuius & retro me minimus, in qua se plane Gaza non explicat. Quibus omnibus ex rebus conspicimus, nō eandem semper fuisse apud Græcos intercalandi rationem: quod & Libanius docet in eius argumento orationis Demosth. quæ ~~ταχίστης~~ inscribitur. Idem & nostris contigit. Nam cum sæpe eueniret ut nundinæ modo in anni principem diem, modo in nonas inciderent, idq; uitium perniciosum Reipub. uideretur, remedium quo hoc auerteretur

teretur excogitatum est, quod intercalandi initium quando contigerit, & à quibus, uariè refertur. Macer enim Licinius intercalationis originem Romulo assignauit. Antias lib. 2. Numam Pompilium sacrorū causa id inuenisse contendit. Iunius Seruiū Tullium regem primū intercalasse cōmemorat, à quo & nundinas institutas Varroni placet. Tuditanus refert lib. 3. magistratuū, Decemuiros qui decem tabulis duas addiderunt, de intercalando populum rogasse. Cassius eosdem scribit autores. Fuluius id egiſe M. Consulē dicit ab urbe cond. anno DLXII, inito mox bello Aetolico. Sed hoc arguit Varro, scribendo antiquissimā legem fuisse incisam in colūna ærea à L. Pinario & Furio cōss. cui mentio intercalaris adscribitur. Cum igitur incertum sit à quibus primū intercalatū sit, obtinuit tamen, teste Plutarchio & Liuio, ut à Numa rege ferē credatur. Sed cum Græcorum ordinem Romanis imitari placuisse, frustra eis contigit: fugit enim eos, diem unum additum ad græcum numerum in honorem imparis numeri, cuius antē memini mus: quare per octennium cōuenire numerus atq; ordo non poterat. At cum nondum errorem comperrissent, per octo annos xc. græco modo cōputabant dies, alternisq; annis binos uicenos, alternis ternos ac uiceinos, atq; ita intercalationibus quatuor, xc.

numerum cōficiebant. Verū octauo quoq; anno dies octo illi effluebant, qui additi fuerant ad græcum numerum: quem errorem cum cognouissent, ita emendarunt. Tertio quoque octennio ita intercalandos dies dispensabant, ut nō x c. sed l x v i. dies intercalarent, compensatis xxiiii. diebus totidem annis superadiectis ad græcorū numerum. Iam uero monstrandum uidetur qui mensis intercalationi sit deputandus. quod cum in anni fine facilius fieri conspiciamus, ut etiam Aegyptios, Hebræos & Græcos intercalare solitos iam diximus, prisci Romani, quoniam annum à Martio incepabant, Februarium intercalationi, quod is esset ultimus anni, deputarunt, inter Terminalia & Regisfugiū, ne scilicet sacra impediretur, licet Ouid. Terminalia nono calend. & Regisfugium vii. calen. Martias cōstituere uideatur. Rectius ergo Bedas & alij qui hoc v. illa vii. calen. celebrata aſterunt. Quare post xxiiii. Februarij diem intercalabant: deinde, ut & nos hoc tempore de bisexti die facimus, post intercalationem reliquos Februarij mensis dies, qui erant quinq; subiungebat, uetera ea religione, ut Macrobius credit, ut Februarium omnino Martius sequeretur. Quam rationem cum & nostri pontifices hoc tempore per manus traditam obseruerūt, Astrologi quidam negocium sibi fieri non

ri non paruum aiunt, cum Februarius amplius non sit anni finis: nosq; in Decembribus fine potius intercalare debere. Sed tamen Rituales nostri antiquam malunt, quam horū normam sequi. Atque haec tenus quidem de ueteri intercalandi ratione. Verum, inquit Macrobius, tempus fuit cum propter superstitionē intercalatio omnis esset omissa: unde, ait Censorinus, Pontificib. datum esse negotium, eorumq; arbitrio intercalandirationem permittam, ut delictū corrigeretur. Sed hi orum pleriq; ob odium, uel quò quis magistratu citius abiret, diutiū sue fungeretur, aut publici redemptores anni magnitudine in lucro damno' ue essent, plus minūsue ex libidine intercalando rem sibi ad corrigendū mandatam uitiose deprauarūt: quod etiam Macrobius & Solinus affirmāt. Quibus auctoribus planum fit, cur Cælius in familiari bus lib. 8. scribat: Leuissime Curio, quia de intercalando non obtinuerat, transfugit ad populū, & pro Cæfare loqui cœpit &c. Gallorum uidelicet captus spolijs, ut ait Luca. poëta, & Cæsaris auro. E diuerso in epistolis ad Atticum, M. Tull. Atticum rogat, ne sibi intercaletur quid: idq; nec semel facit, ne scilicet sibi prouincia prorogetur. Hoc autem intercalandi uitio adeo est aberratum, ut Cæsar Dictator coactus fuerit annos ad sol's cursum singulos dirigere, adhibito, ut

scribit Plinius, Sosigene eius scientię perito: & ea ipsa ratio postea comperto errore cor recta est, ut planius infrā aperiemus, ita ut XII. annis cōtinuis nō intercalaretur, quia cōperat sidera annus morari, qui prius antecedebat: & Sosigenes ipse tribus cōmentationibus, quanquam diligentior cæteris, nō cessauit tamen addubitare ipse semet corrigendo. hæc Plinius. Macrobius uero ait, Cæ sarem ipsum omnē quidem hanc inconstan tiā temporū uagam & adhuc incertam, in ordinē statutæ definitionis coēgisse, sibi an nitente M. Flauio scriba, qui scriptos dies singulos ita ad Dictatorem retulit, ut & or do eorum inueniri facillimè posset, & inuen to certus status perseueraret. Sed ut res planius constet Censorini uerba afferam: Adeò aberratum est, inquit, ut Caius Cæsar Pont. Max. suo tertio, & M. Aemylij Lepidi consulatu, quò retro delictum corrigeret, duos menses intercalares dierum I X V I I . ut scribit Dion in historia, licet alijs uelint I X V I I I . uel ut alijs legunt I X I I I . in mensem Nouembrem & Decembrē interponeret, cum iam mense Februario dies I I I . & x x . intercalasset, faceret que cum annum dierum C E C C X I V . uel ut Macrobius scribere uide tur, C E C X I I I . qui & hunc ipsum annum appellat confusionis. Solinus uero intercalares anni huius dies numerās ut exempl̄os

ex

ex anno, solū C C C X I I I . dies habuisse ait. Sed Suetonius x v . mensium hunc annum fuisse scriptum reliquit, cuius uerba paulò pōst referemus, utcunq; Caius Cæsar simul prouidit, ut tradit Censorinus, in futurū ne iterū erraretur. Nam intercalario mense sub lato, annum ciuilem ad solis cursum forma uit: itaq; diebus C C C I V . addidit x . quos per septem menses, qui dies undetricenos habe bant, ita distribuit, ut Ianuario & Sextili & Decembri, bini accederent: cæteris, hoc est, Aprili, Iunio, Septembri & Nouembri, singuli: eosq; dies extremis partibus mensium apposuit, ne Nonarum aut Iduum religio nem, quę statuto erat die, nouella comperen dinatione corrūperet. Sed nec post Idus uo luit inserere, ne feriarum quarunq; uiolaretur indictio. Quapropter cū in septem men sibus dies singuli & triceni sint, quatuor ta men illi ita primitus instituti eo dignoscuntur, quod nonas habent septimanas, cæteri omnes reliqui quintanas. Præterea pro qua drante diem, qui annū uerum suppleturus uidebatur, instituit, ut peracto quadriennij circuitu, dies unus, ubi mensis quondam so lebat, post Terminalia intercalaretur, quod nūc bissextū uocatur. Quam omnē rationē mirū est, quām solo disticho poëta ingeniosissimus lib. iij. Fast. cōcluserit: ita enim ait:

Ia decies senos tercentun Et quāq; diebus

E 3

Iunxit, & è pleno tempora quarta die.

Hoc loco & illud addit Dion hist. libro xlij. Diem illum, inquit, qui ex quadrantib. conficitur, in quantum annum computauit, sic adeò, ut horæ nisi in minimo ac tantillo discordarent: nam in M C C C C. uno & sexagesimo anno, unus est duntaxat dies intercalandus. quam quidem anni correctionē, Cæsarem ipsum cōprehendisse ait, quod in Aegypto & Alexandria sit diuersatus. Ex hoc igitur anno ita à C. Cæsare ordinato, ad suā usq; memoriam, scribit Censorinus, Iuliani anni appellabantur, qui etiam si nō optimi, soli tamen ad annum naturæ adaptati sunt. De his & Tranquillus Suetonius in Cæsare: Fastos, inquit, correxit, iam pridē uitio pontificum per intercalandi licentiam adeò turbatos, ut neq; messium feriæ æstati, neq; un demiarum autumno competeret: annumq; ad cursum solis accōmodauit, ut C C C L X V. dierum esset, & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoq; anno intercalaret. Quo autem magis in posterum è calend. Ianuarijs nobis temporum ratio congrueret, inter Nouembrem ac Decembrem mensem interiecit duos alias: fuitq; is annus quo hęc constituebantur quindecim mensium cum intercalario, qui ex consuetudine in eum annum inciderat. Ethāc quidem Suetonius. In hoc uero Cæsar est imitatus Aegyptios,

ut

Anni Iuliani.

ut Macrobius & Appianus ac Dion scribūt. Hoc loco illud iure in disquisitionē à plerisque trahitur, quas M. Cic. intercalares cap. significare uoluerit, cum in epistola ad Q. Ligarium scripsit: Ego idem tamen, ait, cum ad II. calen. intercalares priores rogatu fratribus tuorum uenissim mane ad Cæsarem. & reliqua. Quo loco etiam notandū est Ciceronem ad II. calend. dixisse, non pridie calend. ut grāmatici præcipiunt, priores uero intercalares dixit, quod duos menses intercalares Cæsar addiderit, ut ostendimus. Me rula & in hoc elaborauit, sed parum se explicuit: quo fit, ut illud quod subdit, frigidū sit, & præcipue cum Leonardum Aretinū taxat, qui in sua Ciceronis uita scripsérat, quod accedente ad C. Cæsarem Cicerone dictuō pro Q. Ligario orationē, Cæsarem ad amicos conuersum dixisse: Reum quidem Ligarium damnare certum est, nihil tamen prohibet Ciceronē audire: quo mox agente causam, Cæsarē propositū mutasse, Ligariumq; absoluisse &c. nam & hanc ipsam historiam non Aretinus tantum, sed & Plutarchus recitat. quare falsum id totum uidetur, quod in Leonardum Merula, & in ea parte epistole Ciceronis conscribit. Sic etiam cum Celsi Iurisconsulti uerba in eodem loco exponit, quæ sunt de uerborū rerumq; signif. Cuius uerba ut hic adscribantur dignissima sunt:

E 4

Cum bissexturnus, inquit, calendas est, nihil refert priore an posteriore die quis natus sit, & sic deinceps vi. calendas eius natalis dies est: nam id biduum pro uno die habetur, sed posterior dies intercalatur, non prior. Ideo quo anno intercalatum non est, vi. calend. natus, cum bissexturnus calend. est, priorē diem natalem habet. Cato putat mensem intercalarem addititium esse, omnesq; eius dies proximō temporis obseruat: extremoq; diei mensis Februarij attribuit Q. Mutius. Mensis aut̄ intercalaris cōstat ex diebus xxix. Haec tenus ille. In quibus uerbis Merula sicuti iure incessit Accursium, ita nō planè quae à Celso affertur Catonis sententiā est interpretatus, sicuti nec Sc̄auolæ Budæus: quorum ideo opiniones refellere ego hoc loco prætereo, quod eas nostræ ætatis Iurisconsultorū eruditissimus Andr. Alciatus, in suo eiusdem tituli cōmentario docte exposuit. Porrò quod à multis quæri uideo, quæ dicantur calendæ intercalares, etsi res frigida uideatur, quæ tamen ego obseruaui, hic paucis notabo. Calendæ igitur intercalares erāt eius mensis qui intercalabatur apud Romanos post mensis Februarij diem xxxiiii. hoc est, inter vi. & v. calen. Martij. Vnde cū Cæsar tres menses in confusionis anno intercalauit, hoc est, unum xxxiiii. dierum in mensis Februarij, & reliquos duos inter Nouem

brem

brem & Decembrē, omnes ipsæ tres calendæ intercalares fuerunt. quare patet neq; Martias, quod Budæus: neq; Februarias, quod multi putauere, intercalares fuisse. Vnde & hoc tempore apparet inanem eorum esse observationem, qui in scribendis epistolis cum bissextri annus est, ita scribūt: Sexto calendas intercalares priores. & altero die, sexto calen. intercalares secundas. qui scribendi modus, licet aliquando mihi arriserit, ut & ego scriberem tum priores & posteriores calen. cum tamen alter tantū, hoc est, secundus intercalaretur, satis esse uidetur calen. intercalares scripsisse de secundo. Ecclesiasticus uero mos simpliciter pronunciat, bissexto calendas Martias, unde & bissextri nomen est usurpatum. Sanè diem, mensem, & annū, intercalarem & intercalarium dicimus, sicut & bissexturnus & bissextum apud Celsum Iurisconf. Macrobiū & Censorinū. Ammianus Marcellinus diem bissextri infaustum esse in historia prodidit, & idcirco Valentianus Imperator aliquando prodire in publicum noluit, ut ominosum illum euitans. Alij & bisextilem annum infaustum quoq; dixerunt: unde & hac tempestate fœtæ mulieres, ut ominosum & noxiū expauescunt & execrantur. Quin etiā Macrobius scribit, quod quoties incurrente anno, dies cœpit qui adiectus est nundinis (ita enim ille scribit) om-

E 5

Anni Augustani.

nis ille annus infaustis casib. luctuosus fuit, maximeq; Lepidiano tumultu opinio ista fir mata est. Quam rem ut superstitionem nostri nunc pontifices, ut ridiculam & inanem physici damnare consueuere. Sed ut unde digressus sum redeam. Sic annis à Cæsare dispositis, per sacerdotes tamen uitium admissum est. Nam cum præceptum esset anno quarto ut intercalaret dies unus, & oportet id quarto quoq; anno obseruare, anteq; quintus auspicaretur, illi incipiente quarto intercalarunt, non desinente: sic per annos sex & xxx. cum ix. dies tantū sufficere debuissent, xii. sunt intercalati. Quod erratum deprehensum Augustus reformauit, iussitq; annos xii, sine intercalatione decurrere, ut tres illi dies, qui ultra ix. necessarios temerè fuerant intercalati, hoc modo possent repensari: ex qua disciplina omnis postea temporum est fundata ratio, quæ ad æternam memoriam æreis tabulis incisa est: & posthac sunt anni Augustani, sicut Iuliani ab Iulio, nūcupati ab Augusto. Sed & Aegyptij suos habuere Augustanos, ut ait Censorinus, institutos, cum in potestatē ditionemq; Pop. Rom. uenerunt, qui tamen & alios habuerunt, quos Nectabareos uocitabāt, qui à primo anno imperij *Nixtabapius* regis numerabantur. Sanè, ut ne quid omittā, nostræ ætatis diligentiores astrologi, pro quadrâte an-

nuo

nuo intercalaris diei parte, nō sex, sed quinq; duntaxat horas censem integras, & minuta circiter xli. ut singulo quoq; quadriennio minuta xliii. superfluò intercalent, quæ in spacio annorum centum & xxx. ferè diem integrum cōstituant, qui quidem nimio plus satis intercaletur. Quam rem & ex parte attigit Theodorus, cum ait, satius esse in quadriennio unum diem intercalarem, unumq; c c fermè anno facere: cōtra Plethonem & eos scribens, qui annum ad lunæ q; solis cursum dirigere maluerūt, quod tamen diuersum uidetur ab eo, quod ex Dionel historico antè notaui. Quibus ex rebus parū constare uidet, quod est in Chronico ab Eusebio proditum, uel ab Hieronymo: Manifestum est, inquit, luminibus antecedere lucē tribus diebus, in mundi scilicet exordio. Vnde uidentur Aegyptij cæteræq; gentes hoc sequentes decretum, quatuor annis impletis diem integrū superfluum adiūcere, quem etiam bissexturn nominauere. Nam cum tres dies istos computare qui sint, atq; recogitare uoluerimus, unius anni centesimam uigesimamq; partē istam esse cognoscemus: centesima autem & uigesima dies inuicem computata, tertia pars esse anni dignoscitur. Tertia ergo addita parte, annuali quadriennio dies integer completur, atq; ad partium partes menses atq; anni superflui computatur,

quos Græci quidem embolismos vocare solent, Aegyptijs autē exaltationes siderū, atq; stabilitates appellant: imo bissexturn, ob reme morationē lucis atq; dierū & noctium, quæ luminibus triduum antecesserūt, ideo quod tres dies sine autore sole processerunt. Hæc quidem illi. Quæ ideo adscribenda duxi, nō quod rata putarem, sed ut ostenderem pios homines ac sanctos, quām argutè, quibusq; rationibus nos ad pietatem & religionē inducere conentur. Verum iam nos satis de intercalatione, ad cætera quæ restant accedamus. Principiū anni iam tum Romani à Numma usq; Pompilio ab Ianuario habuerunt, cum ab ipso Ianuarius & Februarius anno menses additi fuerunt, quæ cōmunis est opinio. Sed poëta Ouid. Fast. lib. ij. Ianuariū annum inchoasse semper dicere uidetur, & Februariū aliquando terminasse, his uersibus:

Sed tamen (antiqua ne nescius ordinis eres)

Primus ut est Iani mensis & antē fuit.

Qui sequitur Ianum, ueteris fuit ultimus anni.

Tu quoque sacerorum Terme finis eras.

Primus erat Iani mensis, quia ianua prima est.

Qui sacer est imis manibus, imus erat.

Postmodo creduntur spacio distantia longo,

Tempora bis quini continuasse uiri.

Decemueros ergo hunc ordinē mutasse scribit Ouid. Plutarchus primum ait Ianuariū omniū numerari cœptū, quod primo huius mensis

mensis die, hoc est, calendis, primis cōss. exactis regibus creati sunt. Hinc & postea Cōsules calen. ipsis Ianuarij magistratum inibant, festumq; diem agebant, ut uel Herodinus in hist. tradit. Nam cum Saturnus ab Ioue pulsus, ad Ianum in Italiam uenisset, ab eo hospitio suscepitus latuit: unde & nomen est Latio datū, id quoq; testante poëta. Quocirca & Saturnalia ante Ianuarium agebantur, de quibus in primis Aurel. Macrobius pluribus differit, ut alios mittam. Dein post Saturnalia anni statim principium celebrabant, unumq; quodammodo iungebant festum, atq; ideo biceps fuit eius dei imago, ut à quo inciperet, & in quem desineret annus. Nam quod etiam quadriceps formaretur, alia ratio est, à nobis ex uetustis autoribus alijs relata. Cumq; antiqui inuicem munera misitarēt in Saturnalibus, idem quoq; in anni exordio factitabant: quod cum ab alijs scriptoribus, tum in primis in Cōmodi Cæsi. uita ab Herodiano est proditum, quem morem in strenis dandis hodie quoq; obseruant nostri. Scribit & illud Plinius, primum anni incipientis diem latis precationibus inuicem faustum ominari solitos antiquos: id quod & hoc tempore, in curia præsertim Romana, non modo in calend. Ianuarij, sed & in solennibus Christi celebratib. adhuc obseruari uidemus. Non tamen id perpetuū

fuit qđ diximus, Cōsules calen. Ianuarij magistratū inijsse: nam ut apud historicos & prēcipue Liuiū uidemus, aliquādo calen. Sextilibus, aliquando Idibus Martij & Maij magistratū inijsse legimus. Sed iam par esse uideat ut annorū uertentiū exordia inuestigemus, si modo id recte ratione colligi potest. Nam cum annus ueluti circulus quidā existat, qui sua per uestigia semper uoluat: quæq; in orbem circūagunt, nihil suapte natura habent quod primū extremūmue sit, nisi qđ uel legē, uel cōsuetudine aliqua cōstitutū sit: hac ergo causa alijs aliud anni principiū sibi statuere. Sed tamen illi optimē uident̄ annū, ut Plutarchus & Plethon aiūt, exordiri, qui cū solenouo, hoc est, cum ad brumā sol peruenit, nec ultra progredi, sed ad nos rursus regredi incipit: naturale enim id quodāmodo principiū: quo modo nos in primis Christiani, quibus cōtigit Christi nouæ lucis natalis dies. Romani quoq; ut modo dicebam, Numa instituente, annū incēpere. Pleriq; uero ab æquinoētio uerno, hoc est, à Martio mense, ut Albani, & Romani ante Numā. Item Hebr̄gi, fatētes mundū à deo cōditore ea anni parte conditū. Scribit enim Bedas in lib. de nat. xii. calen. Aprilis primū seculi diem quosdam dixisse: alios quosdam v. i. i. quod tamen incertū esse pluribus Picus Patruus in vii. lib. contra astrologos ostendit. Sed re-

uera

uera duo anni principia Hebr̄ei habuere: alterum creationis mundi in autumno, alterum in lege à Mose descripta in uere: quam rem Hebr̄orum uernaculus Iosephus non ignorauit. Porro nōnulli annum inchoant à solstitio æstivali, ut Athenienses, qua in re Gaza laborat. Alij ab æquinoētio autumnali, ut Asiāni, & nunc Græci. Hinc exorta est anceps quæstio quorundam mathematicorum, quale esset Olympiadum principium: quidam enim solstitio, quod id apud Græcos antiquiores esset anni exordium: alijs autumno credidere. Sed certè estate ludi Olympici agebantur. Quin & Isaacus Argyrus, eodem autumni tempore mundum conditum affirmat, hoc est, mense Septembri. Soli uās tamen ex Aegyptiorum sacerdotum sententia, mundi natalē fuisse scribit inter xiiii. calen. Augustas & undecimum diem. Extat quidam græcus libellus Isaaci, cuius hic titulus: Isaaci monachi Argyri demonstratio, quod xxx. Septembribus est propriè principium anni, & nō aliqua alia ad hanc ipsam: in qua & de solaribus & lunaribus periodis, quas & Cyclas plures uocant, methodica causæ ratio. hoc est, ut græcē legitur: Ισαάκιον μοναχός τὸ αργυρόν απόδειξε, ὅτι οὐ λίται τὸ σταθμόν τοῦ κυρίου αρχὴν τὸ ἵερον, οὐδὲ ἐπέρα τοῦ παρὰ τῶν ταύτων, οὐ δηλοῖ περὶ τῶν ἑλιακῶν καὶ σεληνιακῶν περιόδων, οὐδὲ οἱ πλανῆται κύκλοι παλέσσονται, οὐ μάτιος αἰσιοδοσία.

Sūt

ad hæc qui annum inchoent à Vergiliarum ortu. Alij ab earundem occasu, ut Censorinus docet, & pleriq; rerum rusticarum scriptores. Alij à Canis ortu, ut antiqui Aegyptij, qui stellam ipsam ὄωθεν uocabant, & ab eius exortu qualis futurus eo anno rerum euentus, edoceri putabant: qua de re & alia ab Horo Aegyptio prorita sunt. Sed & de anni principio Simplicius philosophus diligens Aristotelis interpres, ita lib. v. physicæ auscult. Nos, inquit, facimus anni principiū in solstitio æstivali, ut Athenienses: uel in autumni æquinoctio, ut qui eam quæ nunc Asia dicitur incolunt: uel post brumā, ut Romani: uel in uerno æquinoctio, ut Arabes & Damasceni. Hanc quidem partem & Pontanus poëta in Vrania elegantissimè est executus cum de sole ageret:

Hasq; uices pater ille deum uoluentibus annis
Esse dedit, quas ipsa æterno fædere seruant,
Tam certos elementa simul retinentia nexus.
Atque alijs (borrendum) quæ brachia pandit iniqua
Parte poli, chelasq; audacius exerit ingens
Scorpius, hinc anni primos duxere meatus,
Et primam fecere uiam, cum partibus æquis
Dimidium luci atque umbris sol diuidit orbem.
Ac noctem paribus suspendit libra diebus.
Ast alijs sœuae post horrida frigora brumæ,
Cum premit auratos nephelæi uelleris artus
Phœbus, & imbriferum rediit uer. Omnia quæundo

Alma

Alma parit tellus, quando omnis germinat arbos,
Cum uiret omne nemus, resonant cum frondea rura
Concentu uolucrum uario. Et paulò pòst:
Nec uero non è summo quoque culmine Cancri,
Quæ regnat calor ipse, & equos sol fistit anhelos,
Extremum inuisens Araremq; atque ultima Thules,
Littora, carceribus positis, exordia prima
Hinc anni fecere, alacresq; egere quadrigas.

At Numa frigoribus sub iniquū tempus, ubi ingens
Declinat cœlum. & cætera quæ poëticè il-

le est executus. His ita de anni principio à nobis expositis, nec illud prætermittendum uideatur, diuersa quoq; apud nationes numerandorum annorum fuisse initia. Nam Hebrewi nunc à mundi exordio, nunc à magni Nochi caraclysmo, nunc ab Aegypti exitu, demum uel à templo Solomonis cōdito uel instaurato, annorū principium agunt. Nos quoq; Christiani uario initio utimur. Nam plerique, ut Romana curia, à natali Christi: alijs à salutatione Virginis, id est, conceptione: alijs à passione: alijs, quæ plurima pars est, à caleni. Ianuarij: alijs aliter, ita ut olim Romanii ab Urbe cond. uel ab exactis regibus: Athenienses, & omnis fermè Græcia ab Olympiadibus: alijs à Troicis, hoc est, Troiae excidio: alijs ab Heraclidarum descensu: Saraceni uero & Arabes à Magmane, id est, Mahomete, quæ Mahometis Albigna sua uoce diciuntur: quæ, ut Campanus prodit, anno Christi

F

DCXXI. fuit duodecim diebus post conceptionem Christi, ita ut inter Christi conceptionē, & hāc ipsam Mahometis, profluxerint bis centies uiceties sexies mille, & nōgēties tricies & duo dies, hoc est, ^M~~C~~ & ^M~~X~~ ~~V~~ ~~I~~
D C C C ~~XXXII.~~ Id est, 226932. Quo uero anno hęc ego prodeba, annus agebat à mūdi creatione septies millies quadragies VII. hoc est, septimus millesimus quadragesimus V II. uel ut alij, L II. à Christo uero nato M.D. ~~XXXIX.~~

Aera. Ita autem temporū exordia à scriptoribus Christianis æra uocantur. Latinum uocabulum esse dicere non ausim: ea tamen dictione nō modo diuus Leo usus est in epistolis, alijq; eius classis scriptores, sed & apud Prolemcum & Theonem inuenitur: utuntur & Chronographi & Astronomi. Sunt qui eram dictā existiment ab ære. Nam cum Augustus Cæsar orbem iussit ad censem faciendum primū describi, æs populo Romano dari imperatum est, unde aiunt illi nomen. Aera, inquit Nonius Marcellus, numeri est nota. Lucilius lib. xxix. Hæc est ratio peruersa, æra numeri est subducta improbè. Aera, ait Isidorus lib. vi, singulorum annorū cōstituta est à Cæsare Augusto, quando primum censu excogitato, Romanū orbem descriptis. Dicta autem est gra ex eo, qđ omnis orbis æs reddere professus est reipublicæ. Et de æra haec tenus. Fuit & mos ille

Ro-

Romanis antiquus anni signandi per clauum fixum in parietibus sacrarum ædium, cuius est mentio apud historicos, & Liuium præsertim, qua de re sic Festus: Clavus, inquit, annalis appellabatur qui figebatur in parietibus sacrarum ædium per annos singulos, ut per eos numerus intelligeretur annorum. Sed satius est ut particulam ex T. Liuio adscribamus, qui lib. vii. ab Urbe cond. rem hanc omnē elegantissimē exponit. Reperitum, inquit, ex seniorum memoria dicitur, pestilentiam quondam clavo ab Dictatore fixo sedatam, eaq; religione adductus senatus, Dictatorem clavi figendi causa dici iussit, dictus L. Manlius Imperiosus, L. Pinarium magistrum equitum dixit. Lex uerusta est priscis literis uerbisq; scripta, ut qui prætor maximus sit, Idibus Septembribus clauum pangat. Fixus fuit dextro lateri ædis Iouis opt. max. ea parte qua Mineruæ templum est: eum clavum, quia rarae per ea tempora literæ erant, notam numeri annorum fuisse ferunt, eoq; Mineruæ templo dicatam legem, quia numerus Mineruæ inuentū sit. Volscinjs quoq; clavos indices numeri annorū fixos in templo Nortiæ Hetruscæ deæ comparere, diligens talium monumentorū autor Cintius affirmat. Hęc quidem Liuius, qui & plura scribit, sed hęc ego tantum pro re & tempore. Nomina uero temporū, hoc

F 2

est, καιρὸν διάμετρα τοῦ χρόνου, quæ à Græcis anxiè colliguntur, non hic attuli, quandò sibi quisq; prout occasio tulerit, statuere poterit: ut, sesquianus, biennium, decennium, si milia. Illud iam dicendū succurrat, antequā de mensibus agamus, annum uidelicet uertentem à Græcis in has partes diuidi, ἐς οὐαρίας τὸν τέταρτον, ηγεῖ τριῶν τὸν τέταρτον, ηγεῖ τὸν τέταρτον. Item μὲν οὔποτε τὸν τέταρτον & αὐτούσιον, & demum των τριών, ηγεῖ λόγον τὸν τέταρτον. Diuiditur etiā & in quatuor tempora quæ uocantur à nostris. Hinc poëta in Georg.

Temporibusq; partem diuersis quatuor annum.
Hæc Græci tum καιρὸς, tum οὐαρίας uocant: nō nunquam & τροπὰς, quibus sol per diuersa cœli spacia discurrens temperat orbem, unde & tempora dici uident: uel quia cōtemperata uoluunt, hyems, uer, aestas & autumnus. Quorū temporū principia uariè tradūtur. Quidam enim hyemem incipere i x. calen. Decembrib; aliij v ii. Idus Nouembris. Qui dam uer octauo calen. Martij, aliij v ii. Idus Februarij. Aestatem aliqui i x. calen. Iunij, aliij v ii. Idus Maij. Autumnū nonnulli esse uolunt x. calend. Septembris, aliij viii. Idus Augusti. Qui rem subtilius uestigant, ipsa quatuor tempora à signis cœlestib. metiuntur. Cardo, inquit Plinius, temporum quadripartita distinctione cōstat. per incrementa lucis augetur, hoc est, à bruma, & equatur nocti

noctibus uerno æquinoctio in diebus xc. tribus horis: deinde superat noctes ad solstictium diebus x c i i i i . horis xii. usq; ad æquinoctium autumni: & tum æquata die procedit ex eo ad brumā diebus l x x x i x . horis tribus. Sol quidē ipse has quatuor differentias facit, bis æquata nocte diei, uerno & autumno in centrū incidens terræ, octauis in partibus Arietis, ac Libræ, bis permutatis spacijs in auētum diei. Bruma in v i i i . parte Capricorni, noctis uero solstitio totidem in partibus Cancri. Nec desunt qui tempora distinguant à Vergiliarum matutino uel uespertino ortu uel occasu, earundemq; meridiano uel nocturno: illis enim hyemē & aestatem, his uer & autumnū designari afferunt. Alij, teste Polluce, à fructibus, ut uindemiæ tempus, messis, & sationis uel fementis tempus: hoc est, ut ille scribit, τρυγκτὸς καιρῷ, ηγεῖ αἱ μητοῦ καιρῷ, καὶ σπόρος καιρῷ. Et aliter aliquādo, ut à uentis flantib. Fauonio, Etesijs, alijsq;: tum etiam interdū à reliquis stellis. Sed quid nos uetat hoc loco addere quā Damascenus lib. ij. sententiarum attulit Christianis hominibus horum quatuor temporum descriptionem? Ait em̄ uer, hoc est, ἡ αριψὺ τροπὴ, extendi à xxii. Martij ad usq; xxiiii. Iunij. Aestatem uero, hoc est, θερινὴ τροπὴ, à xxiiii. Iunij ad xxv. Septembris. Autumnū autem, hoc est, μετωρωγεῖται φερὲ, à xxv. Septembris

ad Decembris usq; xxv. tum demū hyemē, id est, ut ille ait, χειμερινὸν τροπὴν, à xxv. Decembris usq; ad xxi. Martij extendi. & cetera quæ ille scribit. Pythagoras has quatuor anni partes, quatuor hominū ætatis comparabat: uer pueritiae, æstatem adolescentię, autumnū iuuentuti, hyemem senectuti, ut Laertius scribit, & in xv. Metamorph. Ouidius. Alij cœli quatuor partibus adscribunt. Ver quippe orienti datur, quia tunc ex terra omnia oriātur. Aestas meridiei, eo quod calore æstuī pars ea sit flagrantior. Hyems septentrioni, quod frigoribus & perpetuo gelu torpeat. Autumnus occidenti, quod graves morbos habeat, unde & folia ex plantis, ut ait Isidorus, defluant. Sanè hæc quatuor tempora in ternos menses discreta, ita nominantur. Primo quidem mense, uer nouum, secundo adiutum, tertio præceps, quo modo usus est Sallustius. Ita noua estas, adulta, præceps uel extrema. Idem de reliquis, ut, extremitate casum hyemis. Dicimus & appetente uere, & ineunte: item alijs multis modis. His utiq; quatuor anni temporibus nostra religio per summos pontifices trium dierū ieiunia instituit, quibus & ad sacros ordines prouehimur. Sed de his iam satis: deinceps non minori studio ac diligentia de mensibus agendum.

De mensibus quoniam apud Græcos legimus

gimus & Callimachū Cyrenæcum gentium & nationum appellations & uocabula scriptisse, & Lysimachiden de Atheniensium mensibus, item Io. Philadelphéū: idem ego quoque de Latinis subtilius diligentiusq; agendum mihi sum ratus. In primis ergo menses à mensura dicti, quod eadem omnes fuerint mensura: uel, ut ait M. Cicero, quia mēsa spacia confiant: uel à græca dictione potius, quæ est μήν, hoc est, luna: unde & menses ipsi μῆνες uocātur, quod uidelicet ad cursum lunæ antiqui menses agerent. Hebræorū quoque lingua à luna uocati sunt, teste Hieronymo: unde & naturalis usus nationum exterarum, ut scribit Ambrosius, lunas pro diebus appellat, ut apud Hebræos xiiii. luna, & similia. Sed & eodem modo Hesiodus & Vergilius, ut nunc alios mittam. Eustathius etiam in cōmentarijs in Homerum, mensem bouem uocatum tradit, à lunæ cornibus. Mensis uero principium μόσχον, id est, uitulum uocat, aitq; Orpheum μονοκέφαλον μόσχον uocasse, rationemq; affert subobscuram: qua eadem de re & cōmentaria in Hesiodum agunt. Mensium quidem in primis duo genera Mensium duora sunt, naturales alijs, quos uertentes Victrum genera. vius uocat: alijs ciuiles. Naturalium species duas, quod partim solis, partim lunæ esse dicuntur. Secundum solem fit mensis, dum sol unumquodq; in Zodiaco orbe signum per-

currit. Lunaris autem temporis quoddam spaciū à noualuna ad alteram nouam lunam, quo spacio XII. perireat signa. Vnde Quidius in Fastis:

*Signaq; que longo frater percenseat anno,
Ire per hæc uno mense sororis equos.*

Ciuiles uero menses sunt numeri quidā dierum, quos unaquæque ciuitas suo instituto obseruat, ut nos à calendis ad calend. Naturales menses sunt & antiquiores, & omniū gentiū cōmunes. Ciuiles posterius sunt insti tuti, & ad unāquāq; pertinēt ciuitatē. Qui solis sunt menses seu lunæ, non peræquè inter se pares sunt, nec dies habēt totos: quippe sol moratur in Aquario circiter dies undetriginta, in Piscibus ferè XXX, in Ariete unum & XXX. in Geminis prope XXXII. & sic in cæteris nō æquali spacio. Sed usque adeò non totos dies in singulis, ut annū suū, id est, dies CCC LXV. & portionem nescio quam, adhuc, ut Censorinus ait, astrologis inexploratam, in XII. suos menses diuidat: tametsi nostræ ætatis astronomi ea de re mul ta subtiliter tractant, in ijs qui de motu stellarum & coeli libris inscribūtur. Luna autem singulos suos menses conficit diebus undetriginta circiter & dimidiato: sed & hos inter se dispares, alios longiores, alios breuiores, adeò ut uerum uideatur quod à Plutarcho scribitur: Sed certissimū, inquit, dierum

nume

numerū exequi non oportet, nō ex eo quod parum abest à calunnia, quandoquidē uel hoc tempore, quo ad summū astrologiæ peruentum est, inæqualitas tamen temporum, mathematicorū peritiam uincit, & eorū numeros ac calculos sæpiissimè fallit ac fugit. Hęc ille. At ciuitatū menses uel magis numero dierū inter se discrepant, sed dies ubiq; habent totos. Apud Albanos Martius erat sex & XXX. dierū. Maius XXXII. Sextilis duo detriginta. September XVI: Tusculanorum Quintilis dies habebat XXXVI. October XXXII. Idem October apud Aricinos XXIX. Minimè uidentur errasse, ait Censorinus, qui ad lunæ cursum menses ciuiles accommodarunt, ut in Græcia pleriq; apud quos alterni menses ad XX. dies facti sunt. Maiores quoq; Romani idem sunt æmulati, cum annum dierū CCCX. haberent. Sed diuus Iulius cum uideret hac ratione nec ad lunam menses, ut oportebat, neq; annum ad solem conuenire, maluit annum corrigere, ut sic menses lunares cum solaribus, et si nō singuli, tamen uniuersi ad anni finem concurreret. Nunc iam mensū nomina inuestigemus. Nomina decem mēsibus iam tum primo Romulum fecisse Fulvius & Iunius autores sunt: & quidem duos primos à parentibus suis nominasse, Martiū à Marte patre, Aprilem ab Aphrodite Venere, unde ma

F 5

iores eius oriundi dicebantur. Hinc et Mars pater, qui & Marspiter, & Venus genitrix in sacris, teste Macrobius. Hinc & Lucretius Romanus suum carmen exorditur. Proximos uero duos menses idem Romulus a populo nuncupauit, Maium a maioribus, Iunium a iunioribus: quia, ut ait Seruius, antea Pop. Rom. in centurias iuniorum & seniorum diuisus erat. Ceteros autem menses ab ordine, quo erat singuli, vocauit, hoc est, Quintilem &c. ad Decembrē usq;. Varro tamen a Latinis Romanos nomina mensium accepisse arbitratus est: docet enim Martiū mensē a Marte quidem denominatū, non quia Romuli pater fuerit, sed quod gens latina bellicosa. quod idem scribit & Festus, & his uersibus Ouidius:

*Mars Latio uenerandus erat, quia præsidet armis,
Arma feræ genti remq; decusq; dabant.*

Sanè sciendum & alias urbes latinas Martium mensis nomen habuisse, sed non anni primum, quod his uersibus manifeste ostendit Ouidius:

*Quod si fortè uacat peregrinos inspice fastos,
Mensis in ijs etiam nomine Martis erit.*

*Tertius Albanis, quintus fuit ille Phaliscis,
Sextus apud populos Hernica terra tuos.*

*Inter Aricinos, Albanaq; tempora constat,
Factaq; Telegoni mœnia celsa manu.*

Quintum Laurentes, bis quintum Aequiculus acer,

A tribus

*A tribus bunc primum turba forensis habet:
Et tibi cum proavis miles Peligne Sabinis
Conuenit huic genti quartus utriq; Deus.
Romulus bos omnes ut uinceret ordine saltem,
Sanguinis auctori tēpora prima dedit. hęc poëta.
At uero hoc mense matronæ seruis conuicia proponebant, uti in Saturnalibus domini, quod Solinus & Macrobius scribunt. Calendæ etiam huius mensis matronarū dies festus erat, quod in Horatium Porphyrius notat super eo Sapphico,*

Martijs cœlebs quid agam calendis.

Martias calendas, inquit Festus, matronę celebrabāt, quod eo die Iunonis Lucinæ ædes coli cœpta est. Idem & Ouid. pluribus. Seruius in viij. Aeneid. Ideo ait, quod eo die pacem inter Romanos & Sabinos raptæ Sabinae fecerūt. Idem & poëta. Martijs insuper prima die ignem nouū Vestae aræ accendebāt, ut incipiēte anno cura denuò seruādi nouati ignis inciperet, ut Macrobius & Solinus tradūt. Eodem quoq; ingrediēte mensē tam in regia curijsq; q; in Flaminū domibus laureræ ueteres nouis laureis mutabant. Hoc eo dem mense publicè ac priuatim ad Annam Perennā sacrificatū ibat, ut annare & perennare cōmodè liceret. Hoc etiā mense mercedes exoluebant magistris, quas cōpletus annus deberi fecerat. Comitia auspicabantur, quæ partim ex Solino & Macrobiō, partim

ex Ouid. alijsqp collegimus. Nec hoc mense nubere bonū fuit, donec ancilia conderent. uel, ut Porphyri tradit, quod in hoc mense de nuptijs inter Martem & Mineruam habitum fuit certamen. Mars uictus, Minerua obtenta uirginitate, Nerine est appellata.

A P R I L I S autem dictus est, non ab *ἀρπάνῳ*, id est, spuma, quasi Aphrilis, unde orta Venus creditur, ut plerique tradunt, & pluribus ueribus contendit Ouidius, & Plutarchus in Numa: sed ab aperiendo, quod tunc ferè cuncta gignantur, & nascendi claustra aperiat natura. Idem tradit & Cintius in libro quem de Fastis reliquit: Nullus, inquit, dies festus, nullumque sacrificiū insigne Veneri hoc mense institutum est. Sed ne quidem in carminibus Saliorum, Veneris ulla ut cæterorum cœlestiū laus celebratur: quin nec sub regibus apud Romanos uel latinū uel græcum nomen fuit Veneris. Cintio & Varro consensit, ut Macrobius docet. Verrius tam Flaccus nō negat, hoc die postea constitutum, ut matronæ Veneri sacrum facerent.

M A I U M tertium mensem Romulus posuit, de cuius nomine inter autores lata dissensio est, quam eruditè Macrobius est exceptus. Nam Fulvius, inquit, nobilior, in Fastis, quos in æde Herculis Musarum posuit, Romulum dicit postquam populum in maiores iunioresque diuisit, ut altera pars confilio,

lio, altera armis tempub. tueret, in honorē utriusque partis, hunc Maium, sequentē Iuniū mensem uocasse. Sunt qui hunc mensem ad nostros fastos à Tusculanis transisse cōmemorent, apud quos uocabatur deus Maius, qui est Iupiter, à magnitudine scilicet & maiestate dictus. Cintius mensem nominatum putat à Maia, quam Vulcani dixit uxorem: argumentoque utitur, quod flamen Vulcanalis calendis Maijs huic deæ rem diuinam faceret. Sed Piso uxore Vulcani Maiestam, nō Maiam dicit uocari. Ouidius Maiestatē Honoris & Reuerentiae filiā, mensi nomen dedisse canit. Contendunt alij Maiam Mercurij matrem mensi nomen dedisse, hinc maximè probantes, quod hoc mense mercatores omnes Maiæ pariter Mercurioque sacrificarent. Quinetiā mensem ipsum scribit Plutarchus Mercurio sacrum fuisse. Affirmant quidam, quibus Corn. Labeo cōsentit, hanc Maiam cui mense Maio res diuina celebabantur, terrā esse, hoc adeptam nomen à magnitudine, sicut & mater magna in sacris uocabatur: assertionemque existimationis suæ etiam hinc colligunt, quod sus prægnans ei maectaretur, quæ hostia est propriè terræ. Et Mercurium ideo illi in sacris adiungi dicunt, quia uox nascenti homini terræ cōtactu datur. Scimus autem Mercurium uocis & sermonis potentem existimatū, autor est Cor.

Labeo. Huic Maiæ, id est, terræ, ædem calestris Maijs dedicatæ sub nomine Bonæ deæ, & eandem esse Bonā deam & terrā, quod ex ipso ritu occultiore sacrorū doceri posse confirmat. Hæc fermè totidem uerbis Aurel. Macrobius. Hoc mēse nec nubere bonū fuit, qd & Plutarchus & Ouid. ostendunt, & Porphyron in ultima Horati epist. cū inquit: Lemures dicti quasi Remures, à Remo, cuius cum occisi umbras frater Romulus placare uellet, Lemuria instituit, id est, parentalia, quæ mense Maio per triduum celebrari solebant, ante additū anno mensem Februarium: ob quam rem Maio mense nubere fuit religio. Sanè quod nō à maioribus Maius dicitur, præter ea quæ recitauimus, illud quoque argumento est, quod ante Romā conditam, autore Festo, Maij mensis nomen erat. Certe & Melius hic mensis Osca lingua appellatus est, ut idem ait Festus.

I V N I V S. Hic quoque mensis habet dubias in nomine causas, ut Naso canit:

Quæ placeant, positis omnibus ipse canam.

Quidam enim ab Iunone potius, quam ab iunioribus dictū uolūt, quod illo mense Iunoni maximi haberentur honores. Quintiam Iunonius appellabatur, ut ait Cintius apud Latinos: diuq; apud Aricinos & Prænestinos, aliosq; hac appellatione in fastos relatus fuit, adeò ut ita scribat Ouidius:

Inspi-

*Instice quos habeat nemoralis Aricia fastos,
Et populus Laurens, Lauiniumq; meum.
Est illic mensis Iunonius, aspice Tybur,
Et Prænestinæ mœnia sacra deæ.*

Et sicut Nisus in cōmentarijs Fastorū dicit, apud maiores quoq; Romanos hæc appellatio mensis diu mansit, sed post detritis quæ busdam literis, ex Iunonio Iunius dictus fuit. Sed & ædem Iunonis Monetæ calendis Iunijs dedicatæ fuisse legimus. Festus etiam ait: Iunium mensem dictum putant à Iuno ne: ijdem ipsum dicebant Iunonium & Iunonialem. Agrætius uero inter antiquos grammaticos annumeratus, ab Iuuentu dea scribit, quæ Hebe græcè dicitur, Herculis uxore, Iunium mensem appellatū se in libris priscorum legisse. Idem & poëta Ouidius in Fastis, qui & hanc quoq; opinionem attulit, uocitatum scilicet mensem hunc ab coniunctis & unitis Sabinis & Romanis rege Romulo & Tatio. Ita enim ille:

*Et lare communi generosq; receptos,
His nomen iunctis Iunius inquit habet.*

Nonnulli & à Junio Bruto denominatū putant, qui primus Romæ consul factus, calen. Iunijs pulso Tarquinio rege sacrum Carnæ deæ in Cœlio mōte uoti reus fecit: quæ dea uitalibus humanis præesse credebatur ab eaq; petebatur, ut iecinora & corda, quæq; intrinsecus sunt uiscera, salua conseruaret.

Alia, ut puto, fabulose addit Ouid. Huic uero deo pulte fabacia Marido sacrificabatur, & calendæ ipsæ Iuniæ, Fabariæ dicebantur.

Q V I N T I L I S dictus fuit, quod loco fuerit apud Latinos quinto. Item **S E X T I L I S**, ac deinceps ad Decembrem, suis numeris tant appellati. Sed de Quintili & Sextili, hoc est, Iulio & Augusto, paulo infra dicemus.

S E P T E M B E R in tutela Vulcani fuisse legitur. Huius mensis secunda factum esse bellum nauale inter Cæsarem Aug. & M. Antonium, Dion in hist. scribit, ab eoq; die numerari eius monarchiam cœpisse.

O C T O B R I S quoq; nomē, ut aliorū, perseuerat. In Martis uero tutela esse existimabatur, unde & huic deo equus immolabat, de quo sic in cōmentarijs Festi legimus : Octobrē equus appellatur, qui in campo Martio mense Octobri immolatur quotannis Marti bigarum uictoricum dexterior, de cuius capite nō leuis contentio solebat esse inter Suburranenses & Sacrauienses, ut hi in regio pariete, illi ad turrim Mamiliam affigerent. De capite huius equi idem alibi: Panibus, inquit, redimebant caput equi immolati Idibus Octobris in campo Martio : & id sacrificium fiebat ob frugum euentum. Et equus potius quam bos immolabatur, quod hic bello, bos est frugibus pariendis aptus. Eiusdem quoq; equi cauda tanta celeritate

ritate perferebat in regiā, ut ex ea sanguis de stillaret in focū participandæ rei diuinæ gratia. quas hostias hic quidam Marti bellico sacrari dicunt, non ut vulgus putat, quia uelut supplicium de eo sumatur, quod Romani Ilio sunt oriundi, & Troiani ita effigie equi sunt capti. Hæc Festus, qui & illud ait, à multis gentibus equos immolari solitos, ut à Lacedæmonijs, Rhodijs, & Salentinis, & ut canit poëta :

Placat equo Persis radijs Hyperiona cinctum.

Quibus ex rebus Plutarchi codices tum græcos tum latinos problematū rerum Romanarum inemendatos uidemus, ubi huius celebritatis causam inquirit: non enim Decembres Idus, sed Octobres legendum.

N O V E M B E R in tutela fuit Diana. Apud antiquos hoc mense claudi maria dicuntur, quod etiā scribit Vegetius: & ut Plutarchus in Marcello tradit, inferiæ Gallis & Græcis defossis fiebant. Hoc mense & Ioui epulum celebrabatur. quo eodem mense, si coniecturæ locus datur, putamus Vacunalia quoq; celebrata: quippe Vacuna dea fuit quæ præesse uacantibus & ociosis credebatur, cui à laboribus cum uacarent agricolæ, post perceptos fructus, & agrorum cultus, per hymnum sacra faciebant. Quid. vi. Fast.

*Nam quoq; cum fuit antiquæ sacra Vacunæ,
Ante Vacunales stantq; sedeniq; focos.*

Vacuna dea.

Huius deę meminit & Horatius in epistolis:

Hæc ego dictabam post templum putre Vacunæ.

Quo loco Porphyryion: Vacuna apud Sabini nos plurimū colitur dea, quæ est sub incerta specie formata: quidam Mineruā, alijs Dia nam putauerunt, nonnulli & Cererem esse dixerunt. Sed Varro in primo rerum diuinarum Victoriam ait, & ea maxime eos gaudere qui sapientia uincunt.

D E C E M B E R in Vestæ tutela fuit, Saturnoꝝ sacer, ut post alios pluribus Macrobius docet. Et Saturnalia celebrabant, quibus belum sumere nefas, à nocente pœnas exigere piaculare: apud maiores primū uno die insti tuta, alijs tribus tradūt, ad xiiii. calen. Febr. sed postquā C. Cæsar huic mensi duos dies addidit, xvi. calen. celebrari cœpta. Macrobius quidē antiquissimū esse scribit vxi. die bus celebrari, idꝝ Nouio, Mumio & Pomponio Attellanarum probatissimis poëtis adstruit. **Cæterum IANUARIVM & Februarium** post Romulum additos diximus, sed nominibus iam ex Latio sumptis. Januarium quidem à Iano, cui attributus, nomen traxisse legimus, cui deo primo supplicabat uelut parenti, à quo rerum omniū factum putabant initiū. Dictus uero est, ut ait Sext. Pompeius, ab hiare, detracta aspiratione, uti chaos, ex eo quod χαος hiare. Chaos enim Hesiodus appellauit confusio nem

nem quandam ab initio unitatem hiantem patentemꝝ in profundum: unde & pater à Latinis quibusdam dictus est, & Janus ipse Patulcius. Sed hæc satis: plura Naso poëta statim in Fastorum principio. Sancte & Aeonianum Januarium appellatum testes sunt Theophilus & Suidas, qui & illum à Longino interpretatum tradunt, quod scilicet pater sit τάντης αὐτῶν, hoc est, seculorum.

F E B R U A R I V S autem à Februō dicitur. Februū quidem Plutonem nuncupatū ait Isidorus. Sed Censorinus, Februum, inquit, est quicquid expiat expurgatꝝ: & Februmenta, purgamenta: item Februare, purgare, & purum facere. Februū autem nō idem usquequaꝝ dicitur: nam aliter in alijs sacris februabatur, hoc est, purgabat. In hoc quidem mense Lupercalibus cum Roma lustra retur, salem calidum ferebant, quem Februū appellabat: unde dies Lupercalium proptie februatus, & ab eo porrò mensis Februarius uocatus, ut Censorinus & Plutarchus scri bunt. Sext. autē Pompeius: Mensis, inquit, Februarius dictus, quod tum, id est, extre mo mense anni populus februaret, hoc est, lustraretur ac purgaretur: uel ab Iunone Februata, quam alijs Februem, Romani Februlam uocant, quod ipsi eo mense sacra fie bant, eiusq; feriæ erant Lupercalia, qua die mulieres februabantur à Lupercis amiculō

Junonis, id est, pelle caprina, à quarum pelti
cularum crepitū, Crepi Luperci dicti sunt,
quam ob causam is quoq; dies februatus ap-
pellabatur. Quęcunq; denique purgamenti
causa in quibusq; sacrificijs habebantur, fe-
bruā appellabantur: id uero quod purgatur
dicitur februatum. Sed cur non lepidissimi
poëtæ ex ij.lib. Fastorū uersus adscribo? ita
enim ille canit:

Februa Romani dixere piamina patres,
Nunc quoque dant uerbo plurima signa fidem.
Pontifices à rege petunt & flamine lanas,
Quēis ueterum lingua Februa nomen erat.
Quęq; capit lictor domibus purgamina certis,
Torrida cum mica farra uocantur idem.
Nomen idem ramo qui cæsus ab arbore pura,
Casta sacerdotum tempora fronde tegit.
Ipse ego Flaminium poscentem Februa uidi,
Februa poscenti pinea uirga data est.
Deniq; quodcumque est quo corpora nostra piantur,
Hoc apud intonos nomen habebat auos.
Mensis ab his diuersis, sc̄cta quia pelle Luperci,
Omne solū lustrant, idq; piamen habent:
Aut quia placatis sunt tempora pura se pulchris,
Tunc cum ferales præteriere dics.
Omne nephias, emnenq; mali purgamine causam,
Credebant nostri tollere posse fenes.
Atq; haec tenus poëta. Historiam Suidas, si nō
potius fabulam, recitat, quam me apud aliū
quempiā legisse haud memini. Ait enim Ca-
millum

millum ab æmulo Februario Consule ur-
be Roma electum fuisse: postmodum urbe à
Breno & Gallis capta & à Camillo liberata,
Camillo tum populū docuisse, quam ini-
quas in se Februarius iniurias exercisset,
quam ob causam Februarius scirpea tegete
circūiectus, ab urbe neruis pulsatus electus
est, ac mensi illi cognomini dies ablati. Hu-
ius historiæ fides sit penes autorem. Horum
autem XII.mensium, duorū tantū nomina
mutata perseverant. Nam Quintilis Iulius
cognominatus est C. Cæsare v. & M. An-
tonio c o s s . anno Iuliano secundo, ut scri-
bit Censorinus, M. Antonio legem ferente,
ut ait Macrobius. ut uero Festus, ideo Iulius
dictus est, quod eo mense natus Iulius fue-
rat. Qui uero Sextilis fuerat, C. Marco Cens.
C. Asinio Gallo c o s s . in Augusti honorē di-
ctus est Augustus, anno Augustano xx. ut
est apud Censorinū. Legit & hodie Senat.
conf. qd hic ex Macrobio placet ascribere:
e v m Imp. Cæsar Augustus mense Sextili
& primū Consulatum inerit, & triumphos
tres in urbem intulerit, & ex saniculo legio-
nes deductæ, securæq; sint eius auspicia ac
fidem, & Aegyptus hoc mense in potestatem
Pop. Romani redacta est, finisq; hoc mense
bell. ciuilib. impositus sit, atq; ob has causas
hic mensis huic imperio fœlicissimus sit ac
fuerit, placuit Senatui ut hic mensis Augu-

stus appelleatur. Item plebiscitum factum ob eandem rem, Sext. Pacuvio Trib. plebem ro gante. Hæc igitur duo mensium nomina, su lii scilicet & Augusti, ad nostram permanent memoriā. Postea etiam multi principes eo dem exemplo uocabula quædam mensium mutauere, suisq; uel alienis nūcupando no minibus, quæ aut ipsi postmodum mutaue runt, aut post obitum eorū illa nomina pri stina suis sunt redditā mensibus, quorū hic aliqua uisum est subsignare. Tiberius quidē Cæsar post Iulium & Augustum sequentem mensem Septembrem à se Tiberium, & Octo brem Liuum appellauit. Tum Nero Apri lem Neronem, Maium Claudium, Iunium Germanicum, ut partim ex Suetonio, par tim ex Corn. Tacito didicimus: atq; ideo Iu nium mensem ait Tacitus transmissum, id etiam testificante Orphito, qui id censuerat, quod duo iam Torquati ob scelera interfeti, infaustum Iunij nomen fecissent. Domitianus item Septembrē Germanicū, & Octo brem Domitianum uocauerat, qui menses mox Senatus decreto, ut omnis eius memo ria, abولي mandati sunt, omnīq; uel ære uel faxo eradi. Præterea Senatus, ut Capitolinus scribit, in honorem Antonini Pię & Fausti næ, Septembrem & Octobrem Antoninum & Faustinū appellandos decreuit. Post hæc adulatores in Cōmodi honorē, ut est à Lam pridio

pridio proditum, pro Augusto Cōmodum, pro Septembre Herculem, pro Octobre In uiictum, quem postea ipse Aelium nomina uit: pro Nouembre Exuperatoriū, pro De cembre Amazonium, à nomine ab eo dilecti scorti Martiæ, quam in Amazone pītam di ligebat: qua propter & ipse habitu Amazoni co in harena Romæ aliquando processit, & eius demum arte è medio sublatus est. Seden nim Eusebius Septembrem Cōmodum ap pellatum innuit, cum Platyna Decembrem dicat. At uero Suidas xii. à Cōmodo men ses scribit ita nuncupatos: Amazoniū, Com modum, Augustum, Herculeum, Romanū, Ἀντιόχεια, id est, Exuperatoriū: αὐγούστου, hoc est, Inuiictū: ἀντιόχεια, hoc est, Pium: αὐτοκράτορα, id est, Fœlicē & Fortunatū. Tum Lucium, Ae lium, & Aureliū. Ex quibus uerbis facilius intelligimus uerba historiographi, que sunt in uita Cōmodi: Nominatus, inquit, Cōmo dus inter Cæsares xiiii. Iduum Octobrium, quas Herculeas postea nominauit, Pudente & Pollione c o s s . Appellatus Germanicus Idib. Herculeis Maximo & Orphito c o s s . Assumptus est in omnia collegia sacerdota lia sacerdos xiii. calen. Inuiictas, Pisone & Juliano c o s s . Profectus in Germaniam xiiii. calen. Aelias (ut postea nominauit) īsdem c o s s . Togam uirilem accepit, cum patre appellatus Imp. v. calen. Exuperato

rias, Polione iterum & Apro coss. Trium phauit x. calen. Ianuarias ijsdem coss. Iterum profectus III. Non. Cōmodias, Orphito iterum & Ruffo coss. Datus in perpetuum ab exercitu & Senatu in domo palatina Cōmodiana cōseruandus XI. calen. Romanas, præsente iterum coss. Tertio meditans de profectione à Senatu & populo retentus est. Vota pro eo facta sunt Nonis Pijs Fusciano iterum coss. Haec tenus ille. Meminīt Herodianus in historia, sed mensium nomina non adscripsit. Idem, inquit, Commodus mensium uocabula cōmutauit, proq̄an quis nominibus noua de suis cognomini bus adhibuit, & ad Herculem in primis refe rebantur, cuius ipse sibi cognomē adoptas set. Tacitus quoque Imperator mensem Septembrem Tacitum de suo nomine appellari iussit, quod eo mense & natus & factus es set Imperator, ut Vopiscus in eius uita prodidit. Legimus & Carolum Magnum Imp. nomina mensibus imposuisse, quæ ideo nō adscripsimus, quod barbarum quiddam & teutonicum sonant. Si quis tamen ea desideret, legat Eginardum eius olim ab epistolis, qui & hoc, & eius uitam uicunq̄ literarum monumentis mandauit. Sane etiam legimus antiquos mensibus singulis sua præfisse numina. Siquidem Ianuarij tutelam, uel ut dicunt, pontificium habere Juno credebatur:

batur: Februarij Neptunus, Martij Minerua, Aprilis Venus, Maij Apollo, Iunij Mercurius, Iulij Iupiter, Augusti Ceres, Septembris Vulcanus, Octobris Mars, Nouembris Diana, Decēbris Vesta. XII. enim hos deos antiqui penates & patrios, & ut putat Varr. Vrbanos uocabant, quos Apuleius & Martianus Enniū hoc disticho cōmemorant:

Iuno, Vesta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Sed & XII. hi dei celebrabant à græcis scri toribus, apud quos eorum crebra adeò est mentio, ut superuacaneū sit de his plura dicere: unde & ara duodecim deorum.

Quoniam de Latinorū mensiū interpre tatione, & unde nomen acceperint, abunde me dixisse sentio, nō nihil & hoc loco de Atheniensium mensibus agendum uidetur, ijs operæpreciū facturus, qui transmarinæ eruditio ni operam libenter nauant, uel quibus nō adeò ocium suppetit ex uarijs autoribus hæc ipsa colligere. Primū igitur Athenien *Hecatombæon* pri sum mensem Hecatombæona dicimus, qui *m̄us Atheniensium* in nostrum Iunium ut plurimū cadit, sic, ut *mensis*. Hyperides & Harpocration aiunt, appellatus, quod in hoc mense plures Hecatombæ (genus id sacrificij) fierēt. Sunt qui sacra hæc Ioui dicata tradant à centum, uel certè à plurimis bobus dicta. Hecatombæa uero ipsa celebritas uocabatur. Sunt qui hunc mensem

Metagethnion.

Solidicatum uelint, propter solstitiū quod in eo fieri soleret, & magnificum eius Atheniensium sacrificiū. Sunt qui *κρόνον*, hoc est, Saturnium hunc eundem nominent, quod, ut dixi, Ioui sacer sit, ut est apud Plutarchū. Alij tamen diuersum faciūt, ut Cæcüs in Hesiodi cōmentarijs, quē nihil ideo uidisc pūtat Gaza. Plutarchi interpres in Theseo Aprilē hunc mensem falso credidit. Dæsius, sunius à Macedonibus dictus, ut Suidas, Psellus, Theophilus et Plutarchus in Aristide scribunt. Metagethnion secundus fuit Atheniensiū mensis, qui nostro ferè Quintili respondebat. Hic, ut idem ait Hyperides in oratione quæ pro Xenippo dicta est, à sacrificiis nomen accepit, quæ in Apollinis Metagethni honore celebrabantur, *μεταγέννια* uocitata, ut Lysimachides ait in libro de Atheniensium mensibus, & Plutarchus in lib. de exilio, item Suidas. Hunc mensem Bœotij & Macedones *πάνθημον* seu *πάνθημον*, utrūq; enim legimus, uocabant. Hic idem Carnius à Syracuse dictus est, tametsi in Nicia Plutarchi interpres Maium mensem nostrum crediderit. Hinc & Sacra Carnia, & *πάνθημον* Apollo, ut plane in Deorum cognominibus ostendimus. Boëdromiona tertium Atheniensium mensem uocitatū legimus, qui Augeusto nostro cōueniebat, à Boëdromijs nunc cupatus, quæ celebritas erat cuidam ueluti

excur

excursioni similis, quæ cum acclamatione fieret, unde & uocabulum deflexū uidetur, à uoce scilicet & cursu. Meminit in Philippicis Demosthenes. Philochorus & Harporation in Ionem Xuthi filium hoc referūt, quod is multo studio opem Atheniensibus tulerit aduersus Eumolpum pugnantibus, Erechthei regis tempore: & *βοὴρομένη* aiunt significare opem præstare, & ad pugnā currere. Idem ferè Suidas. Sunt qui scribant Apollinem cognominatū *βοὴρομίον*, cuius & in Bœoticis Pausanias meminit. Plutarchus ex Hellanico Boëdromia tum instituta fuisse scribit, cū Amazones Athenas Thesei tempore inuasissent: quo in loco interpres deceptus, Boëdromiona existimat lunium esse apud nos. Quarta huius mensis instantis, legimus à Græcis Persas superatos, quæ dies secundum Bœotios, 1111. Panemi desinentis fuisse testis est in Aristide Plutarchus, qui hanc ait huius uarietatis causam neminem mirari debere, cum eos, inquit, qui diligenter astrorum rationem tenere hoc tempore profitentur, aliud alijs mensis principiū & exitū agant. Hęc quidem ille. Gaza quoq; ex Plutarcho in uita Camilli scribit, xx. eiusdem mensis Athenis mysteria celebrari solita: quod ut uix credam Galeni uerba faciūt quæ sunt de Elates, id est, abietis semine: Quod, inquit, tempus uocatur à Romanis

September, à nobis autem Pergami Hyperberetæus, Athenis mysteria. In quibus quidem Galeni uerbis nō mediocris inesse uide tur confusio: nam & Augustum in Septembrem, & Septembrem in Hyperberetæū cōmiscet, qui October potius est, ut paulò pōst ostendā. Sed & Demosth. in Olynth, ait mysteria Boëdromione mense celebrari. Plutarchus uero in Demetriū uita, mysteria distinguit in magna & minora, ab Atheniēsibus q̄ illa celebrari mense Boëdromione, hęc uero Anthesterione. Idem quoq; Plutarchus in Phocionis uita: Vigesima, inquit, die Boëdromionis custodia inducta est, quo scilicet die magnorū mysteriorū Athenis agebatur solennia, & Iacchus, id est, Liber pater in Eleusinē ex urbe trāsmittebatur. quo in utroque loco interpretes, Donatus uidelicet Aetiaiolus & Lapus Florentinus, decepti sunt: & cum his Guarinus quoq; qui in Alexander ait, Junio mense mysteria peragi Athenis solita. Atq; hęc ideo copiosius, ut ostenderem quanta esset uarietas inter scriptores. Sane T. Liuius mysteriorū dies, initiorū dies dixit, lib. primo de bell. Macedonico. Mesiū uero ab Aegyptijs dictus Augustus est, qui Harpocrati deo sacer erat, ut Plutarchus in lib. Isidis & Osiridis scribit: quo etiam loco ait ipsum deum symbolum habere silentij, in eiusq; mensis celebritate cani solere, γλῶσσα τριχῶν.

τριχῶν γλῶσσα δαιμονική. hoc est, lingua fortuna, lingua dæmon. quanquam in exemplarib. Plutarchi pro Harpocrate Carpocras perpetram legatur. Sed & Harpocratis Latini meminere Catullus, Varro, Seneca & Cassiodorus. Mæmaeterion quartus est Athenien sium mensis, ut pluribus Gaza cōtendit, Septembrem q̄ nostrum ut plurimū complectitur. quidam Augustum putant. Plutarchus in Aristide à Bæotijs ait Alaleomenū uocatum fuisse, huiusq; xvi. die à Platæensibus Græcis parentari, qui cōtra Persas pugnando occubuerint. Val. tamen Harpocrate Mæmaeteriona quintū mensem facit, à Mæmaeterē cognominari ait, quo nomine Iupiter est cognominatus. Scribit Lysimachides in lib. de mensib. Atheniensium, μετά μάκρην furore correptum ac turbidum significare, qđ hyems hoc mense & aér turbari incipiat & mutationē capere. Vlpianus uero in iij. Demosth. Olynth. hunc hyemis & pluuiarum mensem uocat, unde & nostri Septembrem dicūt, quia septimus est à Martio, & imbræ habet. Aliqui tamen Octobrem esse existimauere. Suidas etiam ineptius, & eum secutus Nucerinus pr̄sul, Ianuariū interpretantur. September ab Aegyptijs Thoth dictus, quo eodem nomine & Mercurius uocatur. Huius quidem xix. Aegyptijs, ut Plutarchus autor est, ipsi Mercurio rem sacrā faciebant,

Mæmaeterion.

melleis & siccis uescebantur, illud identidem dicentes, γλυκὺς ἡ μέση. Plin.lib. 27. nat. hist. cap. xij. Tradūt, inquit, Aegyptij mensis quē Thiatin uocant die xxvii. Augusto mense incurrente &c. Quidam eo loco putant Pliniū Thoth mēsem intellexisse: ego quomo do non video, si recte perpendantur quae de Aegyptiorū mensib. paulō pōst referemus.

Pyanepſion.

Pyanepſia celebriſ. Pyanepſion sequitur, qui mensis est quintus, hoc est, October. A pyanis uero fabis Apollini sacratis dictus est, unde & Pyanepſia celebriſ ipsa, quā cæteri Græci Panopsian uocant. Hæc v i i i. huius mensis die Apollini, ut Apollonius & Suidas tradunt, agebantur. Pyanepſia tamen ipſi potius uocanda, quam Panopsia putant: pyana enim coquuntur, & Erefione plectitur, ut ait Harpocration.

Erefione. Erat autem Erefione ex sacra olea ramus albalana coronatus, ut ait Plutarchus: nam ἀερόλανα est. Historiam copioſe in Theseo Plutarchus est executus, quo in loco interpres hallucinari uidet: ubi enim ὅδοι οὐ πάντες παρίσχεται legebatur, ipſe nonas Iulias reposuit, nam eo die Theseus cum adolescentibus ē Creta in urbem se recepit in columis:

Oſchophoria. quo & eodem mense Oſchophoria, quasi di cas Ramalia, celebrabantur. Idem tamē Plutarchus in lib. Ifid. & Oſirid. ait, quod Athyr apud Aegyptios est, qui Pyanepſion ab Atheniensibus dicit, & à Boeotis Demetrium.

ex quibus uerbis October cum Nouembri confunditur, eadem ratione qua paulō ante in Boëdromione recitauimus. Porro καριψια etiā Pyanepſia dicebantur, quoniā πανεπιμεριus dicebant fabæ quam καριψις, ut est apud Phauorinum. Anthesterion secundum ordinē Gazæ sextus est mensis, qui nostro Nouembri ex parte responderet, dictus, ut pleriq; autumant, quod prata floribus priuantur, παρὰ τὸ αἴβος τριῶν. Quidā & anthesterida Dionysia & Bacchanalia interpretantur. αἴβος τριῶν quidem Theophilus scribit Dionysia dici: sic enim, ait, ea Atheniæ uocantur: & Anthesteriona mensem, quoniā tunc terra florescere incipiat: uel quod in ea celebitate flores inferri solerent, unde & prouerbium emanauit βιραζικής, δὲ αἴβος τριῶν. hoc est, foras cares, non anthesteria. quasi dicat, Ite foras cares, nō anthesteria sunt. Notissimum & illud est, Hædera post anthesteria. Thucydides in ij. ait, Limnis Baccho sacra fieri x. huius mensis. Suidas χόρες hoc ipso mense xi. celebrari prodidit. Apollodorus omnem ipsam celebritatem Bacchi anthesteria uocari ait, per partes uero pithœgia, choas, & chytran. Val. autem Harpocration ita scribit: Anthesterion octauus est Atheniensium mensis Baccho sacer, sic uocatus, ut Hister in ij. Synagoges ait, quod plurimū ex terratum flores nascantur. Quod si uerū

Anthesterion.

est, nescio quo pacto procedat ratio Gaza,
qui autumnalem mensem hunc constituit:
plures uernalem, ut Macrobius & Philostratus,
cui, ut sophista, parum Gaza fudit. Idem
tamē Philostratus in iiii. de Apolloni⁹ Thya-
nei uita, cum in eo ait Dionysia celebrari, au-
tumnalem facere uidetur. Certè Plutarchus
in Syllae uita in hunc propè modum scriptū
reliquit: Calēdis Martiis, qui dies ad Anthe-
sterionis mensis exordiū coincidit, quibus
ex rebus omnibus, mihi planè non liquere
pronuncio. Posseidon, & Posseidon à Grē-
cis aliquando enunciatur, à Neptuni & Pal-
ladis certamine dictus. Hyperides, ut est a-
pud Harpocrationem, septimū hunc Atheniensium
facit, quem secuti Suidas & Theophilus,
Decembrem nostrum interpretan-
tur. In hoc mense solstitium brumæ fieri
scribit Plutarchus in Cæsare, & pluribus o-
stendit Gaza, qui & illud ait, quod quoniam
hoc mense Alcyonij dies sunt, ab aliquibus
auis ipsa Alcyon Posseidonis appellata est.
Apellæus à Macedonibus, ait Suidas, dictus
est, & Chœac ab Aegyptiis. Iosephus quoq;
lb. xiiij. antiquit. nec iemel ait mēsem Casleu
Hebraeorum, Apellæum esse apud Macedo-
nas. Non ferendo errore Græci quidā agu-
tur & Latini, qui hunc ipsum Elaphobolion
na crediderūt. Porrò & in hūc cadere Ianua-
rium testis est Plutarchus in Cæsare: Insta-
bat,

bat, inquit, solstitium brumale, in mense Ianuario instantे, qui est Posideon Athenien-
sibus. Gamelion à Iunone uocatus, quæ Gamelion.
nuptijs præterat. Hinc & Gamelia solennitas
nuptialis, consentiunt & in hoc Demosthe-
nes & Isæus, teste Harpocratione, & Harpo-
crationem secutus Suidas. Didymus Gram-
maticus in cōmentarijs in Isaum reprehē-
ditur, quod parum recte de hac re obserua-
uerit: nam quem citat Phanodemū eius rei
mentionē facere, apud eum nihil inuenitur.
Idem Didymus in ijs quæ in Demosthenem
scripsit, Gamelion ait esse τὸν ἐπὶ τοὺς φράτορας
ἀσταγωγὴν τῶν γυναικῶν, hoc est, mulierum indu-
ctionem ad sodales & contribules: nullam
licet eius quod exponit demonstrationē af-
ferat. Hic mēsis, ut ait Suidas, nostro Ianua-
rio respondet, à Macedonibus eodem teste
Audynçus, & εὐχίων dictus. Elaphebolion
dictus, quod ceruorum in primis uenationi
sit aptus. Elaphebolia quoq; hoc mense cele-
brabantur. Sūt qui putent quod hoc mense
cerui Diana sacri Elaphebolio sacrificaren-
tur, quod Phauorinus scribit. Gaza de hu-
ius mensis ordine plura ex Thucydide & A-
ristotele. A Macedonibus Peritus uocatus,
teste Suida & Iosephio. In nostrum Februa-
rium cadit. Hunc, si modò Februario aptare
uelimus, tribus annis x x v i i i . dierum erit:
quarto uero, hoc est, intercalari, x x i x . die-

Munychion. bus constabit. Munychion à Munychijs Diana sacris dicitur, & Munychia Diana ipsa nuncupata est. Hyperides in oratione Xenophili decimum hunc mensem facit, ut ait Harpocration. Suidas tamen hunc secundum autumat, magno, ut mihi uidetur, errore. Hoc mense, ut Plutarchus scribit x vi. Lysander Athenis potitus est. Qui Munychion & Nychion eosdē putauere, falsi sunt: nam hic quidem Ianuarius est Macedonū, ut iam dixi, Munychion uero Martio ferè nostro congruit, & à Macedonibus Distros dicitur, ab Aegyptijs Phamenoth: quod cū liquebit ex his quę paulo pōst trademus, plaus quoque fit ex Anatolijs uerbis in lib. de Pascha, ubi ait: Est ergo in primo anno initium primi mensis, quod est x i x. annorum circuli principium, secundū Aegyptios quidem mensis Phamenoth xxvi. die, secundum Macedones Distri mensis xxii. secundum Romanos uero xi. calen. Aprilis &c. Quibus ex uerbis uidemus nobiscum cōuenire Macedones in mēsis principio, hoc est, ut idem principium Martius & Distros habeant: ab his uero iiii. diebus Phamenoth euariat. Thargelion mensis dictus est, qđ iam terra calescat, quasi θερμὴ γῆ. unde & Thargelia sacra Apollinis & Dianæ, quorum minit Hyperides in oratione pro Polyeueto, & Harpocration. In his scribit Suidas, olla seminum

seminum & sacro iure plena fructuum primicias decoqui solitas. Aprili hic nostro ut plurimū conuenit. Delij Apolinē affirmat Thargelionis vii. natū esse. Idem Laertius in Platone, & ut idem scribit in Socrate, eiusdem priore, hoc est vi, Dianā. Sedenim mensem hunc auspicatissimū Græcis fuisse legimus, ut pluribus eorum historijs cōprobatum. Nam & sub huius finem, hoc est, ἡγέλιος φίλοντος, Ilium captum affirmant, ut ex Halicarnasseo Dionysio, Ephoro & Plutarcho disputat Gaza. Quare mirum est Plutarchi interpretem deceptum in Camillo, Thargeliona putasse nostrum Februarium. Apaturia insuper sacra hoc ipso mense celebrari solita prouerbium innuit, quod tale est, ἀπαύρηστα πανταχοῦ δαρυνατῶν. hoc est, In Apaturia ingressus, rediit Thargeliona. Miror uirum doctum in hoc prouerbio Maium putasse. Thargelia quoq; in Pericle Plutarchus unā Hyadum fuisse ait, sed hoc nihil ad nos.

Scirophorion porrò ultimus est Atheniensium mensis, qui in Maium nostrum cadit, dictus à Sciris, id est, umbraculis, quod hic mensis ædificationibus aptus sit. οὐαίρετiam celebritas fuit apud Athenienses, quam ex nostris quidam perperam in xi. Martij cadere existimarent: à qua celebritate, ut placet, mensis uocatus est. Sanè qui de mensibus Atheniensium, eorumq; festiuita-

*Apaturia.**Scirophorion.*

tibus scripserunt, *σκίπον* aiunt umbraculum fuisse, quod ex arce, hoc est, Acropoli, delatū est in locum Sciron etiam nuncupatū, unde dicata Mineruæ mulier, & item Neptuni sacerdos & Solis prodibant. Deferebant uero qui Eteobutadæ uocabantur: iij nobiles fuc re Athenis illustres, à Bute sacerdote prognati, ex qua familia sacerdotes seligi solebant. Erat autē symbolon hoc ædificandi, & tem pus ad id instare idoneum. Colebant ad hęc Athenienses Sciriada Mineruam, quam Philochorus in i. Attidos ait nuncupatam à quodam Sciro Eleusinio uate. Praxion uero in iij. Megaricorū à Scirone. Alij celebritatem hanc in ipso caloris & æstus uigore celebratam tradūt. Sunt & qui aliam historiam afferant, quod Theseus ab occiso Minotauro reuersus, Mineruam ex *σκίπρᾳ*, id est, terra uel gypso fecerit: nam sic quidam terram albam uocant. Alij à Sciro quodam Salamina inhabitante. Inuenio & pelles uictimarū ex sacrificijs Iouis Milichij & Ctesij seruari solitas, quibus in umbraculorū pompa ute rentur. græcè autem eæ pelles *διὸς κύδια* uocatæ sunt. Sed de ipso nomine iam satis superç attulimus. Demosthenes in oratione *κατὰ μειδέα*, decimū hunc mensem facere uidetur: ut etiam notat Vlpianus, licet corruptum exemplar existimē: nam idem scribens Suidas *διδίκατον* legit, id est, duodecimum.

Atq;

Atq; haec tenus de XII. mensibus Atheniensium, in quibus plurimū laborauit Theodosius Gaza, ut ad hunc ordinē redigeret. Nūc de alijs quibusdā subiungemus: nam de cunctis qui fieri posset, in tanta præfertim uarietate scriptorū? Lenæon mensis à Baccho dictus, qui Lenæus uocatur. De quo mense Theophilus & Ioannes Græmaticus, super ea Hesiodi uerba, *μέλια δὲ λυγαῖα*, Mensem autem, inquit, poëta Lenæona Ianuarium uocat, qui Lenæus ab Ionibus dictus est, quoniam Pithœgia sacra illo mense siebant: uel quoniam Dionysij celebritas eo mense agebatur, quæ Ambrosia diceretur: sed Brumalia, inquit, uocant Romani, qui & Bacchum Brumum uocant. Fuit cum ego putarē Bro mium legendum esse. Proclus uero Diado chus in eodē Hesiodi loco ait à Bœotijs Lenæona uocari, cum sol in Capricornū ingreditur, idq; ex Plutarchi sententia: suspicaturq; ipsum Buceron dicere, quod in eodem uersu *βέδονα* ait, qd scilicet plures boues eo mense intereant. Vel Hermæon, inquit, intelligit, qui post Budura est mense Gamelione, in quo ab Atheniensibus Lenæa celebrabant. Iones quidem, ut idem Proclus scribit, Lenæona uocant. Tum & aliam sententiā subdit, Lenæona uidelicet à Bœotijs sic nuncupari, qd in eo mense uina inducantur uel colligantur: hic enim mensis principiū est hy-

H 3

Lenæon mensis.

mis. Alij autem sic dici existimant, quod lenæa, hoc est, uellera ouium uel caprarū pelle sicut vocentur: uel quoniam Baccho hoc mense festū faciebant, quod, ut diximus, Ambrosiam uocabant. Porrò & antiquum in ipsum Hesiodum scholium Lenæona Decembrem mensem esse asserit, quæ Aegyptij Chœac, in quo quam diximus celebritatem antiqui peragebant. Atqe perinde de Lenœne hactenus.

Xanticus. Xanticus qui uocatur à Macedonibus, Aprilis noster esse creditur, ab alijs Martius. In hoc mense, ut Socrates scribit in historia, Antiochenes sanctum Christi pascha celebrabat: ab Aegyptijs Pharmuthi uocatur, teste Plutarcho in Theseo, & Suida. Iosephus quoqe ita in ijs. antiquit. Præcepit, inquit, Moses ut sacrificium paratu haberent, essentqe instructi à prima die Xantici mensis usqe ad XIIII. qui apud Aegyptios quidem Pharmuthi, apud Hebreos autem Nisan uocatur, Macedones uero Xanticum eum appellant. Hæc ille. Sunt tamen qui hoc nomen cum afflatu scribant, hoc est, Xanthicus, & Xanthis ipsa celebritas. Ab aliquibus quoqe hic mensis Hippodromion dictus est, sed hi meo iudicio falluntur: quippe si Plutarcho credimus in Camillo scribenti, à Boötis sic uocatur noster Iunius. Hyperberetus etiam mensis, ut alijs pleriqe, uariè referuntur: quidam enim, ut ostendemus, Octobrem

Hyperberetus.

brem esse statuunt, eumqe Macedonum mensem, ut Iosephus & Suidas: qui & inde prouerbiū factum ait de procrastinibus mortamqe trahentibus, quod Hyperberetus ultimus sit Macedonū mensium, & anni finis: quæ enimeo mense proueniūt, serotina sunt, & post legitimū tempus. Zenobius quoque Hyperberetæa eadem ratione, qua Suidas, prouerbium cōmemorat, hoc est, de ijs quæ serotina sunt. Galenus tamē apud Pergamā patriam suam ait Hyperberetū Septembrē esse. In Decretis uero, xvij. dist. de Concilio Antiocheno hæc uerba recitantur: Secundū inquit, Conciliū Idibus Octobris habeat, qui dies apud Græcos Hyperbereti mensis decimus inueniit. Quæ uerba ita exponas, quod Idus Octobris cadūt intra secundā decadā, id est, post decimā diē. Omnis enim mensis ut ostendemus, in tres decades diuiditur, & secunda propè decas dicitur. Bedas in lib. de natura rerū: Et canones, inquit, qui dicuntur Apostolorum, idem antiquioribus literis edocuere, ubi duodecima dies mensis Hyperbereti, quarto Idus Octobris esse memoratur. Hæc ille. Physius seu Bysius mensis Physius. dicitur à Delphis, teste Plutarcho in græcis problematis, quæ græcè inscribuntur οὐαλιών καταγραφὴ οὐαλιών, sed quis sit non declarat, tantum dicit septima eius natum Apollinem. Dies ipsa οὐαλιών appellatur, & eadem

oraculum editum. Cum ergo ex eius uerbis parum constet quinam sit is mensis, eum tu Februarium, hoc est, Thargelionem, de quo paulò antè diximus, cognoscet ex Diogene Laërtio, qui statim in Platonis uitę initio ita ait: Nascitur Plato, ut testis est in Chronicis Apollodorus, LXXXVIII. Olymp. V II. Thargelionis, qua etiam die natum Apollinem Delij putant. Idem Laërtius in Socratis uita: Nascitur, inquit, Socrates, ut ait Apollo dorus in Chronicis, sub Apsephione, LXXVII. Olymp. anno 1111. Thargelionis mensis VI. quo die lustrant Athenienses ciuitatem, Dianamq; natam Delij tradunt. Hęc ille. Notissimū uero est Dianam ante Apollinem in lucem aditam, quin & matri Latonae obstericis munus exhibuisse dum Apolinem aderet. Atq; de his haec tenus.

Superest, ut postquam de Romanorū & Atheniensiū mensibus egimus, uarias quoque gentium nomenclaturas afferamus, ut saltem ex ipsa nominis uarietate non nihil legentes oblectemus, cum tot nationum, uno quasi intuitu, mensiū uocabula comprehenderint. A Græcis uero primū exordiemur, apud quos tanta confusio, ut planè nō liquere etiam Græcorū doctissimi fateantur. quā in re desolis Atheniensium mensibus adeo Theodorus Gaza uir cum græcē tum latine eruditissimus elaborauit, ut eorum ordinē ostend-

ostenderet: id quod an recte effecerit, ego temerè nihil statuo, quidam certè ambigunt. Sed neq; ille de alijs tot Græcorū prouincijs insulisq; quicquam attulit. Causas quidem ego tantarum uarietatum eas in primis esse crediderim, quod uarijs in locis & regionibus autores cum scriberent, non semper Atticis mensibus usi sunt, nec eorum insuper ordine, uarijs scilicet nationibus & prouincijs uaria nomina & mensiū ordines habentibus, ut in Italia quoq; cum & eorū quidam menses à lunæ, quidam à solis cursu metarentur, ut quibus nō paruū est discrimen, ut hodie quoq; inter nos & Hebræos. Varia præterea annorū principia, ut à nobis iam planè antè patefactum est, uarietatem induxerūt. Aliam refert Theodorus causam, quæ & mihi quidem satis arridet: Romanos scilicet imperio potitos in causa fuisse, ut ordines & uocabula mutarentur: quin & pleriq; Romanis usi sunt nominibus, atque adeo magis hac tempestate. Nam in quotquot eorum, quæ mihi uidisse cōtigit, *μεταλογίαι*, hoc est, ut nos loquimur, Calendarijs, id est, Fastis, non eos alijs uti nominibus quam nostris cōspexi. Hoc quidem loco nomina ipsa ut in græcis pleriq; codicibus etiā uerustis distinctos offendit, tanquam in tabellis affram. Sanè nostræ religionis qui græcē scripserunt, Macedonū potius mensibus usi sunt,

quod ea tempestate magis uulgati essent, & iam uidebantur Atheniensium menses antiqui, quod & ex Synodis & Cōcilijs, & qui dem antiquioribus, colligitur, Apostolorū scilicet, Niceni & Antiocheni. Macedonum igitur mēses ego in primis recitabo. Sunt autem hī: αὐδωνᾶς, qui perperām ab aliquibus

*Macedonum
mensēs.*

αὐδωνᾶς dicitur: ἀρπίτης, διόρητης, ξαυτίνος, siue ut alijs scribunt ξαυτίνος, αρτεμίσιος, Δίος, qui & uocatur Δίος a Plutarcho in Alexandri uita. ωανίμος, qui & ωανίμιος, λῶος, γορπιάς, ιντερβερτᾶς, Δίος, απελλᾶς. Sunt qui eos ita cōmemorent, & a Decembri exordium sumūt, ob Christi uidelicet diē natalem: ἐλαφιβολία, πυχία, θαργυλία, δύτης, ξαυτίνος, αρτεμίσιος, Δίος, ωανίμος, λῶος, γορπιάς, ιντερβερτᾶς, Δίος. Psellus & Theophilus alijsq; nonnulli Macedonum menses esse hos aiunt, qui sunt a XII. signis Zodiaci: αἰγαλίως, ιδροχέος, ιχθύς, κελὸς, ταῦρος, Δίος, καρκίνος, λεών, ωαρθρός, βύς, οκτώριος, τοξότης.

Atheniensium. Atheniensium uero menses a Theodo ro Gaza hi feruntur, eosq; a solstitio aequinoctiali numerare incipit: ἵππατομβαῖνα, μεταγενετνία, βούνοδρομία, μαιμακτηρία, πνανεψιά, αἰθηπτερία, πνοεθεῖα, γαμηλία, ἐλαφιβολία, μενυχία, θαργυλία, σκυροφορία, quos hoc ordine Gaza cōnumerat ex Aristotelis, Theophrasti, Thucydidis, Demosthenis, Aeschinisq; & Plutarchi sententia, laboratq; nimis ut conueniant, quo loco & illud uerissimè scribit, difficillimū esse ho-

sce ad

sce ad Romanorū menses posse referri, id qd & causa est, ut inter autores differentia s̄epe nō parua esse uideañ: singuli enim Atheniensium menses inter binos Romanorū interse runt, hoc pacto: Hecatombæon Iunij partē extrema, & Iulij priorē attingit. Sic Metagētnion, Iulij & Augusti: Boëdromio Augusti & Septēbris: & sic per ordinē de cæteris. Sed & hoc planē nō perficit, quin & illi occurruū diuersorū loca scriptorū, ex quibus minus solida ac rata cognoscit doctissimi hominis diligentia: quo fit ut hoc loco lectorē admonendū operæpreciū duxerim, rem omnino difficillimā esse, Græcorū menses Romanis coaptare, ut scilicet planē cōueniant, ut etiā Aegyptiorū. Totius enim, mea quidē sententia, cōfusionis causa a solis & lunæ differētia pendere uidetur. Nam quotquot ego id tentasse uidi, hallucinatos magis minusue fuisse cōspexi. Quare mēa hac in parte diligentia requiri summopere non desidero, tantū recitabo quæ uaria ac diuersa legendo comperi. Sed, ut ad institutū redeam, alijs inter Græcos hos potius menses complectuntur, atq; hoc ordine afferunt: ἵππατομβαῖνα, λιωτία, κρόνιος, βούνοδρομία, πνανεψιά, μαιμακτηρία, αἰθηπτερία, πνοεθεῖα, γαμηλία, ἐλαφιβολία, μενυχία, ἀκροφορία. At uide quæso quanta sit Græcorum confusio. Sunt & alijs qui ita distinguunt, ut Pyanepsona dicant Ianuarium

nostrum esse, Elapheboliona Februarium, Munichiona Martium, Thargeliona Aprilē, uel à floribus Anthesteriona, Scirophionia Maium, Hecatombæona Iunium, Metagetniona Iulium, Boëdromiona Augustum, Mæmaëteriona Septembrem, Hyperberetæum Octobrem, Gameliona Nouembrem, Posideona Decembrem. Addamus & aliarum nationū mensium nomina, quæ in Pselli aliorumq; libris inuenimus, in primisq; Cypriorum.

Cypiorum menses. *Primus ἀφροδίσιος, ἀπογονίας, αἰνεῖνος, ἰσνιός, παισάριος, σιθαρὸς, αὐτοκρατορίας, οἰνομάρχηςάσιος, πλινθίπατρός, ἀρχιερός, ἴως, ἥψι-*

Bitbynorum. *μάος.* Bithyni uero hos suos menses enumerat: *ἴρρος, ἵρμος, μηρύως, διόνυσος, ἱράντειος, θίος,*

Cappadocum. *βερδίσιος, τραχίγιος, ἄρεος, πιεζάπιος, ἀφροδίσιος, διαμήριος.* Cappadoces quoq; hos suos habet

Aegyptiorum. *menses: πιρῆς, ματὰ, ἔσανθηρι, μιθρὶ, ἀπομναμᾶθ, ἀρθρᾶ, τεθρία, ὕμονία, σουκάρη, ἀρτασῖν, ἀργούπητα, uel ut in aliquibus exemplaribus comperi, ἀρχιστατα.* Sunt & Aegyptiorū menses hi, quos obseruauimus: *τυβῖ, μεχέρ, φαμινῖθ, φαρμινῖ, ταχῶν, ταῦνι, uel ut alijs, παύρι, ἐπιφί, μεσορὶ, θάθ, παφὶ, uel ut alia est lectio, φαυθὶ, ἀθὺρ, χνάκ, uel ut alijs, χιάχ, uel potius χοάκ.* Certe hos Aegyptiorū menses Isaacus Argyrus, & Aëtius medicus uiri doctissimi qui Alexandriæ uersati sunt, hoc modo cōmemorant, ille in demonstratione quam & alibi citauimus, hic in xij. suæ medicinæ uolumine, sic à Septembri exordientes:

dientes: Thoth, Phaophi, Athyr, Chœac, Tybi, Mechir, Phamenoth, Pharmuthi, Pachon, Payni, Epiphi, Mesori. Quo eodē modo & Bedas uir multæ lectionis, qui & ipsos ita nostris mensibus coaptat: Aegyptiū, inquit, propter oxyorem lunę discursum, menses ad solis cursum, quod tardior sit, reduxerunt. Thoth, inquit, iiii. calen. Septembris. Phaophi iiii. calen. Octobris. Athyr iiiii. calen. Nouembris. Chœac v. calen. Decembris. Tybi vi. calen. Ianuarij. Mechir vii. calen. Februarij. Phamenoth vi. calen. Martij. Pharmuthi vi. cal. Aprilis. Pachon vi. calen. Maij. Pauni vii. calen. Iunij. Epephi viii. cal. Iuli. Mesori viii. cal. Augusti, quē x. cal. Septembris die terminant, residuosq; quinq; dies *ἰπαγόμενας* uel intercalares, siue additos uocat. quibus etiam quarto quoq; anno diem sextū, qui ex quadrantibus conficitur, annexunt. Et hæc cōsonant his quæ antè de intercalatione docuimus. Porro si accurate hanc Bedæ descriptionē obserues, facile quædam emendabis, quæ sunt in epistola diui Ambrosij ad Aemilię episcopos de ratione paschatis, ubi & perperam inuersa sunt nomina quædam mensium Aegyptiorum, & alterum pro altero. Græca etiā Arati cōmentaria aliquando parum rectè respondent, ut cum scribunt, Epephi Augustū esse, cum alibi Iuliū tradiderint. Extat uero græ-

cum epigramma incerti autoris, in quo hoc modo mensū nomina referunt, & quid quo que mense apud Aegyptios agat xii. uersib. declarat, quod lib. i. epigrāmatum legitur ἡ ψαὶ νεὶ τοῖνται. Sic autem habet, ut meis uerbis referam. Incipit uero à Septembri:

Primus Thoth docuit falces inferre racemis.
Capturamq; Phaothi dabit piscantibus amplam.
Pleiadum sed Athyr uergentia tempora monstrat.
Chœac cultarum segetum mox gramina pandit.
Tybiq; purpureum consultum uestibus ornat.
Nauigisq; Mechir signat percurrere marmor.
Ostendit Phamenoth duri fera prælia Martis.
Sed Pharmutbi rosis uernis prænuncius extat.
Florentesq; Pachon campos iam falcibus urget.
Nuncius autunni & fructus solet esse Payni.
Vuam pampineus retinens maturat Epephi.

At Nili Mesori fœcunda exuberat unda. Hos ego, nō ut cum Græcis certarem, à quorum uenore quantum absim, nō ignoro, sed ut ignatis utcunq; opem ferrem, latinos feci.

Iam uero ad Hebræorū mēses accedamus, quos illi patria uoce Hodes nominat: nec minorē in his colligēdis uarietatē offendimus, quam in Græcis uel Aegyptijs. Exordiūtur autē illi bifariā, uidelicet à Martio, seu potius Aprili, seu, ut uerius alijs dicūt, à uerno æquinoctio: secundū legē latam à Moſe, uel secundum mūdi creationē in æquinoctio autūnali, ut ante docuimus. Nos hoc loco Moſis & legis

Hebræorū
mensēs.

legis ordinē sequamur. Primus igitur mēsis est Nisan, tum Hiar, Psethoan, Thamne, Ab, Elul, Thersi, Murionan, Casleu, Tebethi, Sabbath, Adar. In alio uero peruetusto codice ita cōscriptos offendit: νισαν, σεπτεμβρι, ιεραπατ, θηρι, ανου, σεπτεμβρι, ιανουαρι, ιουνι, μεροδ, τυμπι, ιαναρι. Bedas quidem ipse hæc esse Hebræorū mensū uocabula prodidit: Nisan, Iar, Siuan, Thamul, Elul, Thesri, quem ob collectionem frumentum & celeberrimas in eo festiuitates annum nouum appellat, caditq; in nostrū ferme Octobrem, & ut quidam magis uolunt, in Septembrem: idcirco scribit Hieronymus post collectionē frugum & torcularia, quando decimæ deferebantur in templum, Octobrem fuisse primū mensem, & Ianuariū quartum. Tum sequit Maresuan, Casleu, Tebeth, Sabbath & Adar. Comperio tamen apud autores Adar Syrorum lingua Sabe uocari, sicuti Iar, Zio uel Zin, hoc est, Aprilēm à florū splendore. Legimus & Chaldæorū, & Babyloniorū ac Hebræorum menses ita uocari, parum uoce deuia ab iam cōmemoratis: Tisri, Marthesuan, Chisleu, Teueth, Seuat, Adar, Nisan, Hyar, Siuan, Tamuz, Ab, Elul. Sed & uulgò hoc modo à Septēbri, & dierum anni & mensis numero addito, com memorātur: Tisrim primus, qui & Tisri, dies xxx. Tisrim secundus, qui & Marthesuan, xx xi. hoc est anni lxi. Remiz primus

xxx. hoc est, xc. Remiz secūdus xxxi.
hoc est, cxxii. Sabath uel Scebath xxxi.
hoc est, cliii. Adar xxviii. hoc est, clx-
xxi. Nisan xxxi. hoc est, ccxi. Idar uel
Iar xxx. hoc est, ccxlii. Naziran xxxi.
hoc est, cclxxiiii. Tamus uel Tamuz xx-
x. hoc est, ccciiii. Abi uel Au xxxi. hoc
est, cccxxxiiii. Eyul uel Elul xxxi. hoc
est, anni summa ccclxv. cum tamen se-
cundū legem & antiquos ritus cccliuii.
dies eorum annus habeat, & xii. lunas, hoc
est, lunares menses. Anno uero intercalari,
qui tertio quoq; anno celebratur, xiiii. con-
tingunt lunares menses, bisq; Adar numera-
tur, & prior quidem simplici uoce Adar, hoc
est, Februariis: posterior uero Veadar, hoc
est, & Februarius, uocatur. Sanē & Nisan, &
Nouorū mensē uocatum uidemus, & pa-
schatis ceremonijs dicatum, de quo & Hiero-
nymus in Iezechiele, & Ambrosius ad epi-
scopos Aemiliae de Niceni conciliij institutis
agens: Ipsum, inquit, mensē Nouorum re-
cte custodierūt, quia in Aegypto hoc primo
mensem noua secantur frumenta. Hic autem
mensis & primus est secundum Aegyptiorū
proutentus, & primus secundum legem, &
octauus est secundum consuetudinē nostrā:
Indictio enim Septembri mēse incipit. Octa-
uo igitur mense calendae Aprilis sunt. Inci-
pit autem mensis non secundum uulgarem
usum,

usum, sed secundum consuetudinē peritorū
ab æquinoctio, qui dies est xii. cal. Aprilis,
& finitur xi. cal. Maij. Hæc Ambrosius. Hu-
ius igitur mensis spaciū, ut ait Beda, propter
multiuagū lunę cursum, nūc in Martiū, nūc
in Aprilem cadit, nunc aliquot Maij dies oc-
cupat: sed nostrō Aprili sèpius deputatur,
quia semper in eo uel incipit, uel definit, uel
etiam totus includitur. Hoc autem tempo-
re propter æquinoctij anticipationē, quam
uocant Astrologi, cum nostro Martio con-
currit. Porrò qui Thamul, rectius Thamuz
dicendus, quem aliqui sine afflato proferūt,
Tamuz: sic enim Hebrai & Syri Adonin uo-
cant, qua de re Hieronymus: Quia, inquit,
iuxta gentilem fabulam in mense Iulio ama-
sius Veneris & pulcherrimus iuuenis occi-
sus, & deinceps reuixisse narratur, eundem
Iulium mensē eodem appellat nomine, &
anniuersariam ei celebrant solennitatē, qua
plangit à mulieribus quasi mortuus, & po-
stea reuiuscens canitur atque laudatur. Et
quia eadē gentilitas huiusmodi fabulas poë-
tarum, quæ habent turpitudinem, interpre-
tatur subtiliter, interfectionē & resurrectio-
nem Adonidis plactu & gaudio prosequēs,
quorum alterū in seminibus quæ moriun-
tur in terra, alterū in segetibus quibus mor-
tua semina renascuntur, ostendi putat. Ha-
Etenuis Hieronymus: atq; hæc ideo ego, quo

niam quidam, ut uidisti, Iunium, Hieronymus Iulium Tamul seu Tamuz appellant. Scribit & idem Hieronymus, Tebeth decimum Hebræorū esse mensem, qui apud Aegyptios Tybi, apud Romanos Ianuarius. In Zachariæ uero prophetia xi. mensis Sebath dicit, qui in Ianuariū caderet, si à Martio annus exordiat. Sed attende quęlo quanta sit uarietas. Innuere quoq; uidetur Iosephus lib. antiquit. i. cap. 5. alia fuisse mensiū uocabula antequam, ut ostendimus, sic ordinata essent: ita enim ille scribit ubi de cataclysmo agit: Contigit, inquit, hęc clades dc. anno natuitatis Noë, mense secūdo, qui à Macedonibus Dyo nuncupatur, ab Hebreis autem Marachath seu Amarsuane: sic enim in Aegypto annū constituerunt. Moses autem Nisan mensem, qui est Xanticus, primū in festiuitatibus definiuit, in quo ex Aegypto Hebræos eduxit. Nusquā eñi Marachath seu Amarsuane mensiū nomina cōperi, licet ideo multa uolumina euoluerim, nisi forte pro Marthesuan, seu Marchesuan, seu Maresuan sit positus. Idem etiā Iosephus lib. antiq. 4. ait Aaron uita functū mense Hebræorū Se debath. Ita enim scribit: Aaron mortuus est secunda luna mensis, qui apud Athenienses quidem Hecatombæona, alijs Mæmaeteriona, apud Macedones autē Loos (nō Lochos ut habent exemplaria vulgata) apud Hebreos uero

uero Sede bath, apud Romanos appellatur Augustus. At nostri scriptores Aaronis diē obitus calen. Quintilis fuisse scribunt: & si quis contenderet, Sebath uel Seuath, qui & Sabath, nomen esse mensis, hoc est, Ianuarij, multo teneretur errore. Idem Iosephus lib. ii. aduersus Appionem: Nam duodecimus, inquit, mensis, qui apud Iudeos Adar, apud Macedones Distros uocatur &c. Sed huiusmodi uarietates quomodo accidant, nunc haud satis quisquam prodere potest. Addam & hic breuissime Hebræorū celebritates. In *Hebraeonam* primo igitur mense legali, hoc est, Nisan, Pa *celebritates*, Scha celebratur, & septem azymorum dies, quos incipiunt xiiii. die mensis uesperi. In secundo mense nulla est præcipue festiuitas. In tertio uero Pentecostes celebratur septimo die, in honorem legis acceptrae. In quarto mense ieuniū fractarū tabularum obseruatur. In quinto ieunium desolationis urbis sanctæ & templi: quæ eodem die contigisse quidam scribūt, sub Nabuchodonosore, & postea sub Vespasiano: unde in septimo apud Iosephum de bello Iudaico, quidam legendum putant Hau pro Augusto. In sexto mense nullam præcipue celebritatē legimus. In septimo, qui nunc Septembri, olim Octobri congruebat, propter iam allatam rationem, prima dies festum tubarum & buccing propter Isaaci liberationem & arietis immo.

la: ionē. Decima uero dies, expiationis est cē
lebritas, quādo scilicet deus ignouit populo
Hebræo uituli idololatriā. **xv.** autē dies fe-
stum est scenopegiæ, id est, tabernaculi, per
septem dies. **xxii.** eiusdem mensis festū est
cōetus & collectæ, in quo colligebant pecu-
niæ pro sacrificijs. Item tertia die Godolæ
ieiuniū. In **viii.** mense nullum peculiare est
festum. In nono, **xxv.** festum celebrat En-
cæniorū. In decimo mense, ieiuniū quo Na-
buchodonosor urbem obsedit, decima men-
sis. In undecimo mense nullum habetur fe-
stum. In duodecimo ieiunium Hester sortis
uel urnæ, die **xv.** Lege historiam Hester. Et
hucusque de Hebræis & Chaldæis & Baby-
lonijs sit dicitur. Nunc addam & Arabum,
& Sarracenorū menses. Annum hi habent
ccccliiii. dierum, præter intercalarios, qui
in **xxx.** eorum annis **xii.** sunt & **lv.** die-
rum, & rursus redeunt ad primū ordinē. Ha-
bent uero mēses triginta dierū sex, & **xxix**
alteros sex, qui alternis succedunt. Et qui **xx-**
x. sunt dierū, perfecti ab eis menses dicunt:
qui **xxix.** imperfecti. Incipiūt autē annū ab
Almuhamaro, hoc est, Septēbri, qui est **xxx**
dierū, & perfectus. Ab eo secundus est Saphar,
qui **xxix.** est dierū, & imperfectus: qui anni
dies sunt **lxix.** Tertius est Rabe primus, qui
xxx. dierum est, & perfectus, & anni sunt
dies **lxxxix.** Quartus Rabe secundus
xxix.

Arabum & Sarra-
cenorū annus &
menses.

xxix. dies habet, & imperfectus est, & an-
nī dies perficit **cxi.** Quintus mensis est
Gemedi primus, qui **xxx.** dies habet, & per-
fectus est, & anni dies complet **cxlvi.**
Sextus est Gemedi secundus, **xxix.** dierum
est, & imperfectus, & anni dies constituit
cxxxvii. Septimus mensis est Rage, qui
xxx. dierū est, et perfectus, anni uero dies
ccvii. cōficit. Octauus mensis est Sahaben,
qui est **xxix.** dierum, imperfectus, & anni
dies **ccxxxvi.** perficit. Nonus Ramadan
xxx. dierum est, & perfectus, & anni dies
cclxvi. exigit. Decimus mensis est Sauei,
qui **xxix.** est dierum, imperfectus, & anni
dies complet **ccxcv.** Undecimus mēsis est
Dulchida, **xxx.** dierū, perfectus, anni dies
cccxxv. explet. Duodecimus Dulcheya
mensis est, & **xxix.** dies habet, & imper-
fectus est, & totius anni numerū conficit, hoc
est, **cccciiii.** Porro nec illud ignorandum
est, primam horam nascentis lunę mensis eo
rum initium haberi.

Post quā in hæc barbara diuertimus, cur
non & Persarū menses, & uocabula, nume- Persarum menses,
rumq; dierum subiungimus? Eorum qui- uocabula, dierumq;
dem annus **ccc & lx.** dies continet, & numerus.
à Septembri sumit exordiū. Singuli menses
xxx. sunt dierū. Primus est Phordimechus
Secundus Ardaimechus. Tertius Cardaime-
chus. Quartus Zirmechus. Quintus Mar-
I ,

daynus. Sextus Sarembemechus. Septimus Maheramechus. Octauus Ebenmechus. Nonus Idramechus. Decimus Dimechus. Undecimus Behmemechus. Duodecimus Azfirdamechus.

Indorum mensis et annus.

Indorum uero mensium & annorum rationem hanc Q. Curtius prodidit: Menses, inquit, in quinos denos descripsérunt dies. Anni plena spacia seruantur, lunæ cursu nō tant tempora, non ut pleriq; cum orbem sìdus impleuit, sed cū se curuare cœpit in cornua: & idcirco breuiores habent menses, qui spacium eorum ad hunc lunæ modum dirigunt. Hæc Curtius. At Bedas ita de Indis: Apud Indos, inquit, ubi est alia coeli facies, alijs sunt ortus siderū, binas æstates in anno binasq; messes habere perhibent, media inter illos hyeme Etesiarum flatu, nostra uero brumali: lenes ibi auras, & mare nauigabile narrant. Traduntur & his fermè similia hoc demum tempore à Lusitanis nautis, & qui in nouum, ut dicunt, orbem nauigant. Sanè par etiam est credere & alias nationes, alia & habuisse, & nunc habere mensium uocabula. Scribit enim Strabo lib. xij. à Pharnace rege mensem denominatū, cui & templum cōstructū fuit in Ponticis regionibus. Idem & Arcæi mensis sacerdotiū cōmemorat, his uerbis: ἦν δὲ οὐταῦλα ἥρη ἵποσιν τὰς μέλυσας αἰγαῖς. Idem & mensis Caritemplum ait magna ue-

neratione

neratione cultum apud Laodiceam & Caruros populos. Scribunt in Nemeon Pindari expositores, apud Aeginetas Delphiniū Apollinem cultum, & ab eo Delphinium mensem cognominatū, in quo Hydrophoria ludi celebrabātur. Ex recitatis his colligimus sacros etiam fuisse menses aliquos. Atq; ha-
etenus de uaria mensū appellatione, nunc de mensium diuisione subiungam.

Menses, ut à nostris incipiamus, in tres *Mensum* partes diuiduntur, in Calendas, Nonas, & *diuiso.* Idus: idq; lunæ ratione fieri autor est Plutar chus: nam singulis mensib. omnino tres lu-
næ mutationes fiūt. Prima cum penitus oc-
cultatur, soli cōgressa. Dein cum solis radios ac lumen elapsa ab occasu incipit apparere. Postremò cum solaribus radijs illustrata, ple-
nilunium efficit. Hæc quidem & alia Plutar chus in causis. Sed alia est exquisitior lunæ *Luna diuiso,* quæ et si huic rei parum cōgruit, co-
gnitioni tamen nō indigna est. Est ergo qua-
driformis, μελωδῆ, διχότομος, ἀμφίκυρτος, & παν στράτη, hoc est, cornicularis, diuidua, gibbe-
rosa, & plena, quæ à Pindaro in Olymp. διχό μελωδή dicitur. Sed & ab hac mutatione Græci lunam μελωδή nuncupatā uolūt, quod in una figura nunquam permaneat, hoc est,
ut illi scribūt, μελωδή σχύματι μένεται. Alij quod minuatur, παρὰ τὸ μελωδῶν, quod Socrati pla-
ceret apud Platонem: nam & interdum μελωδ-

res dicitur. Alij *ωρά τὸ μέσον μεσών*, & per synco pen *μέση* mensem uocant. Quare uero *σελήνη* dicatur & *σεληνια*, in Cratylo Plato docet. Porrò plenilunium magna superstitione antiquis colebatur, unde & prouerbium *τὸ τῆς πανσελήνης*, de cunctantibus & procrastinatis. Scribit Plutarchus & mulieres partufacilius in plenilunio leuari. Lucianus in libello de astrologia, Lycurgum ait Lacedaemonijs legem tulisse, in plenilunio ne *πραλίνη* inirent. Sed hæc ferè præter institutum, ad nostra redeo. Primus igitur mensis dies à nostris calendæ dicuntur, & Iunoni sacer erat, ut Festus ait, & in Fastis canit Ouidius:

Vendicat Ausonias Iunonis cura calendas.
Et ideo, ut Varro docet, Laurētes Iunonem appellabant calendarē. Plutarchus in quæstionibus, mensem quidem Iunoni sacrum, annū autem Ioui, suis quibusdā argumentis affirmat. Sed nō modo à Romanis calendæ colebantur, sed & numenæ à Græcis & Hæbrais, ut Isidorus obseruat. Dicuntur uero

Calendæ. calendæ *ωρά τὸ μεσῶν*, quod est uoco, uel potius quod antiqui, ut in primo de Vitis patrum ait Varro, calendis calabātur, id est, uocabantur: et si aliter perperam apud Noniū legitur. Nam priscis temporibus antequam fasti à Cn. Flauio scriba inuitis patribus in omnium notitiam proderentur, Pōtifici minori hæc prouincia delegabatur, ut nouę lū
næ

næ primū obseruaret aspectum, uisamq; regi sacrorum nunciaret: itaq; sacrificio à rege et minore pontifice celebrato, idem Pontifex calabat, id est, uocabat in Capitoliū plebem iuxta curiā Calabram, & quot numero dies à calendis ad nonas superessent, pronuncia bat: & quintanas quidem dicto quinquies uerbo, Calo Iuno nouella: & septimanas easdem, repetito septies eodē uerbo, Calo Iu no nouella, ut ait Varro: atq; ideo, quod eo die calarentur, calendæ nuncupatæ, & curia ipsa Calabra locus nūcupatus ubi id fieret. Plutarchus tamen in quæst. nō à uerbo *καλῶ* calendas ait uocatas, sed à particula latina quæ est clām, quod tum luna clām esset, id est lateat: qua in re & Theodorus Gaza est eum secutus. Sanè idem Plutarchus in libello, qd non oporteat fœnerari: Numenæ uel calendæ, tametsi dies sacratissimi existunt, nefandi tamen & execrandi ab usurarijs redduntur &c. Sed quod usuræ calendis & in noua luna persoluerentur, & poëtæ innuunt, ut Aristophanes & Hesiodus, & noster Horatius. Porrò cum Græci calendis carerent, Augustus Cæsar cum mutuum nunquam reddituros significare uellet, ad calendas græcas soluturos dicere solitus erat, ut tradit Suetonius, id quod & post ad alia prouerbij loco usurpatū est. Atq; de calēdis haec tenus.

Nonæ nulli deo dicatae sacræ ue fuere, ita Nonæ

in Fastis canente poëta : Nonarū tutela deo caret. Dictæ uero Nong, quod rīæ esset luna, hoc est, noua. Sedenim nostri Nonas dictas uolunt quasi nouæ initium obseruationis, quod scilicet post uisam nouam lunam Nonæ ipsæ pronunciarentur. Et ideo quidem minor pontifex dierum numerū qui ad Nonas superessent calando prodebat, qd post nouam lunam oportebat Nonarum die populares qui in agris essent ad urbem cōflueret, accepturos feriarum causas à rege sacrorum, ut quid eo mense faciendū esset scirent. Alij, ut Varro scribit, Nonas dictas arbitrantur, quod à Nonis nouē dies essent ad Idus. Sed Tuscos tamen legimus Nonas plures habuisse : nono etenim quoq die Tuscī regem suum salutabant, & de proprijs negotijs cōsulebant. Et de Nonis hactenus.

Idus. Iduum porrò nomē ab hisdem Tuscis acceptum quoq legimus. Itis enim, ut Macrobius: ut Varro, Itus illi dicebant. Itum uero Iouis fiduciam interpretabantur: quam opinionem parū receptam uideo. Alij à uidento deriuant, quod eo die plenior luna uideri soleat, aīo rī idū, quod uidere significat: uel aīo rī idū, quod plenam speciem luna demonstrat: quam sententiam Plutarchus sequitur. Sunt etiā qui existiment Idus ab oue Iduli uocitatas, quæ omnibus Idibus apud Hetruscos à flamine immolabāt. Istius certe Idulis

Idulis & Festus et Macrobius meminere: ipsi tamen Macrobius magis placet, quod idus ab iduando uerbo deducantur. Est autem Iduare apud Hetruscos idem quod diuidere: is enim dies mensem diuidere uidetur: unde & uidua mulier dicitur, quasi à uiro diuisa. Idus quidem omnes Ioui dicatae fuere, ut calendæ Iunoni, ut diximus. Hinc poëta in Fastis:

Idibus alba Ioui grandior agna cadit.

Quot uero dies, quot Nonas & Idus quilibet mēsis habeat, et si planius pōst dicemus, hoc loco tamen inconditos hos uersus pro canone adscribam:

Ter denos September babet, totidemq; Nouember,

., Iulius, Aprilis: reliquis superadditur unus.

Iunius

Sit nisi bissextus, uicenos Februus octo.

Prima dies mensis cuiusq; est dicta calendæ.

Sex Maius nonas, October, Iulius & Mars:

Quatuor at reliqui. tenet Idus quilibet octo.

Inde dies alios omneis dic esse calendas,

Quas retro numerans dices à mense sequenti.

Atque hęc quidem de Latinorum mensium diuisione: nunc & Græcorum addamus.

Græci utique alio modo suos menses diuidunt: quāquam enim & ipsi in tres partes distribuant, non nostro tamen more. Nam cum lunā sequant, mēsem in tres decades ducunt, & primā quidem appellant mensem consistentem; secundam uero, ad decem,

uel medium: tertiam, deficientem uel terminantem. Sic enim illi, *υελιδησιαμιντος*, & *ιπιδηνα*, uel *μεσοντος*, tum demum *φθινοντος* uel *ληγοντος* *υελωντος*. Has quidem tres mensis partes Philochorus & Proclus Mineruæ sacratas fuisse prodiderunt. Prima mensis dies dicitur his nominibus, *ριζουνια*, *υελνικηνια*, *υελιποτινια*, à nostris nouiluniū et calendæ. Secunda uero dies usq; ad decimā, à numero nuncupatur, *ιταιμιντος* addito, ut, *δοτι:ρια ιταιμιντος*. Decima autem *δηνατη* dicitur. Undecima quidem dies *ωρωτη δηνατη*, uel *ωρωτη μεσοντος υελωντος*, usq; ad *xxix*. diem addito numero dicitur: ipsa uero decimanona *ιννατη δηνατη*, uel *ιννατη ιπιδηνα* dicta est. Tum sequitur tertia decas, id est, uigesima dies, quæ *επονη* dicitur uel *επας*. post quam sequitur *xxi*. dies, quæ *ωρωτη δηνατη* uel *δηνατη φθινοντος*. Qui modus numerandi in Solonem philosophum refertur à quibusdam, qui ut luna sensim minuitur, ita et numerū desinentis mensis minuebat. Unde et Macrobius cum de antiquorum Latinorum numerandi consuetudine ageret: Latij, inquit, ueteres incolę, quia nihil iam tum discere ab Aegyptijs licebat, ad quos nullus illis cōmeatus patebat, morē Greciæ in mensium numerandis diebus secuti sunt, ut retrouerum cedente numero, ab augmento in diminutionem computatio resoluta desineret: ita enim nos decimū diem, deinde nouum

num, et postea octauū dicimus, ut Atheniensis *δηνατηη ηγει ιννατηη φθινοντος υελωντος* soliti sunt dicere, et reliqua, id quod uidemus obseruari ab Aristophane in Nubib. Et ut propositū nō deseram, numerant Græci utroq; modo, ut dicebamus, usq; ad *xxix*. diem mensis, quæ *ιννατη δηνατη*, uel *δοτιη φθινοντος* dicitur. Porrò trigesimus dies *πιανατη*, uel *ιννηγει νια* ab Atticis uocatur, hoc est, uetus & noua, scilicet luna. Verū ab hoc numerādi modo nō nihil euariat Pollux. In hac autem *ιννηγει νια* exactiones debitorū et usurarum fieri solebant, ut antè docuimus. Nec illud prætereundū, hac eadem die, *ιννη* uidelicet *η νια*, antiquitus *xxx*. prætereuntis mensis diem & sequentis primam uocitatā fuisse, hoc est, tempus illud quo delitescit luna, quod Latinum silentem lunam, tum intermestrem, tum interluniū, uel intermensem, uel intermensrum & coitum lunæ dixerit. Græci astrologi *οινοδοτη* uocant, ut Ptolemæus, alij. Varro: Intermensis quidem dictus, quod putabant inter prioris mensis senescentis diem & nouam lunam esse diem, quem diligenter Attici *ιννη η νια* appellarūt, ab eo quod ea die potest uideri extrema & prima luna. Gaza: Cum, inquit, hoc tempore exoleuerit ut ad lunæ rationem menses dirigantur, nihil nos prohibet dicere ultimā mensis diem *ιννη*, cum primam *νια* & nouilunium dica-

mus. Plethon philosophus patrum memoria celebratus in vnu xxi x. mensis, in vnu uero in viii x x x. putauit, id quod non esse dissonum suo instituto ait Gaza: qui & illud scribit, Athenienses in lunæ ratione parū recte in numeris cōuenire. Vnde & poëta Comicus ipsam lunā ideo Atheniensib. irasci in fabula inducit, qd ad suum ipsius cursum nō recte dies metirent, & susq̄ deq̄ cōfunderent. Scribit ad hæc Polemon, quod hanc ipsam diem Græci aliquando uocauere Demetriada, ob memoriam scilicet Demetrii regis. Meminit & Harpocrat. Vlpianus rhetor in quadā Demosthenis oratione ait Athenienses solitos numerare usq; ad xii. mensis diem, hoc est, in denātū pugnū ad denātū p. prætereaq; xiii. pītū ēnī dīna, & deinceps minorem numerū præponentes maiori ad x x. usq;: qd tamen nō usque adeo seruatū uidemus: ipsamq; xx ut dictum est, uocari ēnāda, post quam πρώτη ēnādē, & cætera, ut ante propositū est, usq; ad xxx. diem. Sanè animaduertendum apud poëtas, & in primis Hesiodum, non plenē obseruatas has numerandi figuræ: quippe quod in media secunda decate ita sit solitus numerare Hesiodus, τριπάδα μεσον & τετρα μίσον, hoc est, medium quartam & sextā mediā, pro eo quod est, decimaquarta luna & sextadecima: id quod etiā Pollux, & in ipsum poëtam vulgata cōmentaria obseruāt.

Protus

Protulit et idem poëta alia nōnulla licentia
poëtica, quæ hoc tempore parū usitata sunt
nisi penes poëtas. Idem et aliquādo facit Ho-
merus, sed parcius: id enim illi nō ex profes-
so, ut Hesiodo, accidit. Pollux & Plethon &
aliam mensis diuisionē attulere: in quatuor
enim partes ita discernūt, ἐς τὸ μῆτραν, τὸ ἀ-
μεσοῦν, τὸ δὲ φέροντα, γε τὸ δὲ αὐτὸν οὐ μᾶκρον, hoc
est, instans, medium, præceps & recedens. Sa-
nè ut ad nostram normā menses reducerent
Græci, ita statuerunt, ut Posseidon, Game-
lion, Munychion, Scirophorion, Metage-
tnion, Boëdromion, & PyanepSION unde-
cim dies haberent deficientes, hoc est, φερόν-
τας, quia unum & x x x. dies habent ad no-
stram consuetudinem, & propterea græcē à
Gaza ἵδαπλίνοι uocantur. Reliqui uero de-
cem tantū φέροντας habēt, quia x x x. diebus
numerantur, & ideo ὁ μάρτυρις ab eodē Gaza
dicunt: præter Elapheboliona, qui octo dun-
taxat φέροντας habet, & quarto quoq; anno,
hoc est, Embolimo & intercalari, nouē: atq;
ideo ὁ μάρτυρις & ἵδαπλίνοι dictus est, ut apud
nos Februarius. Porrò & Aegyptios eodem
modo quo Græci, menses numerasse obserua-
vimus, id qd cū ex alijs, tum maxime ex Plu-
tar. uidemus, apud quē tum in Vitis, tū in lib.
Isidis & Osiris legitimus, θιανάδι τὸ ἱπποὶ με-
νοῖς. & in eodē, τῇ ἡ ὥδον φέροντος τῷ φαντάσι. Nō me-
præterit hoc tēpore aliū ordinē habere, sicuti

& in Armenia maiore: nam ut Indus Iosephus scribit, Armenij annum in **xii.** menses ut nos diuidunt, similemque inter calarem habent diem: sed die ipsum in horas suas **lx.** partiuntur, easque ad solis aspectum interdiu cognoscunt, noctu uero intuitu siderum, & stellarum. Sed quid cum nubilum est? an eo tempore sunt sine horarum cognitione? Et quidem haec de uaria mensium obseruatione sufficient.

Nec à præsenti negocio fortè alienū fuerit, si de Epacta hoc loco aliquid adscriptero, quā Fortunatianus Consultus & Isidorus adiectionem uocant.

Epacta. *πάκτη* quidem græcum est uocabulum, quo & nostri iam ut suo utūtūr, *πάγαν* enim inducere est: nam lunari superexcedens solaris cursus numerus, id est, undecim, inducitur & superagitur, ut soliluna conueniat. Epactas ait Isidorus per undenarium numerum usque ad tricenarium in se reuolui, quas ideo Aegyptij adiecere, ut lunaris emensio rationi solis æquetur. Luna enim iuxta cursum suū **xxix.** semis dies lucere dinoſcitur, & fiuit in annum lunarem dies **ccl.** remanet ad cursum anni solaris dies **xii.** quas Aegyptij adiiciunt: unde & Epactæ, & adiectiones uocantur. Absque his non inuenies lunam quota sit in quolibet anno & mense & die. Continentur autem circulo decemnouenali: sed cum ad **xxix.**

epactas

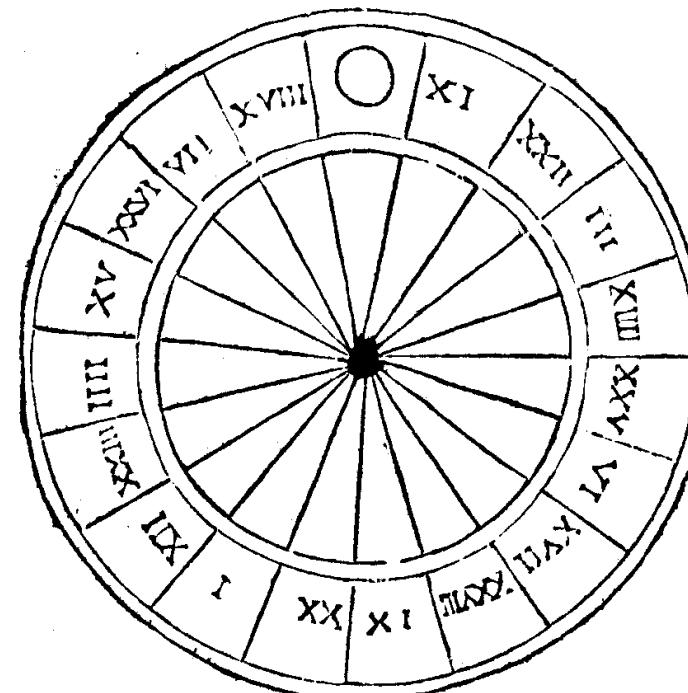
Epactas peruerunt, qui est circulus decemnouenalis, iam sequenti anno nō addes super **xxix** undecim, ut decem annumeres detractis **xxx**, ied inde reuerteris, ut un decim pronuncies. Haec tenus fermè Isidorus. Sedenim ut facilior huiusc Epactæ ratio tibi sit, & quo pacto inuenias ac utare, sic est agendum. Anni à Christi die natali per numerum **xxix.** diuidantur, nam totidem annis suum conficit luna circuitum: quibus sic diuifis, unitas addenda est, quoniam eo quo Christus natus est tempore, luna unum sui circuli annum iam peregerat, ut Mathematici docent. Ergo cum præsens annus, quo nos hęc scribimus, millesimus fit **D. xxxix** ab ipso Christo nato, sic, ut diximus, si fit diuisus, nullo superabundabit: ideoque **xi.** erūt Epactæ. At uero quoties numerus superat, is per undenarium disperiatur: quo comperto, & per tricenarium diuiso, quotquot super extabunt, Epactæ numerum cōstituent. Cum uero **xxix.** contigerit, quo modo anno superiore, quoniam is numerus, id est, **xxix.** parum abest à **xxx.** pro integro mense reputatur, nulla Epacta ideo in eo esse dicitur, quando etiam ad primum annū lunæ cursus redditum est, in quo nulla Epacta est, & prima Martij nouilunium est. Cum igitur Epactæ numerum habueris, ipsum cape, illigque addas mensis numerum, id est, quotus

K

Epactæ inueniendæ ratio.

is sit à Martio: tum etiam addendus eius mensis dies, cuius uis nosse lunam. Quod si inde confectus numerus nō **xxx** excederit, hic quantuscumq; sit, erit dierū Lunæ numerus, à noua scilicet Luna. Quam rationem ut plainerē faciā, huius instatī anni exēplo ostendam, cuius Epactæ **xii**. Si ergo quārēs quotā hodie habeamus lunam, qui dies est Idus Octobr. id est, **xv** dies mensis, assume **xii** Epactæ numerum, dein adde numerū quotus sit Octobr. à Martio, qui octauus est, ipsum cum **xii** cōiunge, sicut **xix**, superadde mēsis dies, quindecim uidelicet, quæ summa conficiet **xxxiii**, quatuor supra **xxx** uides: ergo quatuor dies Lunæ habemus hoc ipso die **xv** Octobris. Age hōc idem monstremus altero exemplo. Si quora Luna futura sit **xxx** eiusdē Octobr. die, hoc est, tertio KL. Nouēbris, nosse uelis, Epactæ numerū **xii**, quē diximus, concipe, tum mensis numerū, quotus sit à Martio, adde, hoc est, **viii**, qui numerus cū Epactæ **xix** cōficit; addito insuper **xxx** numerū dierū mensiū, qui **xl ix** cōplet, remoue **xx**, tum reliquus numerus, hoc est, **xix**, erit Lunæ dies. Sed ne te fortassis, ut sit interdum, Epactæ numerus effugiat, hic tibi cycli figuram effinxī, qua quotannis, quora futura sit Epactæ edoceberis. Huius igit anni quo hēc ipsa cōmentamur M.D.**xxxix.** Epactæ numerus est **xii**.

His

His ita de mensibus, curiosius fortasse expositis, reliquum est, ut de die, eiusq; differentijs ac partibus agamus. Dies quidem dictus est à Deis, à quibus nō Romani modò, sed & aliæ gentes nominauerunt, planetis sideribusq; dicauerunt. Vel dies dictus à dīs, quod diei Iupiter rector existimatus est: dīs inquā, cuius rectus in numero pluriū est dīs,

K 2

ut ostendit in primis Plutarchus ita scribēs: *καὶ οὐ πολλοὶ διέτι καὶ σύντετον τινα.* Sunt ex nostris qui dicant, quod Dei dies opus sit. Certè M. Varro, Ex Deo, inquit, dies. Et alio loco: A Deo dies appellat. Alij à dio deflectūt, dium uero sub cœlo lumen uocāt, ut cum sub dio dicimus, quod sub diuo dici rectius docti quidā affirmāt. Festus diem inquit dici qd di uini sit operis, siue qd aér diurnus dehiscat in cædorē. Diē Græci iūpav uocant, qd ut ait Plato, iūpovos, id est, hominib. desiderantib. gratulantibusq; è tenebris lumē emicuit. Et propterea antiqui, ut idem scribit, prius iūpav dixerunt, posteriores iūpav, & demum iūpav, alij tamen quasi iūpav, hoc est, mitem & mansuetam, dictam putauere. Dies autē, ut mensis & annus, partim naturalis est, partim ciuilis. Naturalis dies est tempus ab ex oriente sole ad solis occasum. Atq; ideo, ut puto, diem, hoc est iūpav, Pindarus in Olymp. Solis filium appellat. Nox uero ab occasu solis est ad ortum, appellata quidem quod noceat, uel quod græcē νὺξ dicitur. Ciuilis dies, quem legitimū Isidorus uocat, tempus id est quod uno fit cœli circumactu, quo dies uerus & nox continetur, ut cum dicimus aliquem dies x x . tantum uixisse, tunc enim etiam noctes intelligimus. Græci uoce composita νυκτόμηρον uocant, & sic à M. Psello in astronomicis definitur: *Νυκτόμηρον δὲ τὸν νύκτα*

Dies naturalis.

Ciuilis.

πάλιν

παλιν καὶ αὐτὴ τοῦ μεγάλου κύκλου φορά. Nycthemeron, inquit, est una rursus & ipsa magni circuli latio, seu transitus. Huiuscemodi uero dies quatuor modis definiuntur. Alij à solis exortu ad exortum eiusdem astri statuerūt, ut Babylonij, & uulgus omne. Alij à meridie ad meridiem, ut Vmbri, & qui Astrologiam profitentur. Alij ab occasu ad occasum solis ipsius, ut Athenienses, & nunc Arabes. Alij à media nocte ad medium noctem diem existimarunt, ut Romani sacerdotes, item Aegypti, & Hipparchus, ut scribit Plinius. Apud Romanos quidem, ut ait Censorinus, indicio sunt sacra publica, & auspicia magistratum, quorum si quid ante medium noctis actum esset, diei qui præterierat adscribebatur. Si quid autem post medium noctem & ante lucem factum fuisset, eo die gestum dicebatur qui eam sequeretur noctem. In his horis quatuor & uiginti qui nascuntur, eundem diem habent naturalem: qua dere ex Varronis lib. humanarum, quē de diebus scripsit, multa quidem Gellius & Macrobius: sed plura Plutarchus in quæst. capitum Romanū, dum causam inquirit: ita enim post allatas rationes cōclusit: Quare, inquit, cum ob dietas causas ortus diei & occasus principium difficilimè capi possit, relinquit ut medium diem, aut medium noctem (quas partes μεσονυχίη, & απτιμεσονυχίη uocat) diei

K 3

principium statuamus: potius autē secundū, hoce est, medium noctis. Fertur enim à nobis à meridie ad occasum: à media uero nocte ad orientem ad nos redit. & hunc ipsum, inquit Gellius, Romani ciuilem appellant, qui à sexta noctis hora oritur. Nostri quoq; quidam Christiani, inter quos Isidorus & Bedas, in eo qui est de nat. rerum, hanc principij diei rationem ita perscribunt: Hebræi autē & Chaldae & Persæ diem à mane ad manu deducunt, umbrarū uidelicet tempus luci supponentes: at contrā Aegyptij ab occasu ad occasum. Vmbri & Athenienses à meridie ad meridiem dies computabant. Hæc Bedas. Porrò hoc tēpore Galli Germaniç, eosq; sequentes nationes, à meridie ad medium noctem, & à media nocte ad meridiem dies distinguunt, hoc est, XII horis, & alteris XII horis equinoctialibus. Sanè ante repertas horas apud Romanos, dierū diuisionem varijs modis factā esse legimus, quos breuiter subsignabimus. Scribit Censorinus nusquā XII. tabulis horas nominatas ut in alijs postea legibus, sed ante meridiē & post meridiē, quod uidelicet bifariā diem meridies discernebat. Alij diem quadripartitū censemabant, & noctē similiter, quam rem militaris similitudo testatur, in qua dicit, prima uigilia, item secunda, & tertia, & quarta, quo modo & à Græcis πρώτη φυλακή, δευτέρα φυλακή, τρίτη, καὶ τετάρτη.

uel ut

Noctis diuisione.

uel ut Homerus ait, πρώτη μοῖρα, & πρῶτος ὥπτος. Sunt & alia & diei & noctis tēpora, propriisq; discreta nominibus, quæ apud ueteres tum poëtas, tum historicos, aliosq; scriptores inuenimus: ea ut rectius potero ordine suo exponā. Incipiā uero, ut Romani, à nocte media, quod tempus principiū & postremū diei fuerat, Græci μεσοσύνην uocāt, & Homer. ἀμολύην, ut notat grāmatici in iij. ody. T. et si alij aliter. Tempus uero qd huic proxin. ī fuerat, de media nocte uocabat, uel ut ait Macrob. mediae noctis inclinatio. Hoc sequebat galliciniū, cum galli canere incipiunt: hoc à Græcis ἀλεκτρυοφωνίᾳ uocāt, uel ut scribit Pollux, περὶ ἀλεκτρυόνων ἀδάσ, uel ἀλεκτρυόνων ἀδόντων. Tū pōst erat ὥπτη τὸν ἀδόντον ὄρυζα, & qd nostri conticiniū dixerūt, cum uel galli, uel, ut alij tradunt, omnes mortales silent. Plautus in Asin. Redito conticinio. Ingeniosus poëta Ouid. 7. Metamorph. partem hanc noctis muta silentia uocat, de Medea agens his uersibus:

Ereditur tellis uestes induita recinctas,
Nuda pedem, nudis humeris, infusa capillos,
Feritq; uagos mediæ per multa silentia nollis
Incomit, ita gradus.

Tum est ante lucem, & sic diluculum uocatur, id est, ut inquit Macrobius, cum incipit dignosci dies: hoc tempus id esse uidetur, quod Græci dicūt ἡπτή λυκαιγία, & Homerus ἀμφιλύκη νύκτα. Mane dicit cum lux uidetur, Mane.

K 4

Gallicinum.

Conticinium.

Diluculum.

Mane.

dictum, ut Varro ait, quod tum manat dies ab oriente: nisi potius, quod bonum antiqui dicebat manum. Ad cuiusmodi religionem Græci quoq; cum lumen affertur solent dicere φῶς ἀγαθόν, qui mos & apud nos ad hanc diem perseverat. Macrobius mane ait dictū, quod ab inferioribus locis, id est, à manibus exordium lucis emergat: uel quod Lanuuini in Latio mane pro bono dicebant. Hanc partem Græci communiter ἡρόες & περιόρθους dicunt, & πρωΐ & ήως. Sole postea exorto, ad meridiem dicebat, hoc est, ad mediū diem. Tum meridies, quæ ipsa est mediū diei pars, ad quā partem nostro tempore æra turrium sonant.

Sunt qui meridiem dictum putent quod merus sit dies, id est, purus: nam meridies purior est diei pars, quia sol in medio cœlo rutilat, & omnem orbem pari illustrat claritate: hanc partem Græci μεσονόσημας, καὶ πριματικάς dicunt, & ὑδίου ὑπὲρ κεφαλῆς ισταμένης, hoc est, sole supra caput cōsistente. Post hæc de meridie dicebatur, ut Censorinus ait. Macrobius tamen, inde, ait, uocatur tempus occiduum: & quod Græci δελινὴ καιρὸν uocat. Dehinc est suprema dies, quæ & serum diei dicitur: quamvis plurimi supremam post occasum solis esse existimant, quia in XII. tabulis scriptū sit, Solis occasus suprema tempestas esto. De hac eadem sic Macrobius scribit: Suprema tempestas, hoc est, diei nouissimum

Ad meridiem,

Meridies.

Suprema dies.

mum tempus, sicut expressum est in XII. tabulis. Sed postea, ut ait Censorinus, M. Plethorius Trib. Pleb. scitum tulit, in quo scriptum fuit: Prætor urbanus qui nūc est, qui que posthac fuerit, duos lictores apud se habeto, isq; supremam ad solis occasum ius inter ciues dicit. Meminit & hac de re Varro: Suprema, inquit, summum diei, id est, à supremo: hoc tempus XII. tab. dicunt occasum esse solis. Sed postea lex præatoria id quoq; tempus iubet esse supremum, quo prætor in comitio supremam renunciat populo. Dicitur & prima uespera, cuius Plaut. in Gurgul. me *Prima uespera.* minit. Post uero supremam dicitur uesper, ante ortum scilicet eius stellæ, quam Plautus uesperuginem, Ennius, Vergilius & Catullus uesperum appellant, quia Græci ησπερην, quæ stella ante solem Iubar uocatur, teste Varrone, quod sit iubata. Pacuvius: Pastor exorto iubare, Noctis decurso itinere. Vergilius: Tum iubare exorto. Eadem à Græcis φῶσφορος. Inde porrò crepusculum est, ut ait *Crepusculum.* Censorinus, sic fortasse appellatū, quod res incertæ creperæ dicuntur, idq; tempus noctis sit an diei incertum est. Id uocabulum sumptum ait à Sabinis Varro: Vnde, inquit, ueniunt Crepusci nominati Amiterno, qui eo tempore erant nati, hoc est, crepusculo, ut Lucij primaluce. Ab hoc tempore prima *Prima fax.* fax dicitur, ut Macrob. docet, quod lumina

accendebantur. Hanc diei partem Liuius pri
mas tenebras uocat, ut cum ait: Hannibal ob
uersatus eo die in foro auertēdā suspicionis
causa, primis tenebris, uestitu forenſi, ad por
tam cum duob. comitib. ignaris consiliū est
egressus. Sed quoniā in mentionē de accen
ſis luminib. incidimus, non nihil ea de re, ex
obſeruatis nostris afferre uisum est, quando
eius rei frequēs est mentio apud autores. Vi
detur autē id ſumptū à tabernarijs, qui circū
plateas, iam uesperascente, lumina in taber
nis accendant. D. Hieronymus contra Luci
ferianos: Dum audientiā, inquit, & circulū,
lumina iam in plateis accensaſ ſoluerent. Dio
nyſius item Halicarn. lib. 7. & 11. accenſio
num luminū meminit. Item Herodotus cum
alibi tum in Polymnia, hoc eſt, lib. 7. & cum
his Censorinus. Horat. uero Flaccus epift.
lib. 2. prima lumina hanc diei partem appel
lauit, hoc ad Florum uersu:

Lento Samnites ad lumina prima duello.

De quo Samnitum prælio & ſic Ennius:

E queis de manibus nox intempeſta diremit.

Fuit & apud Aegyptios celebritas, quæ lucer
narū accēſio dicebat, cui⁹ ab Herodoto lib. 2
fit mētio, his propē uerbis: Vbi uero ad Saim
uſbē ad rem ſacrā faciendā cōuenerūt, noctu
ſub diuo uniuersi circū mœnia frequētes lu
cernas accēdūt, imbutas ſale, & oleo plenas,
cum multo eſlychnio, qđ tota ardeat nocte:
cui

cui festo nomē impositū eſt accensio lucerna
rū. Ad hunc cōuentū quicūq; Aegyptiorū nō
iuerint obſeruātes ſacrificij noctē, & ipſi lu
cernas accēdunt, neq; id in Sai modo, ſed etiā
per uniuersam Aegyptū. Sed & apud Hebr.
fuit lucernarū ſequi. Vnde Persius Flaccus:

Herodis uentre dies, uirſtaq; fenestra

Diſpoſitæ pingueſ nebula uocuere lucerne.

Quo loco Probus ſeu Cornutus, ſeu quisquis
ille fuit qui Persium eſt interpretatus: Obſer
uāt, inquit, Iudei & ſabbatū, quo die lucernas
accenſas & uiolis coronatas in fenestrī po
nūt. Christiani quoq; in plerisq; locis hoc mo
ris habēt in quibusdā celebritatib. ut uesperi
lucernas in fenestrī & eminētiorib. qđiū par
tib. collocēt. Id Romę frequētissimū. Aliā prē
terea gentiliū celebritatē lucernarū designat
Anne⁹ Seneca in lib. de beata uita: Cū laurū,
air, linteatus ſenex & medio lucernarum die
proferēs cōclamat iratū aliquē deorū, cōcur
ritis. Eadē de re meminit Septimi⁹ Tertull⁹.
Cur die lēto, inquit, nec lauris postes obum
bramus, nec lucernis diē infringimus? Idem
alibi: Quis, inquit, philoſophum ſacrificare,
aut deierare, aut lucernas meridie uanas pro
ferre cōpellit: de Christianis agēs in Apolog.
qui ad hæc cōpellebant. Sed & Apuleius lu
cernā in ſacris Iſidis deſcribit, hoc modo: Sa
cerdotū primus, inquit, lucernā claro præmi
cātē porrigebat lumine, nō adeo nostris illis

consimilem, quæ uestertinas illuminant epulas, sed aureum cymbium in medio sui patore flamulam suscitans largiorem. & reliqua, ne longius uager. Fuit & antiquis lampadarum celebritas, quæ Athenis præcipue agitabatur in Ceramico, qua currentes in unicem lampada tradebant. qua de re Grammatici plura. Quidam à Prometheo rem initiū sumpsisse tradunt: hinc & Prouerbiū factū, Lampada tradere. Vide prouerbiorum scriptorem. Nunc in uiam rediens reliquas diei partes afferro. Sequitur quam primam facem diximus, quod concubium appellatur, cum itum est cubitum. Ennius in annalium viij. cōcubiam noctem uocauit, ut docet Seruius apud Macrobiū:

*Qui Galli furtim noctu summa arcis adorti
Mænia concubia, uigiliq; repente cruentant.*

Intempeſta nox. Sic & Cicero & alij. Exinde est intempeſta, id est, multa nox, quia nihil agi est tempeſtuum. Aelius: Intempeſtū est, inquit, cum tempus agendi est nullum, quod alij concubium appellarunt, quod ferè omnes tunc cubarēt. Alij ab eo quod siferetur, silentium noctis dicunt. Dehinc ad medium noctem dicitur, & sic media nox. Atq; haec tenus de diei & noctis partibus, quas & Iulius Pollux in primo græce descriptit.

Nunc est à nobis afferenda longitudinis & breuitatis dierum causa, unde solstitiales &

*Concubium.**Intempeſta nox.**Media nox.*

les & brumales dies, unde & æquinoctiales: quæ licet ijs qui in astronomicis periti sunt notissima uideantur, breuiter tamen minus in ijs uersatis, & ne quid præsenti lucubrationi deesse uideatur, hic colligenda duximus. Sunt igitur dies uel naturales uel artificiales: & naturales quidem omnes ubiq; gentium **xxiiii.** horarum, quos hic in præsentia nō quærimus, an id **xxiiii.** horarum spaciū aliquando excedant, ut philosophi quidam & astrologi subtilius faciunt. Artificiales uero, quos & ciuiles & uulgares quidam nominant, longiores uel breuiores fiunt ex recte uel obliquo ortu uel occasu: recte enim quā obliquè oriens signum diutius ascendendo morari naturali ratione dicitur. Signum autem recte oriri aiunt, quo cum maior pars æquinoctialis circuli, qui æquator ab Astrologis uocatur, oritur: obliquè uero seu pronè oriri, quo cum minor pars eiusdem circuli oritur. Ergo singulis artificialib. diebus his seu longis seu breuibus sex signa oriuntur, & noctu totidem, quæ dierū & noctū moram uel longiorem uel breuorem faciunt. Atq; ut à solsticio exordiamur, sole in Cancro existente mense Iunio, dies hac ratione longissimos fieri est manifestū, quod interdui sex recte signa oriant, quæ sunt ista: Cancer, in quo est Sol, & Leo, & Virgo, & Libra, & Scorpius, & Sagittarius: quæ signa

cum plurimum temporis in ortu consumant diem extendunt, longumq; efficiunt. Nox uero eodem tempore minima est, quoniā sex reliqua signa obliquis ascensibus oriuntur: ea quidē sunt, Capricornus, Aquarius, Pisces, Aries, Taurus, & Gemini. At uero è cōtrario causa est ut dies brumales breuissimi sint, qd sole in Capricorno, mense uidelicet Decem bri, sex itidem ipso die signa oriūntur oblique à Capricorno usq; ad Geminos: & nox eodem tempore longissima, quod reliqua sex signa ab initio Cācri rectum habent ortum. Aequinoctialiū autem dierū causa est, quod tunc tria signa oriuntur oblique, & tria eque recte, in die quippe & noctu similiter. Exempli gratia: In uerno æquinoctio sole in Arie te posito, interdiu Aries, Taurus & Gemini oblique, Cancer uero, Leo & Virgo recto na scuntur ortu: pariq; modo in nocte Libra, Scorpius & Sagittarius recte, reliqua tria ob lique oriuntur, Capricornus scilicet, Aquarius, Pisces. In Autumni autē æquinoctio sole Libram tenente, ipsa Libra, & Scorpius, & Sagittarius recte nascunt, sequentia tria oblique. At in nocte Aries, Taurus, & Gemini ob lique habent ascensum, & cætera tria rectū. Atq; hęc breuissimē de dierum ac noctiū lon gitudine breuitateq; ex astrologorum mo numentis excerpta. Quibus sic à me descri ptis, facilius, ut opinor, Pliniū uerba intelli gentur,

gentur, quæ sunt in eius lib. 2. nat. hist. Sol au tem ipse, inquit, quatuor differentias haber, bis æquata nocte diei, Vere & Autumno in centrum incidens terræ octauis in partibus Arietis ac Libræ, bis permutatis spacijs, in auctum diei, bruma octaua in parte Capri corni: noctis uero, solsticio totidem in partibus Caneri. Inæqualitatis causa obliquinas est signiferi, cum pars æqua mūdi super subterq; terras omnib. fiat momētis. Sed quæ recta in exortu suo consurgunt signa, longiore tractu tenent lucē: que uero obliqua, ocyore transeunt spacio. Hęc Plinius. Ex hac quoq; dierum ratione horas pro rata portione uel longiores uel breuiores esse colligimus: quade re, cum de horis agemus, statuemus. Por rò & in cœli inclinationibus, quæ græcè *άνθετα* dicuntur, & à Pontano clivi, & in terrarū curvitate plus minusue longi sunt dies noctesue, id quod segmentorū & circulorū (sic em uocat Plinius parallelos) ratio ostendit: ex ijs enim umbrarum mensura colligitur, neque est eadem ubiq;: nam **XL** circiter, uel ut longissimē **x mil.** pass. hęc mutantur, id quod Solis umbilicus, qui gnomon dicitur, palam facit: tametsi neque id perpetuum est signum, ut Plinius monet, & ante eum M. Varro. In primo ergo circulo æquinoctiū die media umbilicus **vii** pedes longus, um bram nō amplius **iiii** pedes longam reddit:

noctis uero diei^q longissima spacia horas **xiiii.** habent, breuissima è contrario **x** horas. in his semper equinoctiales intelligimus. In secundo circulo umbilicus in equinoctio **xxxv.** pedum, umbram **xxiiii.** pedū longam facit. Dies autem nox^q maxima **xiiii.** horarū est, accedente ijs quinta parte unius horæ. In tertio gnomonis centū uncia^e umbram **lxxvii.** unciarū faciūt: longissimus dies est horarū **xiiii.** atq^e dimidiāt, cū **xx.** parte unius horæ. In quarto circulo gnomoni **xxi.** pedum, respōdent umbræ **xvii.** pedum: longissimus dies habet horas **xiiii.** & duas tertias unius horæ. In quinto segmento gnomoni septem pedes umbris sex, magnitudo diei summa horarū **xv.** In sexto, gnomoni pedes nouem, umbræ **viii.** longissima diei spacia horarum **x v.** addita nona parte unius horæ, uel ut Nigidio ac Plinio placuit quinta. In septimo umbilico, id est, gnomoni **xxxv.** pedum, umbræ **xxxvi.** ita ut tam in partem Venetiæ exēque^f umbragno moni: amplissima dies horarū **x v.** & quinta rum partium horarum trium. Idem ferè breuius collegit in lib. 2. nat. hist. Plin. Vmbra, inquit, in Aegypto, meridiano tempore, & equinocti^h die, paulò plus quam dimidium gnomonis mensuram efficit. In urbe uero Roma nona pars gnomonis deest umbræ. In Piceno, in oppido Ancona, superest quinta trigesimæ.

trigesimæ. In Venetia regione ijsdem horis umbra gnomoni par fit. Utq^e uarietas hæc ex cœli declinatione: qua ex causa apud Hyperboreos, dies semestri luce est, autores tridunt, pari^q tempore noctes: quippe quibus semel in anno solsticio soles orientur, & bruma occidat. Idem ferme tradit Pythias Massiliensis in Thule & circumadiacentibus insulis. C. Cæsar lib. bell. Gall. v. cum in Britanniam cum exercitu traieceret, ita scribit: In hoc medio cursu est insula quæ appellat Mona, cōplures præterea minores subiectæ insulæ existimantur, de quibus insulis nonnulli scripsierunt dies continuos **xx.** sub bruma esse noctes: nos nihil de eo percunctationibus reperiebamus, nisi certis ex aqua mensuris breuiores esse quam in continente noctes. In Italia certè longissimus dies **x v.** horarum esse, equinoctialium ratio & experientia docet. In Alexandria **xiiii.** horarum. In Meroë Aegyptia **xii.** horarū, & octauæ partis unius horæ. In Britannia **x vii.** ubi æsta telucidæ noctes. Hipparchus tamen Pythias Massiliensi fidem habens, in his Britaniæ locis longissimum diem ait esse horarū æquinoctialium **x ix.** Hipparchum quidem Strabo reprehendit, & cum Hipparchio Pythiam & Eratosthenem, ut parum cōsona scribentes, quæ omnia referre ad institutum nō faciunt. Alij nō decem & nouem horarum diem, sed

L

XVIII. tradunt, id quod Cleomedes prodit, cuius & de Thule uerba subiungenius: In Thule, inquit, insula, in qua Pythiam Massiliensem philosophum fuisse accepimus, fama est totum solstitiale circulum esse supraterram, eundemq; illis arcticum fieri: apud illos cum sol obtinet Cancrum, menstruus, uel ut alii legunt, bimestris fit dies, siquidem ibi omnes Cancri partes semper appareant: sin minus, quatenus perpetuo conspicuas ipsius partes sol tenet. Ab hac insula uersus arctum progradientibus, aliq; quoque signiferi partes præter Cancrum pro rata portione perpetuo apparēt, & sic quantū ipsius supra terram semper apud quosq; apparētes sol transigit, tantundē fiet & diei. Esse præterea ait clima ubi necessariō sit dies bimestris, & trimestris, ac etiam quadrimestris, & amplius: nam & sex mensium dies inquit sub ipso polo esse: & cætera quæ idem ipse Cleomedes exequitur, à quo in lib. de mundi contemplatione, de tota hac dierum ratione accurate multa referunt, ut multos alias mittam, qui tum philosophiam, tum astrologiam literarum monumentis tradiderunt. Vniustamen Pontani uerba, quibus totam hanc breuissime rationem complexus est, lib. de reb. cœlestibus primo, adscribere operæ premium duxi: Et primum quidem, inquit, siue illud clima, siue potius cliuum, aut etiam tractū, aut incli-

inclinacionem uocaueris, tum diem maximum sub æstiuum solsticiū, tum noctem longissimam sub brumale XIIII, tantum horarū habet: neq; enim ultra hoc spaciū aut dies aut nox illic producitur, neq; citra XI. subducitur. Hic tractus quoniam Meroen Aegypti pertingit, inde à Græcis dia μερόης est agnominatus. In secundo autē climate dies & noctes ad horas XIIII, adjiciunt horæ unius dimidium ubi maximè productæ sunt, ac tantundem demunt ubi subductæ: quod quoniam Syenen, quæ est plagæ illius urbs notissima, tractu suo complectitur, ab ea nomen acceperit Αἴα Συννύσ. & ille quidem tractus Meroensis, hic uero dici à nobis Syenensis potest. In tertio, quod ab Alexandria dixere Alexandrinum, dies noctesq; maximæ illæ quidem sunt horarum XIIII, minimæ autem decem. In quarto, quod Rhodium est uocatum, ad horas has XIIII, accedit horæ unius dimidium, rursusq; tantundem demittitur è decem. Quintum, quod Romanum dicitur, habet dies noctesq; ubi productissimæ sunt horarum X V, ubi subductissimæ nouem tantum. Sextum, quod agnominatum est Hellesponticum, addit ad horas has horæ alterius dimidium, ac tantundem demittit de nouem. Septimum Borysthenicum, habet horarum X VI. tum dies tum noctes ubi ad summum excreuere: at ubi quò decrescat

amplius non habent horarū **v** **iiii**. Quidam addidere octauū, idq; Rhiphæū, à Rhiphæis montibus: quinetiam quidam Hyperboreū vocauere. Hoc in tractu maxime frigido, & ab æquinoctiali linea quamremotissimo, quo propius ad uerticem septentrionis accesseris, eo amplius augescunt sub æstatem dies, sub hyemem noctes: siquidem comper tum est ad horas **x** **x** **i** accedere. Hactenus totidem Pontanus uerbis.

His ita de dierum longitudine ac breuitate cōmemoratis, de eorundem differentijs copiosius aliquanto agamus, si seorsum ab his quæ suprà dicta sunt, aliqua de eorum partibus prius afferamus, ut res tota planius con-

Dici diuisio. stet. Diuiditur autem in quadrantem, qui est diei quarta pars, ut dictum est, hoc est, horæ sex: uel in horas **xxiiii**. de quib. paulò pōst agemus. Hora uero in puncta quatuor. Punctum uero quarta pars horæ. Momentū est decima pars puncti à motu siderum: uel est, ut Isidorus scribit, extremitas horæ in breuis bus interuallis, cum sol aliquid sibi cedit atq; succedit. Dicitur & momen. Vncia duodeci ma est pars momenti. Atomus **xl vii**, unciae pars. Sed hæc à mathematicis: nos ciuiles potius afferamus, quando de his apud autores crebrior est mētrio. Igitur Numa Rex, ut scribit Macrobius, sicut in menses annū, ita in dies mensēm quenq; distribuit: diesq; omnes

omnes aut festos, aut profestos, aut intercessos uocauit. Festi dies deis sunt dicati, profesti hominibus, ob administrandam rem priuatam publicamq; concessi: dicti, ut Festus ait, quod procul à religione numinis diuini. Vnde profestum facere, est tanquam profanum facere: uel, ut quidam dixerat, pro eo facere uelut feriæ non sint: aut id facere quod ferijs fieri non liceret. Itaq; diem profestum, diem sine ferijs. Intercisi deorū hominumq; cōmunes sunt. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ. Profestis fasti, comitiales, competendini, statu, præliares. Intercisi, ut Varro ait, dies sunt, per quos mane & uesperi est nefas: medio tempore, inter hostiam cæsam & extra proiecta, uel porrecta, ut alijs legunt, fas est, à quo quod fastum intercedit, intercisi: aut quod intercæsum nefas. Hi uero, ut Macrobius ait, nō alia ratione diuiduntur: nam illorum dierum quibusdam horis fas est ius dicere. Cum enim hostia cædebatur, fari nefas erat, inter cæsa & porrecta fari licebat, rursus cum adolebatur nō licebat. Hinc exit illud prouerbialiter à Cicerone dictū ad Atticū: Ne quid inter cæsa & porrecta, ut aiunt, prouerb. oneris mihi addatur, aut temporis. Significat enim, ne quid temporis ei prorogetur in prouincia: à sacrificandi scilicet consuetudine sumptum. Varro lib. 2. de ling. lat. Nam flamen, inquit, dialis auspicatur uindemiā, ut

iussit uinū legere agna Ioui facit, inter cuius exta cæsa & porrecta flamen uinum prorsus legit. Qui hoc ab auspicio rūitu sumptū autumant, ipsi uiderint. Sed id etiā moris in qui busdam diebus apud nos Christianos seruantur, ut scilicet dum sacra hostia celebratur, ius tacer, reliquum diei ius dicitur. Iurisconsulti sanè quidam dies intercisos scribūt eosdem esse qui & diffissi in iure dicuntur, cuius nominis ratio à Seruio Grammatico lib. 6. Aeneid. hęc colligit: ait enim, diem illum diffissum in iure dici, qui partim religiosus, partim fastus est. Meminit & Varro in libris de ling. lat. si sanè legatur, ubi de intercisis agit: Dies, inquit, qui uocatur sic quando rex comitiauit, fissus dictus ab eo, quod eo die rex sacrificulus dicat ad comitium, ad quod tempus est nefas, ab eo fas. Hinc & diem diffondere dicere solebant, pro eo quod est differre iudicium. Cum enim negotiū aliquod uel iudicium expediendum esset, quod ob religionem legitimam ue aliā causam differre oportebat, dies diffindebatur, id est, scindebatur, uel differebat. Vlpianus: Et ideo lex, inquit, XII. tab. si iudex uel alteruter ex litigatoriib. morbo sōntico impediatur, iubet diem iudicij esse diffissum. Cell. lib. 14. de se iudice electo agēs: Nequaquam, inquit, adduci potui ad absoluendū: iussi igit̄ diem diffindi, atq̄ inde à subsellijs pergo ire ad Phauorinū. Meminit

Dies diffissi. Dies diffissi in iure dicuntur, cuius nominis ratio à Seruio Grammatico lib. 6. Aeneid. hęc colligit: ait enim, diem illum diffissum in iure dici, qui partim religiosus, partim fastus est. Meminit & Varro in libris de ling. lat. si sanè legatur, ubi de intercisis agit: Dies, inquit, qui uocatur sic quando rex comitiauit, fissus dictus ab eo, quod eo die rex sacrificulus dicat ad comitium, ad quod tempus est nefas, ab eo fas. Hinc & diem diffondere dicere solebant, pro eo quod est differre iudicium. Cum enim negotiū aliquod uel iudicium expediendum esset, quod ob religionem legitimam ue aliā causam differre oportebat, dies diffindebatur, id est, scindebatur, uel differebat. Vlpianus: Et ideo lex, inquit, XII. tab. si iudex uel alteruter ex litigatoriib. morbo sōntico impediatur, iubet diem iudicij esse diffissum. Cell. lib. 14. de se iudice electo agēs: Nequaquam, inquit, adduci potui ad absoluendū: iussi igit̄ diem diffindi, atq̄ inde à subsellijs pergo ire ad Phauorinū. Meminit

& Li-

& Liuius lib. ab urb. cōd. ix. Atq̄ ei legem curiatam de imperio ferenti triste omen diem diffidit. Aldina tamen exemplaria, diem definiuit, habent. Alia, diem diffudit. Seden & Horat. lib. serm. 2. nihil diffindere possum, ait, id est, nihil differre, uel rem producere, quin pronunciē. A diffidendo in hoc significatu, diffissionē quoq̄ dixit Gell. eodē quo supra loco: Atq̄ in rerū, inquit, diffissionib. comprehenditionibusq̄, & alijs quibusdam legiti mis rebus. Et hoc quidē modo Politian. assertit se legisse, cum in Pisanis nō amplius illis, sed Florentinis Pandectis, tum in Gelliū perpetustis codicib. Quod & doctiss. hodie Andreas Alciatus LL. & Iuris Doctor. Contra hos tamē, nimio (ut uidet) studio Italæ cōtra dicendi nationi, intrepidē Budæus legendū afferit, diffusum diem, & diffundere diē. Sed de hoc satis, ne nimium dicam: & propterea de festis & profestis nō nihil proferamus. Sa- *Dies festi ac*
cra erat celebritas, uel cum sacrificia deis of- *profestū.*
ferebant, uel cum deis diuinis epulationibus
celebrabatur: uel cum ludi in honorē deorū
agebant, uel cum feriæ obseruabant. Feriæ au-
tem dictæ, ait Macrobius, ab epulis ferendis:
in ijs enim epulæ siebant ex pecorum fru-
gumq̄ prouentib. Alij à uerbo fari, ferias di-
ctas putat, qua in resyllaba cōsentit. Festus à
feriēdis uictimis appellatas scribit ferias. Fe-
riarū uero publicarū quatuor genera fuerūt.

Statiuæ feriæ. Aut enim statiuæ, aut conceptiuæ, aut imperatiuæ, aut nundinæ fuerunt. Statiuæ quidē erant uniuersi populi cōmunes, certis & constitutis diebus & mēsibus, & in fastis statisqe obseruationibus annotatae: in quibus præci pue seruabantur agonalia, carmentalia, lupercalia. Conceptiuæ uero feriæ fuerunt, ut Festus & Macrobius scribunt, quæ quotannis à magistratibus uel sacerdotibus concipiebantur in certos dies, uel etiam incertos, ut sunt Latinæ, sementinæ, paganalia, hoc est, compitalia. Imperatiuæ erant quas Consules & Prætores pro arbitrio potestatis indicabant, ut hoc tempore à Pontificibus & Regibus. Nundinæ paganorum, id est, rusticorum erant, quoties conueniebant qui negotijs proprijs uel mercibus prouisuri erant. Erant præterea & familiarum feriæ propriæ, ut Claudiæ familiæ, Iulij, Cornelij, & si quas ferias propriæ quæqe familia ex usu domesticæ celebritatis obseruabat, ut Leonis & Clementis terpore Medicæ familiæ, quæ Cosmæ diem, hoc est v. calen. Octob. feriatū summa religione colebat. Erant & singulorū, ut diarium natalium, quæ & hodie à nonnullis obseruantur, ut quoad uixere, Picus & Manardus, quorum utriusqe libenter quoad uixero meminero. Fuere item fulgurū expiations, funerum & nuptiarum. Priuatæ quidem feriæ, teste Festo, hæ dicebantur: ita enim ille scribit:

Scribit: Priuatæ feriæ uocantur sacrorum proprietatum, uelut dies natales operatione denicales. Apud ueteres quoqe quicunqe nomina nasset, ut ait Macrobius, Semonam, Seiam, Segetiam, Tutulinam, ferias obseruabat. Item Flaminica quoties tonitrua audisset feriata erat, donec deos placasset. Sacerdotes porrò affirmabant ferias pollui, quoties ihs indictis conceptisqe opus aliquod fieret. Præterea nō licebat sacrorum regem & flamines uidere ferijs opus fieri. Atqe ideo per præconem denunciabant, ne quid tale ageretur, & præcepti negligens mulctabatur. Præter mulctam etiam affirmabant, eum qui talibus dieb. imprudens aliquid egisset, porco piaculum dare debere. prudentem expiare non posse Sceuola pontifex asseuerabat. Sed Varro negat eum pollui, qui opus uel ad deos pertinens, sacrorumque causa fecisset, uel aliquid ad urgentem uitę utilitatem respiciens actitasset. Sceuola deniqe consultus quid ferijs agi liceret, respondit, id quod pretermissum noceret: quapropter si bos in specus decidisset, eumqe paterfamilias adhibitis operis liberasset, nō est uisus ferias polluisse: nec ille qui trabem tecti fractam fulciendo ab imminenti vindicauit ruina. Vnde & Vergilius, ut propte omnium disciplinarū & rituum peritus, sciens lauari ouem, aut lanç purgandę, aut scabici curādę gratia, pronunciauit, tunc ouem

per ferias licere mersari, si id remedij causa fieret, ita enim cecinit:

Balantumq; gregem fluuiο mersare salubri.
quippe adiiciendo salubri, ostendit auerten-
di morbi gratia tantummodo, non etiam ob
lucrum purgandæ lanç causa fieri cōcessum:
quod & Columella, & Seruius cum Macro-
bio diligenter obseruarunt. Hæc de festis, &
qui ab eis nascuntur, qui & nefasti uocātur,
per quos, ait Varro, nefas fari prætorem, Do-
dico, addico: & à Varrone Sex. Pompeius,
Ouidiusq;. Nunc de profestis, & qui ex eis
prodeunt nonnihil dicendum, hoc est, de fa-
stis, comitialibus, comperendinis, statis &

Fasti dies. præliaribus. Fasti sunt quibus prætori licet
sine piaculo fari, quæ tria uerba modo dice-
bam, Do, dico, addico. Illud par est hoc loco
admonere, & fastos etiam dici libros in qui-
bus festa & profesta & nefasta continentur,
qualia sunt quæ hodie usitata uoce calenda-
ria uocamus, quomodo Ouidius fastos suos
appellauit. Hos Flauionem publicasse testis
est Cicero, Macrobius, & alij. Hos & fastus,
quartæ scilicet inflexionis dicimus, & gram-
matici obseruant. Fastis diebus cōtrarij sunt
nefasti, per N literam, ut ait Festus, notati, id
quod adhuc est uidere in fastis antiquorum.
Hos & nefandos uocatos ait Priscianus, à
Græcis ἀποφάδις eodem autore dictos, quo-
rum apud autores crebra mentio: quibus &
festiuē

festiuē Lucianus hominem moribus ferum,
corpore non integrum, mollem, periurum,
uitijs inquinatū omnibus, abominandum,
dici posse ait similem. Hinc & senarius ille
græcus, αὐθρωπος ἀποφράσ, οὐκὶ βλέπων ἀπισίαν. hoc
est, homo nefastus, & tuens quid perfidum.
Hos eosdem dies Plutarchus & ἀπράχτος di-
xit. Hinc & Suidas eos non conuenire ad a-
ctiones ait, hoc est, αἱ πρὸς πρᾶξες αἰνῆσθαιοι.
uel dies sunt, inquit, q. ib. defunctis libami-
na deferuntur. Sanè τι cōtici septem dies ἀπο-
φάδας custodiebant, quibus Manibus infe-
rias peragebant. Dies quoq; quibus rei capi-
tis damnabantur, uel insigni aliqua calamiti-
tate funesti, eodem nomine dicti. Sunt & qui
intendidas nuncupent. Hi & à nostris religio-
si dies dicuntur, de quibus Gellius lib. quar-
to Noct. Att. in his rem diuinam facere, &
rem quampiam nouam exordiri temperan-
dum esse ait. Hoc uulgs perperam nefa-
stos appellat. Hinc dies Allieniis religiosus
dictus à Marco Tullio in epist. ad Atticum.
Macrobius lib. Sat. iij. Religiosi, inquit, dies
sunt, qui facienda & uitanda discernunt. Sa-
cri uero dies sacrati sunt. Fortunatianus li-
bro rhet. tertio, religiosos sacris oppone-
re uidetur. Festus religiosos dies ait, quibus
nisi quod necesse est nefas habet facere, qua-
les, inquit, sunt sex & triginta atri qui appel-
lantur, & Alliensis, atq; n quib. mūdus pater,

qui ter in anno patrē dicebatur, ut in Calendario docebimus. Plutarchus in Camilli uita disputat, cum in mentionem incidisset horum dierum ἀποφράδων, an iure inter dies aliqui habendi sint boni, maliae. Heracitumq; philosophum ait Hesiodum accusare, qui bonus malasq; nonnullas fecerit, ac si nō tenebat totius diei naturam unam esse: nonnullasq; historias tam Græcas quam Romanas eo loci cōmemorat, quibus Hesiodi sententiam ipse comprobare uidetur, quod scilicet aliqui infausti sint dies & religiosi, id est, ἀποφράδις. Nec hoc in Camillo tantum, sed & in alijs locis idē scriptor ostendit. Erant & dies comitiales, quibus cum populo agi licebat. Et fastis quidem lege agi poterat, cum populo nō poterat. Hos dies ingeniosus poëta in Fastis ita complexus est:

Ne tamen ignores uariorum iura dierum,
Non habet officium lucifer omnis idem.
Ille nefastus erit, per quem tria uerba silentur:
Fastus erit per quem lege licebit agi.
Nec toto perstare die sua iura putaris,
Qui iam fastus erit mane nefastus erat.
Nam simul exta deo data sunt licet omnia fari,
Verbaq; honoratus libera prætor habet.
Est quoq; quo populum ius est includere septis,
Et quoq; qui nono semper a. orbe redit.
Comitiales dies antiqui per C literam notabant, ut est uidere in fastis antiquorū. Præter hos

ter hos fuerunt & comperendines, quib. uadimonium licebat dicere. Erant & statī, qui *Stati dies.* iudicij causa cum peregrino instituebantur: uel ut Festus scribit, Status, inquit, dies uocatur, qui iudicij causa præstitutus est cum peregrino: eius em̄ generis ab antiquis hostes appellabantur, quod erant parti iure cum populo Ro. Atq; hostire ponebatur pro æquare. Plautus in Gurgul. de statio die meminit: Status conductus cum hoste intercessit dies. quo loco hostē Plautus more ueterē peregrinū significat. Erant & dies qui pandiculares *Pandiculares.* dicerent, idem qui & cōmunicarij, in quib. *Communicarij.* omnibus deis cōmuniter sacrificare consueuerant, ut est notatū apud Festum. Præliares *Præliares.* ab iustis, ait Macrobius, non segregauerim: siquidem, inquit, iusti sunt continui x x x. dies, quib. exercitui imperato uexillum ruffi coloris in arce ponebatur. quod idem penè Festus. Vocātur etiā iusti dies integri, quemadmodum iustum exercitum, iustum uolumen &c. ut erat lex illa Romanis: Aeris confessi, rebusq; iure iudicatis x x x. dies iusti sunt. Sex. Cæcilius Iureconsultus apud Gellium lib. 20. cap. 1. Confessi aeris ac debiti iudicatis triginta dies sunt dati conquirendæ pecuniae causa, quam dissoluerent, eosq; dies decemuiri iustos appellarunt. & alia que subdit idem Gellius. Præliares autē omnes dies, quibus fas est repetere, uel hostem laceſſere.

Nam cum Latiar, hoc est, Latinarū solennie concipitur, item diebus Saturnaliorū, sed & cum mundus patet, nefas est prælium sumere: quare nec Latiar tēpore quo publicè quōdam inducīæ inter pop. Rō. Latinosq; firma tē sunt, inchoari bellum decebat: nec Saturni festo, qui sine ullo tumultu bellico creditur imperasse: nec patente mundo, quod sacrum Diti patri & Proserpinæ dicatū fuit: satisq; occlusa Plutonis fauce eundum ad prælium putauerunt. Vnde & M. Varro ita scriptum reliquit: Mundus cum patet, deorum tristū atq; inferūm quasi ianua patet: propterea nō modo prælium cōmitti, uerum etiam delectū rei militaris causa habere, ac militem profici sci, nauem soluere, uxorem liberūm quārēndorum causa ducere religiosum. Vitabant etiam ferijs, sicut idem Varro in augurum libris scripsit in hēc uerba: Viros uocare ferijs non oportet: si uocauit piaculum esto. Scendum est tamē, eligendi ad pugnandum diem tunc fuisse licentiam si ipsi inferrent bellum: at cum exciperent, nullum obstitisse diem. Quis enim obseruationi locus, cum eligen- di facultas nō supersit? Dies præterea postriduanos ad omnia Romani cauendos putarunt, quos etiam atros infausta appellatione damnarunt: & hoc in primo Fastorum poëta cum de Calendis, Nonis & Idibus egisset, ita describit: *Omnibus istis*

Ne fallare caue, proximus ater erit.

Omen ab euentu est, illis nam Roma dicibus

Damna sub aduerso tristia marte tulit.

Idem & T. Liuius lib. 6. ab urb. cōd. & longū extat Plutarchi problema. Verrius uero Flaccus lib. de uerb. fig. apud Gell. lib. 5. Dies, inquit, qui sunt postridie Calendas, Nonas & Idus, quos uulgas imperitè nefastos dicit, propter hanc causam dictos habitosq; atros esse scribit. Lege Gelliū. Marcellus, atri dies, inquit, dicunt, quos nunc nefastos uel posteri uocāt. Aphranius fratribus: Septēbris he ri Calendē, hodie atri dies. Posteri, inquit Fe stus, Nonarū, Iduū, & Calēdarū dies nuptijs alieni habent, quoniā hi dies decreto pontificū atri iudicati sunt, qđ quotiescūq; Romani duces belli gerendi gratia his dieb. suppli cauerunt, male remp. gessere. Meminit horū dierū D. Ambrosius, eos Christianos redarguens qui eos obseruarēt. Sed quid uerat, ut cum de atris Romanorū dixerimus, etiā hoc loco afferamus, cur albi, lāeti & fausti à Græcis & Latinis dicantur? Scribit in Periclis uitæ Plutar. cum Athenienses bellū cōtra Samios haberent, Periclē Samiorū urbē obsediisse, qđ cūctatione ac mora q̄ nece hominū urbē capere maller. Eius rei cū iam milites tēdere cō pisset, nec propterea Pericles eos satis quietos haberet, in partes octo exercitū omnē dīuisit, remigad sortes traduxit, ut cui alba faba

forte obuenisset, epularetur atq; in ocio esset, ceteris pugnantibus. Idcirco dicitur (ait Plutarchus) posteros dum uoluptatibus ac genio operam darent, album illum diem ab alba faba nūcupare solitos. Hactenus fere Plutarchus. Alij hunc morem ex Thracū institute emanasse tradunt, ut Plin. lib. 7. Vana, inquit, mortalitas & ad circumscribendam se ipsam ingeniosa, cōputat more Thraciae gentis, quæ calculos colore distinctos pro experimento cuiusq; diei in urnam condit, ac supremo die separatos dinumerat, atque ita de unoquoq; pronunciat. Quem morem secutus, epigramma memini me exordiri ad B. Ferrinum in natalem eius filioli:

Threicio Ferrine dies signanda lapillo,

Mascula qua proles te facit esse patrem.

Horatius tamen hunc morem Cretensium fuisse innuit eo carmine:

Cressa nec careat pulchra dies nota.

Nisi quis Thressa, pro Cressa, malit apud Horatium legere. Ad hanc consuetudinem poëtē s̄epe alludunt, ut Persius:

Hunc Macrine diem numera meliore lapillo,

Qui tibi labentes apponit candidus annos.

Quo loco probus Grammaticus, seu Cornutus, hanc planè consuetudinem describit, & Cretensium fuisse ait, quo modo & apud Horatium Acron & Porphyron. Sed ad institutum iam redeo, de postridianis diebus, de qui

de quibus Plutarchus in Romanis quæstionibus: Quid est, inquit, quod postridie Calendas, Nonas et Idus nequaquam exire, nec peregrè proficiisci Romani cōsueverent? Quo loco inter cetera negat propter Allienēm diem postridianos dies uocari, aliamq; libenter ipse amplectit̄ opinionem. Vide igit, inquit, ne quēadmodū Olympijs deis ac cœlestib; primū mensēm cōsecrārūt, secundū uero chthonijs & inferis, in quo purgationib; utebantur, & mortuis parētabant, sic & dies alios quidē quasi autores ac principes, tres scilicet, festos & sacros posuerunt, Calendas, Nonas, Idus: eos autē qui deinceps sequuntur deis manibus attributos, nefandos ac religiosos habendos existimauerunt: nam & Græci primum mensis diem deis sacratū habebant, eum uero qui sequebatur heroib; ac dæmonib; attribuerunt. Secundū quoq; cratera heroib; & semideis libare solebant. Tum etiam idem subiungit quædam de numerorum ratione. Unitatem enim in primis ait diuinitatis quiddam & numinis habere: & quidem omnem imparem terminatum esse, & terminare perfectumq; esse: contrā parem numerum & indigentē esse imperfectumq; ac indefinitum. Alia his quædam adiungit, quæ mihi satius uisum est prætermittere, quām plura inculcare, & ad eas rationes deuenire, quæ à Latinis autoribus afferuntur.

M

Igitur Gell. annaliū lib. 15. & Cassius Hemina hist. libro secundo referunt, anno ab urbe condita cccxiiii. à Tribunis militum Manlio & Posthumio collegisq; eorum in senatu tractatum, quid esset, propter quod toties intra paucos annos male esset afflita res publica: & ex præcepto patrum Lucium Aquinum haruspicem in senatum uenire iussum religionum requirendarum gratia, dixisse, Q. Sulpitium Trib. militū ad Alliam aduersum Gallos pugnaturū, rem diuinam dimicandi gratia fecisse postridie Idus Quintileis. Item apud Cremerā, multisq; alijs temporibus & locis, post sacrificium die postero celebratum, male cessisse cōflictum. Tunc patres iussisse, ut ad collegium Pontificū de his religionibus referretur: pōticesq; statuisse, postero die omnes Calendas, Nonas, Idus, atros habendos, ut i dies neq; præliares, neque puri, neq; comitiales essent. F. Max. Seruianus Pont. in lib. 12. negabat oportere atro die parentare, quia tunc quoq; Ianum Iouemq; præfari necesse esset, quos nominari atro die non oporteret. Sunt uero qui atros eos esse perperām existiment, qui ab obseruatrice eiusmodi rerum prouincia Aegyptiaci dicti sunt, de quib. paulò pōst agemus. Eodem tamen atros nonnulli communes, uelut ad emendationem nominis, ut ait Macrobius, uocitarunt. Præterea ante diem

quar-

quartum Calendas, uel Nonas, uel Idus, tanquam inauspicatum diem pleriq; omnes uitabant. Quidam in Cannensem cladem referebant, idq; ex Q. Claudi libro quinto annalium adstruere tentabant, qui scribit ante quartum Nonas Sextiles, Cannensem cladem factam fuisse. Sed Varro nihil ad rem militarem pertinere ait, utrum fastus uel nefastus sit dies, sed hoc ad priuatas solum actiones respicere. Dubitatum etiam apud antiquos, an nundinarum dies inter ferias esent referendi nec ne: cuius rei cum uarie sint sententiæ, breibus eas hic colligere libuit. Titus de ferijs scribens, Nundinas inter ferias non retulit, tantum solennes uocauit. Iul. Modestus affirmat, Messala augure consulente pontifices, an nundinarum Romanarum dies ferijs tenerentur, respōdisse eos, nundinas sibi ferias non uideri. Trebatius libro primo religionum ait, nundinis magistratum posse manumittere, iudiciaq; adiūcere. Contra hos Julius Cæsar 16. auspiciorū libro negat nundinis concionem aduocari posse, id est, cum populo agi: ideoq; nundinis Romanorū haberi comitia nō posse. Corn. autem Labeo libro primo fast. nundinas ferias esse pronūciauit. Sex. Pomp. Nundinas, ait, feriarū diem esse uoluerunt antiqui, quod rustici mercādi uendendiq; gratia in urbem conuenirent: cumq; nefastum, ne si liceret

Nundinarū dies
an inter ferias nu-
meratus.

cum populo agi interpellarentur nundinatores. Causa uero huius ueritatis apud Granium Licinianum lib. 2. inuenitur: ait enim nundinas Iouis ferias esse, siquidem Flaminica omnibus nundinis in regia Ioui arietē solita sit immolare: sed lege Hortensia effectū ut fastæ essent, uti rustici, qui nundinādi causa in urbem ueniebant, lites componerent: nefasto enim die prætori, ut diximus, fari nō licebat. Ergo qui ferias dixerunt à mendacio uendicantur patrocinio uetus statis: qui contrā sentiunt, æstimatu ætatis, quæ legem secuta est, uera depropserunt. Plutarch. in questionibus, nundinas ait Saturno cōsecratas, quod scilicet is deus emendi ac uendendi copia fructuum principium attulit. Nundinarum uero originem quidam Romulo assignant, quem cōmunicato regno cum T. Tatio, sacrificijs & sodalitatibus institutis, nundinas quoq; adiecisse ferunt, sicut Tuditanus affirmat. Sed Cassius Seruium Tullium nundinas instituisse ait. Geminus uero scribit, nundinarum diem regibus iam exactis celebrari cœptum esse, quia pleriq; de plebe repetita Seruij Tullij memoria, ei nundinis parent: cui sententiæ & M. Varro consentit. Rutilius autem Romanos nundinas instituisse scribit, ut octo quidem diebus in agris rustici opus facerent, nono uero die intermisso rure ad mercatum legesq; accipiendas

Romā

Romam uenirent, & ut sc̄ita atq; cōsulta frequentiore populo referrentur, quæ trinundino die proposita, à singulis atq; uniuersis facile noscerentur. Vnde & mos tractus, ut leges trinundino die promulgarentur, quem morem cum probè non teneret qui Dionysium transtulit Halicarnasseum Lapus, pro trinundino & nundinis lib. 7. hist. sic latine uertit, de Mutio agens: Post hæc, inquit, tempus præscribitur ad apparatus defensionis usq; ad forum tertium: fiebant enim tunc Romanis, ut nunc quoq; fiunt, fora in dies nonos: quidam cōuenientes ex agris in urbem plebeijs permutationes faciebant rerum uenalium, & inter se iudicia accipiebant, & de publicis quorū erant ex lege domini, & quæ permitteret ipsis senatus ferentes calculos ea sanciebāt. Dies uero septem medios inter fora, coloni h̄dem multi & pauperes in agris morabantur, & reliqua. Hoc loco libentius græca apposuisse uerba, sed non mihi præstò est nunc exemplaris græci copia. Deceptum uero interpretem putarim, quod græcè ἀγορὰ legeret, quæ dictio Græcis diuersa significat, inter quæ & forū & nundinas. Nam & Plutarchum uidemus cum alibi, tum in eo loco causarum capitum rerum Romanarū eadem dictione usum, Cum testes, ait, huius rei sunt τὸ τὰς ἀγοράνας διερρίχθυμον ἀγοράν σωόδους, νουδίνας δικαιομένας, ιερᾶς τοῦ πρόνου

M 3

hoc est: Conuentus singulis nouem diebus celebrati in forum, nundinæ uocati, quæ Saturno sacra putantur. Porrò quod in nonis diebus nundinæ agerentur, indicio etiam nunc extant antiqua quædam diuersis in locis reperta fragmenta fastorum, ex quibus umbram saltem colligimus octo dierū; nam menses ita prænotatos habent literis, ut adusque H perueniant, quæ est octaua litera, quomodo & nunc ex ritu Christiano usque ad septimam, hoc est G, ut diximus, notamus. Sed his missis ad nostra redeo. Et hunc trinundini morem adumbratè quidem & quoquo modo hodie seruari uidemus, cum trino præconio quid publicè, uel à principe, uel à Republica promulgatur. Trinundinum autem dicimus, & tri-nundinum, & tertias nundinas: nam nundinæ & nundinum rectè dicimus. Verum hæc notiora. Eadem etiamnum ratione antè iam dicta, candidatis in petitionibus usus fuit in comitium nundinis uenire, & in colle consistere, unde corā possent ab uniuersis uideri. Verum hæc omnia negligentius haberi cœpta, & post abolita, postquam trinundinio etiam ob multitudinem plebis frequentes adesse cœperūt. Dictæ aut sunt nundinæ quasi nouendinæ, à numero scilicet nouem & dies. Alij à Nundina Romanorum dea, quæ à nono die nascentium dicta est, ut

Macro-

Macrobins scribit, qui dies lustricus nunc patur, quo scilicet infantes lustrantur, & nomen accipiunt: quod & Pomp. Festus testatur. Sed lustricus dies marib. nonus fuit, fœminis octauus. Cur uero id Romani facerent pluribus explicat Plutarchus in questionibus: ait enim ideo citius fœminas lustrari, quod citius quam mas fœmina adolescat: ideoq; septimum prætermissum, quod obseruatum sit eum diem perniciosum esse infantibus, ea præsertim causa, quod illis umbilicus sape resoluitur. Sed & aliam in numerorum potestatem retulit. Tum & illud subiungit, fœminas duobus, mares uero tribus nominibus uti consueisse apud Romanos: quod idem in Marij uita in exordio statim repetit, etsi quosdam uel caruisse tertio, uel ignotum potius fuisse uideamus, ut C. Marium, & Q. Sertorium. Qua ratione Posidonium aliter sentientem reprehensione dignum existimauit idem ipse Plutarchus. Verum de Romanorum nominibus res notior est, quam ut ego pluribus hic comprobem, ab alijs pridem ante me tractatam. Sanè, ne institutum deseram, diem qui post quintum Iduum esset, quinquatrus uocabatur, qualis dies Mineruæ dicatus. Simili modo & triatrus, & sexatrus, & septimatrus, & decimatrus, de quibus Pompeius Festus. Porro fue-

M 4

runt dies quidam in mense etiā apud Romanos qui *μητρωαγεῖ* uocati sunt, quorum meminuit Suidas; qui eos etiam ait prius à Phrygibus fuisse obseruatos: quales tamen, & quot fuerint, hactenus uel ex ipso, uel ex alio cognoscere haud memini: si tamen conjecturæ locus detur, Deum matri sacros fuisse putarim, hoc est, Megalesia uel Matronalia seu Matralia. Fuerunt & apud Græcos Datyli seu Darylli (utrumq; enim legimus) dies felices ac fortunati, à Datylo quopiā, cui apud Athenienses omnia felicia ac prospera contingere, ut res usq; sit in proverbiū deducta. Sunt præterea & duo dies in mense quolibet,

Aegyptiaci dies. qui Aegyptiaci uocati sunt, quorum & paoloantem meminimus, quos & uariè relatōs inuenio: quidam enim inauspicatos eos esse dicunt, aliq; contrā: ego de his nihil statuo: quæ ab astrologis, & nostris quibusdam scripta comperi duntaxat refero, nō ueritatis, sed curiositatis gratia, ne lectorem hac in refra dassē uideri possim, quem saltem rerum uarietate, si non facundia ac lepore, mulcere cupio. Lectorem tamē admonitum uelim, dies hos pietati ac religioni parum conuenire, ut monet Ambrosius, utcunq; ergo hi sunt ab Aegyptijs instituti & appellati, hoc est, à superstitionissima natione. Sunt uero hi in singulis mensib. duo. In Ianuario quidem KL. & viii. KL. Febr. In Februario pridie nona rum,

rum, & iiii. KL. Mart. In Martio KL. & v. KL. Aprilis. In Aprili iiii. Iduū, & xi. KL. Maij. In Maio v. Nonas, & pridie KL. Iunias. In Iunio iiii. Iduū, & xv. KL. Iulias. In Iulio iii. Iduū & vi. KL. Augusti. In Augusto KL. & ix. KL. Septembris. In Septembri iii. Nonas & xi. KL. Octobris. In Octobri v. Nonas & xi. KL. Nouembris. In Novembri Nonæ & iiii. KL. Decēbris. In Decembri vii. Id. & xi. KL. Ianuarij. Quorū omnium dierum rationē concludere possumus duobus his uersibus:

Augusto decies auditus lumine clangor

Liquit, olens, abiit, coluit, colet, excute gallum.

Horum uersuum singularum dictionum primarum & secundarum syllabarū literas desume, & quota prior fuerit in literarum numero, eum mensis numerum accipe: alterius vero syllabæ eundem à fine numerum. Exemplum propono ultimi mensis, hoc est, Decēbris, cui hæc dictio, *gallum*, deseruit. Primalitera est G. quæ septima est in numero literarum: ergo vii. Decembris dies est Aegyptiaca. Secundē porrò syllabæ litera L est, quæ x est in ordine, quoniā H nō est litera, sed afflatus nota: igitur xxii, quæ decima est à fine eiusdem mensis, altera dies erit Aegyptiaca. Et de his adhuc satis. His ita à me percursis, aliam rursus mensis diuisionē afferamus, quam & uulgas & nostra obseruat ecclesia,

Septimana. illumq; in quatuor hebdomadibus & alterius parte diducamus. Hebdomada seu hebdomas græcè, latinè uulgo septimana uocatur: ab Hebræis uero, à quibus fluxisse uideatur, sabbaton: unde & ipsi Iudæi sabbatarij dicti. Cum enim, Mose teste, sex dierum spacio Deus omnia condidisset, septimum quietis oīq; diem esse uoluit, hoc est, sabbatum secuari præcepit. Appion uero sabbatum nō à quiete, id est, σαββάτῳ, sed à σαββώ, hoc est lie-

Sabbatum unde dictum. ne, denominatū putat. Nam cum Iudæi, inquit, labore fessi essent eo ipso die, & splenis dolore correpti, sabbaton ipsum diem uocauere, à sabbo, hoc est, splene. Iustinus tam ex Togo lib. 36. & Corn. Tacitus lib. 21. à Mose uolunt institutum sabbatum, & sabbati ieuium. Lege utriusq; historias, uidebis quam uaria à nostris prodant. De hoc autē Iudæorum in sabbato ieuiio, ante Iustinum & Tacitum, & Strabo ita fermè scriptum reliquit, Pompeium Magnū Hierosolyma cepisse seruato ieuiij die, dum i; ab omni opere abstineret. Sueto, præterea hæc Augusti uerba de hoc eodem ieuiio assert: Ne Iudæus quidē, ait, mihi Tyberi tam diligenter sabbatis ieuiū seruat, quam ego hodie seruauī. Notior uero est Diogenis grammatici, ut puto, Iudæi, qui cum sabbatis Rhodi solitus esset disputare, extra ordinem accidentē Tyberiū per seruum in septimū diem distulit: mox cum impe-

rium

rium Tyberius adeptus esset, Diogenes Romanum ipsum salutādi gratia accessit: quē pro forib. astantē cum Tyberius uidisset, nihil amplius, q; ut post septimū annū rediret, admonuit, argutè admodū referiēs sabbati dilationem. Sed ut ad propositā rem redeā, & hebdomada ipsa sabbatū uocata est: nam Hebræi & primores Christianorū dicere cōsueuerunt, primā sabbati, secundā, tertiā, quartā, quintā & sextā sabbati, quæ & græcè παρασκευή, id est, præparatio dicit: septima autē propriè est sabbatū. De hac hebdomada ita Isidor. Hebdomada, inquit, à numero septē dierū dicta est, quorū repetitione & mēses, & anni, & secula peragunt. Cēsorinus q; de septenario agēs: Septenario, inquit, quo rotā humana finit, ut Solō scribit, & Iudei in dierū omniū numeris sequunt. & reliqua. Porro & sabbatū omnē celebritatē significare græcus Doctor scribit, σαββατού ἡ τὰ σαπερτὰ τιμῶν. quo loco inquirit, cur Euāg. dixerit, διὰ σαββάτων, nō autē σαββάτον. Verū de sabbato satis. Arabes nostros & Iudeos sequunt in hebdomada, ut qui per septē dies & ipsi mēses numerēt: primūq; diē dominicū cōstituit, incipiētes ab occasu solis diei sabbati, atq; ita deinceps, qd eorum tradūt scriptores, barbarè licet. Græci quoq; hebdomade utunt, appellantq; primā, uel secundā, uel tertiā &c. uel ut nos, Solis, Lunæ, Martis, & reliqua, ut Theodor. Gaza scribit,

cui tamē quæ ab Hebreis desumpta sunt di-
rum nomina non satis placent, ut sabbatum
& *ωραποντάνι*. At uero gentes, quos nunc uul-
gus sequitur, à septē stellis uagis, hoc est, pla-
netis, nunc pauere: id quod & Indos fecisse
his uerbis libro 3. Philostratus in Apolloniū
uita significat: Scribit, inquit, Damis Hiar-
cham septem annulos Apollonio dedit, stel-
larum septem nominibus cognominatos,
quorum singulos diebus singulis gestabat
Apollonius, iuxta dierū nomina illos distin-
guens. Eadem repetit & ridet Eusebius Pam-
phili. Hoc uero planè ordine constare uide-
mus. Primā igitur gentiles diem Solis, dein
Lunæ, tum Martis, pōst Mercurij, inde Io-
uis, mox Veneris, demum Saturni constitue-
runt. Idq̄ ea ratione factū quidam arbitrant̄,
quod scilicet à Sole spiritum gētes se haurire
putabant, à Luna uero corpus sumere, à Mar-
te feruorem, ut Bedas de rerū nat.scribit, uel
ut Isidorus, sanguinem: à Mercurio uerba &
sapientiam, ab Ioue temperantiam, uoluptra-
tem à Venere, perseverantiam ac tarditatem
à Saturno, ut Bedas idem ait, ut uero Isido-
rus, humorem. Et à Sole quidem, qui in me-
dio errantium stellarū est positus, totū mun-
dum spiritus instar calefieri, & quasi uiuifi-
cari uidetur. A Luna autem, propter humo-
ris ministerium, cunctis incrementum cor-
porib.suggeri. A Marte, utpote qui Soli pro-
ximus,

ximus, uis & robur, quod calore ipse simul et
natura sit feruidus. A Mercurio, quoniā per-
petuò circa Solem discurrens ueluti inexhau-
sta sapiētiæ luce radiare putatur: unde & Stil
bon dictus ab Ioue, quod Saturni frigore &
Martis feruore hinc inde temperatur. A Ve-
nere, quod luminis uenustate, quam habere
à Solis uicinitate putatur, spectantes morta-
les allicit atq̄ afficit. A Saturno demū, quod
tardior cæteris sit, perseverantiam cuncta-
tionemq̄. Sunt qui Aegyptios fuisse uelint
qui diebus ipsis hebdomadūm hæc errantiū
stellarum nomina indiderint, ut Philastrius,
qui Hermetē Trismegistū, ut paulo pōst do-
cebimus, fuisse scribit. Dion & Bedas Aegy-
ptios quidem fuisse scribunt, sed Hermetem
non nominant. Iduero hac ratione factum,
sol quod maximum fit luminare, luna quod
minus est, & secundum dein ordinata qua-
dam serie & alterna, hoc est, tertio diei primā
à sole stellā nomen tertio dedit, hoc est Mar-
ti: quarto diei primam à Luna, hoc est Mer-
curio: quinto secundam à Sole, id est, Ioui: se-
xto secundam à Luna, hoc est, Veneri: sepi-
mo tertia à Sole, id est, Saturno attribuerunt.
Alij à planetis ipsos quidem dictos, sed ex ui-
& potestate numerorū: qua de re, mirū quan-
tum laborat noster Egnatius in quadam iu-
uenili sua, ut puto, racematione. Alij nonnul-
li ea ratione autumant, quod cuiusq; diei prī-

ma horaei numini attribuatur, cum omnes diei xii. horæ, medietatibus, ut ipsi dicunt, planetarū adscribantur, ac regnare quodammodo uideant. Sanè Dion historicus Bitlynnus lib. hist. 7. atq; 30. hac eadē de re ita prop̄modum scribit, Politiano in Miscellaneis interprete: Nam quod his, inquit, septem stellis qui planetes uocantur, dies assignari recentum est, inuentū quidem putatur Aegyptiorum: sed in omnes tamen homines haud ita pridem, ut sic dixerim, uulgari cœptum. Ceterum Græci ueteres, quantum equidē sciam, nullo prorsus eam rem pacto cognitam haberunt. Quoniā uero cum nationib. alijs, tum Romanis uel maxime, sic mos peruulgatus hic est, ut quasi iam patrius uideatur, pauca super his edisseram, & quo pacto, quā ue causa sic ordinent exponam. Duplex igitur audit a mihi ratio est, utraq; sanè haud intellectu difficultis, sed ut ambæ tamen inspectionem contineant. Nam si quis harmoniam, quæ diatessaron appellatur, qua una uis uniuersa musicæ totius contineri creditur, ad stellas has, quibus omnis cœli ornatus distinguitur, eodem quo feruntur ordine retulerit, atq; ab orbe illo supremo, qui Saturno tribuitur, incipiens, omissis duob. sequentibus, quarti deniq; dominum nuncupauerit, ac deinde duos alios transiliens, septimum adiecerit, eodemq; modo progre-
diens

diens præfides illorū deos subinde in orbem recensuerit, atq; ita dies adnumerauerit, deprehendet omnes ratione quadam musica, cum cœlesti illa distinctione ornatuq; congruere. Cæterum hæc una est quæ fertur ratio, altera uero eiusmodi est. Si diei noctisq; horas à prima statim corporis numerare, sic ut primam Saturno, dein sequentē Ioui, tertiam Marti, quartam Soli, quintam Veneri, sextam Mercurio, septimam Lunæ tribuas, per eam scilicet orbium seriem quæ ab Aegyptijs traditur, atq; item denuò facias, donec horas quatuor & uiginti pertransreas, inuenies primam sequentis diei horam soli cohærentem: tum hoc idem in quatuor illis & uiginti horis eadē qua prius ratione si facias, Lunam primā tertij diei horam conciliabis. quod si subinde hoc ipsum in cæteris obseruabis, congruentē planè deum sibi dies quilibet ascierit. Hæc quidem Dion, cuius descriptionem, ut planius quiuis etiam è plebe percipiatur, exemplo declarabimus. Primæ dominici diei horæ Sol dominañ, Venus secundæ, Mercurius tertia, Luna quartæ, Saturnus quinta, Iupiter sextæ, Mars septima. Iterum quoq; Sol dominaturo octauæ, atque deinceps, ita quod xv & xxii Iuppiter, Venus uero xxi dominabitur, Mercurius xxiiii, Luna xxv, quæ hora est prima insequētis diei, ergo Luna dominabitur

principio diei insequentis. Atq; pari modo iuxta eandem calculi rationem viii. horæ, & xv. & xxii. Vigesimæ uero tertiae Saturnus, & Iuppiter xxiiii, tum Mars uigesimæquintæ, hoc est, primæ horæ sequentis diei. Atq; ita Mars ei diei præerit, tum simili modo ac uia de reliquis septimanæ diebus. Sanè Philastrius Brixiensis episcopus nō spennen dæ eruditionis præful, cuius & honorifice in epistolis ab Augustino facta est mentio, in eo quem de hæresibus libro scr̄psit, eam quoq; hæresin habendam esse Christianis hominibus putauit, quæ, ut uerbis illius agam, dicit nomina dierum Solis, Lunæ, Martis, Mercurij, Louis, Veneris & Saturni à Deo hæc ita posita ab origine mundi, non hominum uana præsumptione nuncupata, cum à prima origine usq; ad Græcos reges & Hermen fallacissimum illum, qui hæc nomina uanissima & friuola mentiendo ausus est nuncupare, si querere uolueris inuenies multum fluxisse temporis, & sic paganos, id est, Græcos, hæc nomina posuisse, cum hæc nomina etiam secundum septem stellas dixerint hominū generatione consistere, ut ille ipse delirans hoc definit. Dierum enim numerus, primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus à Deo est appellatus, non in hac uanitate nūcupationis turpissimæ initio enunciatus aut traditus. Hucusq; Philastrius. Nec illud

illud præterea hoc loco non annotauerim, certos mensis dies certis numinibus dicatos habuisse gentiles (præter planetas, qui hebdomadæ dieb. dedere nomina, ut ostensum est) id quod ex autoribus didicimus, in primisq; Hesiodo *W iμέρας*, cuius rei & suprà meminimus, cum de nefastis ageremus. Hesiodum Vergilius, sed parcus, securus est, & alij: sed manifestius hoc Dionysius Halicarnasseus ostendit, dum dat præcepta orationis natalitiae, ubi inter cætera ait: Sin autem dies natalis septimus aut sextus fuerit, sacros hos dies deisq; dicatos esse, & communitatem etiam quandam cum deis immortalib. habere, opportunitate natuitatis, propterea, ut ego quidem putauerim, quod in hoc Apollo, id est, in vii. in illo, id est, vi. Diana nata est. De nono die præterea subdit: Dicere possis nonum Soli consecratum esse. & paulò post: Sin autem, inquit, xv. sit dies, hanc etiam ad Mineruam referre queas. Hæc ille. Porro dividere hebdomadas per ferias, ut Christiana uia est ecclesia, Nicephorus in quapiam oratione, & post eum Politianus Constantiū Magnum Imperatorem instituisse prodiderunt. Bedas uero uir multæ lectionis ac diligentia, id Syluestro Pontifici Romano attribuit, quem ideo ferias uocasse ait ad gentiliū feriarum similitudinem: nam cum ferijs minus liceret seruilia opera exercere, sic Chri-

stianis uni Deo immortali uacare. Prima ergo feria dies est Dominicus, id est, *xviiā dñi*, iam tum à primis illis ecclesiæ procerib. institutus & nuncupatus, ut in Apocalypsi testis est Io. Theologus. Et tum deinceps secunda feria, tertia, quarta, quinta, sexta, & septima, quam sabbatum Syluester uocauit. Dominicus igitur & sabbatum dies à nostris frequenti sermone usurpantur, posthabitibus primæ & septimæ feriæ nominibus, ut nouum & uetus testamentum per eos dies à nobis profiteri innuamus. Porro antiqui & ipsos septem hebdomadæ dies primis Abecedarij literis notare cōsueuerunt, ut uel pueris palam est, quo modo in antiquis nonis quibusq; dieb. factitasse, octo literarum figuris, non multò antè scripsimus, nundinarū diem significantes. Sanè in toto anno insunt duæ & quinqua ginta hebdomadæ, & diei unius septima, ut Vettius Valens tradit, nostri licet quidā integrum diem putent, nisi cum annus est intercalaris: nam in eo uel duæ septimæ, uel dies potius superant. Hactenus de dierū hebdomadibus, quas & Medici peritiores alia ab hac nostra ratione obseruant. Quare & Cicerio ad Tyronem: Symphoniam, inquit, Lysonis uelim uitasses, ne in quartâ hebdomadam incideres. Certè & ipsi Medici à diebus quib. ægrotus malè habere incepit, obseruāt, quos & propterea, quoniam de ægrotis iudicant,

cant, *xviij annos & xviii menses* uocant, nostri iudiciales & decretorios: de quib. Hippocrates, & post eum Galenus copiosius: à quo, licet nonnihil diuersi ac dissidentes sint, Manardus & Fracastorius nuper disseruere, hic libello peculiari, ille, id est Manardus, paulò antequā decederet subtilioris disputationis epistola: quorū utriusq; libenter memini: ab altero enim plurimū amabar, alterū propter eius elegantia plurimi facio. Sunt & in uita hominū annorū hebdomades, de quib. Censorinus multa, & Philon hebræus, qui ambo ex Solonis elegia ea de re egerunt: quam ego elegiam, à me ex greco in latinum cōuersam, in dialogis de poëtis retuli. Sed & hac de re D. Ambrosius in quadam epistola ad Oronianum, si non uersus Solonis, rem tamen totam suis uerbis explicat: quin & Hippocratem eadem de re adducit. Ab annorum certè hebdomadib. & climacterici anni deducti, à superstitionis potius quam ueris philosophis: septimū enim quenq; annū per omniū uitā periculosest, & uelut crisimon esse definiūt, climactericonq; uocari, hoc est, scalarē. Sed ex ijs alijs alios difficiliores Genethliaci ac Mathematici esse statuerūt: & inter eos ali qui, eos potissimum quos ternæ hebdomades cōficiunt, putant obseruādos, hoc est, unum & uiginti, & XLII. & deinde LXIII. postremo LXXXIIII, in quo Staseas harum rerum

doctissimus, uite terminum defixit. Alij autē non pauci, unum omnium difficillimum climāctera prodidere, annum uidelicet unum dequinquagesimum, quem complent anni septies septeni: ad quam opinionē plurimorum consensus, ait Censorinus, inclinat: nam quadrati numeri potentissimi ab omnib. dicuntur. Deniq; Plato ille (uenia cæterorū philosophorū) sanctissimus quadrato numero annorum uitam humanam consummari putauit, scilicet nouenario, qui complet annos xc i. Fuerunt etiam qui utrungq; reciperent numerū, unum dequinquaginta & xc i, & minorem nocturnis genesibus, maiorē diurnis adscriberēt. Pleriq; aliter moti duos istos numeros subtiliter discreuere, dicentes septenarium ad corpus, nouenarium ad animum pertinere: illum Apollini & medicinæ corporis tributum, hunc Musis, quia morbos animi, quos appellant *πάθη*, musica lenire ac sanare consueuerit. Itaq; primum climāctera annum xl ix esse prodiderunt, ultimum autem xc i, medium uero ex utroq; permixtū anno lxiii, quem numerum hebdomades nouem, uel septem *εβδομάδες* conficiunt. Ad quos nos annos respicientes olim pro Thebaldei nostri climāctericō ita in epigramma cecimus:

*Lætus ut euadat minitantia tempora fati,
Quæ nouies alijs septimus annus agit.*

Hunc

Hunc autem annum licet quidam periculissimum dicāt, quod ad corpus & animum pertineat, Censorinus tamen, ut Cerellio suo blandiatur, non dicit cæteris infirmiores: nam utrungq; quidem supradictum, ait, continet numerum, sed neutrum quadratum: & ut est ab utroq; non alienus, ita in neutro potens: nec multos sancè, quos uetustas claro nomine celebrat, hic annus absumpit, nisi Aristotelem Stagiritem & M. Tullium, illum stomachi infirmitas, & crebræ morbidi corporis offensiones, hunc uiolenta M. Antonij proscriptio. Hunc autem annum climāctericum, Aegyptij Androdan nuncupat, de quo Iulius Firmicus: Inter ceteros, inquit, diametros hoc maximè obseruandum est, quod septeni anni & noueni per omne uitæ tempus multiplicata ratione currentes, naturali quādam & latenti ratione uarijs homines periculorum discriminibus semper afficiunt: unde & lxii. annus, quia utriusque numeri summam pariter excipit, Androdas appellatus est, nouies enim septē anni lxiii fiunt: & rursus septies nouē simili modo anni fiunt lxii. quia itaq; utriusq; numeri cursus in hoc anni æquata ratione concurrit, grande semper periculi discrimen imponit. Si enim septeni & noueni anni, qui hebdomatici à Græcis & enneatichi appellantur, grauia semper hominibus inducunt pericula, quid an-

N 3

nus faciet sexagesimustertius, qui utriusque numeri multiplicatam & inuicem sibi obligatam perficit summam? Hac igitur ex causa Androdas ab Aegyptijs dictus est, quod omnem uitam substantiam frangat atque debilitet. Hucusq; Firmicus. Sed omnem hanc scandulis anni rationem, et si, ut æquum est, ridet ut inconstantem, Vectius tamen Valens Antiochenus mathematicus, in libris quos Antilogias inscripsit, pluribus est executus. Augustus Cæsar apud Gellium epistola Caio filio gratulatur, quod clima Ätericum L X I I I . euafisset. Climacterici meminit & Plinius in epistola ad Caluifum, & item Gellius libro tertio, quo loco Varronis libros commemorat, qui Hebdomades inscribebantur. Est & apud Sidonium Apollinarem mentio, libro octauo epistolarum. Sane & in sacra scriptura annalium hebdomadum mentio, & præcipue à propheta Daniele: de quibus hebdomadib. antiqui Christiani plura, Origenes, Africanus, Clemens, Tertullianus, Eusebius & Hieronymus, sed & Bedas in lib. de rerum nat. quo loco L X X I . illas explicat à Daniele uaticinatas: & nouissime P. Galatinus cōtra Hebræos id inficiantes easdem est interpretatus. Cōstabat & ex septem hebdomadib. eorumdē Hebræorū annus Iobeus, ut docimus. Atq; haec tenus & de dieb. & hebdomadib: reliquū est, ut & horas describamus.

Cum

Cum de horis sim acturus altius aliquāto repetam, & in primis oblationis causa fabulosa quædā adscribā. Horas Homerus ait cœli portis præesse, curamq; habere ut modò serenum, modò nubilum sit: à quibus uideri possunt quatuor illa anni tempora horæ appellata nō Græcis modò, sed & Latinis. Horatius de Ioue: Varijsq; mundum Temperat horis. Has Hesiodus ex Ioue & Themide natas cecinit, & harum nomina Eurynome, ab æquali distributione: Dice, ab iustitia: Irene, à pace dicta. Horis tempora constructa à gentibus suis, legimus apud Pausaniā. Olen uero uates antiquissimus, ab horis Iunonem enutritā suis carminib. prodidit. P. Ouidius noster lib. Metamorph. 2. horas solis aseclas cum alijs temporis partib. facit: ita enim ait:

A dextra laeuāq; dies, & mensis, & annus,
Seculaq; & positiæ spacijs æqualibus horæ.

Horas igitur Plato ἀπὸ τοῦ ὄπισθης dictas uoluit, quod scilicet horæ tempora terminent. At Macrobius horas appellatas ait, quod horus solidat, à quo horæ. Marius uero Victorinus Trismegistū ait, cum esset in Aegypto sacrum quoddam animal Serapidi dicatum, & in toto die duodecies urinam fecisset, pari semper interposito tempore, per XII. horas diem dimensum esse, conieciisse, & exinde hunc horarū numerū emanasse, atq; ideo horæ dictæ ab urina, hoc est, ūfus. Horus tamen Apollo,

N 4

seu Philippus potius, in Aegyptiorum hieroglyphicis ait utrumq; æquinoctium per Cynocephalum sedentem significari, quod uidelicet id animal in utroque æquinoctij die, duodecies, hoc est, per horas singulas meiat, idq; itidem noctib. hsdem agat. Hinc, inquit, in hydrologis sedentē Cynocephalum Aegyptij effingere cōsueuerunt, qui ueluti mingens aquā hydrologij effundat. Sunt & qui tradant, eundem Cynocephalum nō modō meiere, sed & in singulas horas, hoc est, duodecies latrare. Scribit Philephus animaduersum in Aegypto, quo tempore sacrificium faciendum esset, uictimam immolandam quater & uiceties æqualibus inter se spacij minxisse, & inde horas nomen accepisse ab ὥραις, quod idem sit quod ὥρα. Alij horas ita inuentas tradūt. Cœli, aiunt, quadraturam in partes duodecim pro ratione musica diuidi, & inde horarum manasse rationem, & aquam quæ ex tenuissima cauerna diffiduebat, cum per totum diem exceperint, hanc in duodecim partes diuiserunt, ex quibus horis nomen impositum, atque inde etiam uasis ipsis quibus horas dimetiebantur, clepsydræ & hydrologia nuncupata. Horarum uero duo sunt genera, æquinoctiales, quæ & æquidiales, ut æquinoctium, æquidiale, teste Festo, à Græcis dict. ισομετραὶ, & temporales quæ ab ei dem ισομετραὶ, quas uulgares à nostris dicas

Etas uidemus: de quibus ab Astrologis, in primis Ptolemæo & Theone, alijs. Et hæ quidem modò longiores, modò breuiores, pro terrarum & urbium situ & cœli positio-ne, uel cōsuetudine, de quibus nonnihil iam prodidimus, cum pauloante de dierū ac noctium longitudine & breuitate ageremus. Cum igitur in ciuili & artificiali die sex signa oriantur, & sex itidem nocte, consequens est dies singulos horas duodecim naturales seu inæquales continere, & noctes totidē, quomodo antiqui etiam Romani in primis usi sunt. Et idcirco inanis eorū est dubitatio in epistola Seruij Sulpiti lib. 4. Famil. qui ne-sciunt quo pacto ad calendas Iunias noctis hora decima dicatur, ubi agitur de nece M. Marcelli, ignorantes æquè noctes ut dies diuidi in horas duodecim, iuxta quam consuetudinem palam est Christum in Euangeliō locutum: Nōnne duodecim sunt horæ diei? & M. Crassum, cum ad Parthicam expeditiō nem proficisciens apud Deiotarū regem, qui senior cum esset nouam urbem moliebat, diuertisset, Quid hoc, inquit, rei ô Deiotare, duodecima tibi iam instat hora, & nouā nihilominus urbem ædificare pergis? Cui Rex non minus false: Nec tu, inquit, Imperator sati matutinus in Parthos moues. Sed nos scō mata mittamus. Est ergo, ut diximus, hora duplex, altera ισομετρη, id est, æquinoctialis,

Siue ut uulgo dicitur, horologi, quæ & naturalis diei pars est **XXIIII**, quæ in puncta **IIII** & **XI**. momenta, uel ut passim astrologi loquuntur, in minutias uel minuta **LX** diuiditur: & haec horæ ubique gentium æquales sunt. Altera est *regula*, hoc est, temporalis & vulgaris seu ciuilis, quæ est **XII** pars diei artificialis, & noctis simili modo. At quoniā dies artificiales nō semper sunt æquales, imo quotidie & indies inæquales, uel crescendo, uel decrescendo, sequitur eadem ratione horas uel longiores die crescente, uel breuiores die decrescente fieri: unde & apud autores frequenter est legere horas æstiuas pro longioribus, quas & solstitialies Victruius uocauit: item brumales seu hybernas pro breuioribus & contractioribus: atque eadem ratione horas noctis diurnis contrarias, ut cum cecinit Vergilius:

Iam nox hybernas bis quinque peregerat horas.

Sicut enim breuissimæ diurnæ sunt horæ brumæ, hoc est, hyberni solstitij, ita longissimæ nocturnæ, & contrà æstiuæ horæ solstitij. Præterea quoniam singuli planetæ singulis horis dominari & præesse ab Astrologis dicuntur, & mortalia, ut aiunt, disponere, ideo planetarū, hoc est, errantium stellarū horæ, quæ ab eis planetariæ uocantur, constitutæ sunt: de quibus nos nihil amplius, suis enim eas mittimus obseruatorib. Horarum uero nomen

nomen apud Romanos diu ignoratum est: ccc enim & eo amplius annis, sine his fuisse Censorinus scribit, & Censorino prius Plin. nam nusquā in **XII** tabul. horas nominatas tradūt, ut in alijs postea legib. lectū est. Apud Aegyptios tamē & Gr̄cos id nomē fuisse, horologiorū ratio uerisimile facit. Sanè quomo do respondeant horæ æquinoctiales ciuib. ex dierū uel noctiū auctione uel decretione, facile ratione mathematica colligit. Ciuiles enim, id est, cericæ bruma & hyberno solsticio tertia parte minores quam æquinoctiales interdiu esse patet: æstiuo uero solsticio tercia parte maiores productioresque: & quod sequens est, uincunt hybernas duab. quartis, siue, quod idem est, dimidio: id quod & Vergilium significasse autumant, cum ait:

An ne nouum tardis fidus te mensibus addas?
hoc est, Iunio & Iulio, quib. mensib. horæ longissimæ sunt diurnæ. Ad hoc idem etiā poëta respexit, cum in Bucol. lusit: *Sæpe ego longos*

Cantando puerum memini me condere soles.

Hinc & mordax ille Catulli in Gelliū lepos:

— *Et cum te octaua quiete*

E molli longa suscitat hora die.

Et Iuuinalis:

Exul ab octaua Marius babit.

Et sic locutus est Plautus, Pedianus, & rei rusticæ scriptores aliij. Sunt igitur uerno tempore sole Arietē, autumno Libram ingrediente,

sequinoctiales horæ, id est, pares. Legitur in quarto lib. epigrammatum Val. Martialis ad Euphemum dapum structorem Domitiani, ut creditur, epigramma, in quo agit de unaquaq; hora, quid Romæ fieri mos esset: super quo adeò multa ad hanc diē nō modo grammatici scripsere, sed & Medici & Sureconsulti, ut plura me pudeat in præsentia afferre, cū & per se notum sit: tantum illud ipsum adscribam:

Prima salutantes, atq; altera continet hora.
Exercet raucos tertia caufidicos.
In quintam uarios extendit Roma labores.
Sexta quies lafsis, septima finis erit.
Sufficit in non. im nitidis oī. auā palæstris.
Imperat extultos frangere nona toros.
Hora libellorum decima est Euphemæ meorum.
Temperat ambrosias cum tua cura dapes,
Et bonus ætherio laxatur nectar Cæsar,
Ingentiqt; tenet pocula parca manu,
Tunc admitte iocos: gressu timet ire licenti
Ad matutinum nostra Thalia louem.

Vides ex his uersibus ad sextam usq; horam negocijs operā dare Romanos solitos, tum reliquas ad decimam usq;, curationi corporis & uitæ: qua de re extat etiam apud Græcos incerti autoris distichon, hoc ipsum qd obscure significat:

Ἐξ ὥραι μοχθοῖς οἰνωνίαται, οἱ δὲ μητὶ αὐτὰς
Γράμματι δεννύμηνας σύβι λίγουσι βροτοῖς.

Cognosce

Cognosce græcam argutiam, quæ latine nō satis commodè exprimi potest: ut cunq; tamē uertere tentabo:

Sufficit in sextam labor horam, deinde sequentes,
Vt uiuas, numeri litera, ſūbi, monet.

Hoc carmen ita Max. Planudes exponit: Ad sextam, inquit, diei horam operari & labore decet, post hanc ad cibū procedere, quod etiam manifestatur per notas & literas horologij. Nam si græcas literas, quæ septimam, octauam, nonam & decimam horam significant, hoc est, β, γ, δ, ε, coniungas, uerbum ſūbi exprimis, quod uiue significat latine, ac si dicat, edas ut uiuas, hoc est, ut ille ait, φάγε ζωή ſύν τυχεῖς. Vel id potius innuit, ad sextam usque horam laborandum, quæ & propterea melior diei pars esse uidetur. Vnde & Paulus Iu reconsultus lib. 1. ad edictum scribit, cuiuscq; diei maior pars horarū est septem, primarū diei nō supremarum. quæ uerba & leguntur in Pandect. titulo de uerb. & rerum sig. Iuxta hanc sententiam & quidam Vergilianū illud esse existimant:

Nunc adeò melior quoniam pars acta dici est.

Porrò horæ uocabulum apud autores plura significat: nam & annus in quatuor horas dividitur, id est, tempora, ut iam diximus, unde & ὅποι anni ab Aegyptijs, qui trimestres erant. Item & ὅποι annales, à quibus ἡρογράφοι eorū scriptores, qui & historiographi. Non-

nunquam etiam hora pro eo tempore accipiatur quo quid est in proprio uigore, & confitendi ui, ut Suidas alijq; docent, à qua & τῇ ἡρῷον, teste Galeno, fructum uocamus matrum, & suo tempore lectum. Hora quoque uidetur apud Gr̄ecos pulchritudinem interdum significare: hinc ὥρα, formosus & pulcher: & ὥρατης, decor & forma. Hora item apud Latinos fuit iuuētutis dea, & Quirini uxor dicta, de qua Ennius poëta illo uersu:

Teq; Quirine pater ueneror, Horamq; Quirini.

Plura Ouidius in Metamorph. Horas etiam aliquando positas est inuenire pro ipsa cœli inclinatione & dispositione, quod dicitur: ut si dicamus Italiam uergere ad sextam horam, hoc est, ad meridiem, & ad primam horam brumalem, hoc est, ad hybernum orientem, quo modo locutum Plinium uidemus, cum de Italia agens ita ait in tertio: Incedit, inquit, per maria, cœli regione ad meridiem quidem: sed si quis diligentius subtilitate id exigit, inter sextam horam primamq; brumalem. Sed & ad hanc normā Claud. Ptolemæū uidemus, urbium, fluuiorum, regionū, aliorumq; locorum distantias ac spacia, segmentorum insuper, id est, parallelorum rationē ostendisse, quem mox & alij nonnulli secuti sunt, quam ob rem iam sat superq; de horis, nunc ad horologia me conuertam.

De horologijs igitur acturi, eorum prius uaria

uaria nomina & genera afferemus, tum de ratione nō nihil. Appellata sunt ea in primis apud ueteres solaria, & horaria, & horologia, & horographia: tum etiam quæ ex aquæ mensura fierent, clepsydræ, & hydrologia, sed & horoscopa uasa dicuntur à Plinio. Solarium, inquit Varro, dicunt in quo horæ in sole inspiciuntur. Huius est, teste Gellio, mentio apud Plautum in fabula Bœotia, ex parati esurientis persona:

Vt illum dei perdant qui primus horas repperit.

Quiq; adeo primus statuā hic solarium,

Qui mibi communī misero articulatim dicim.

Inuenio & solariū apud duntraxat Iurisconsultos pro uectigali positū, qđ publico præstat, ob soli publici occupationē. Sed idem quoq; in priuatis uidet. Vlpianus: Si quis in lapidicinis cädere uoluerit, nō aliter hoc faciat, nisi prius solitū solariū domino præster. qđ Accurs. parū aduertens, salariū uel solatiū legit: qua in re Andr. Alciatus lynceus fuit. Dictū solariū in hoc sensu, ut uidet, à solo, illud à sole. Primus uero horologiu, quod ab horarū ratione appellatū est οὐροσκόπιον, Lacedæmone ostēdit Anaximenes Milesius Thale tis discipulus, ut scribit Plin. Phauorinus tamē, ut est apud Laërt. Diogenē, id Anaximandro adscribit, positūq; ab eo ait Lacedæmone εἰς οὐροσκόπιον, qđ Ambros. interpretat, in loco captādæ umbræ idoneo, Herodot. lib. hist. 2.

Græcos ait à Babylonis didicisse Gnomonem, hoc est, normam & umbilicum umbratum, & partes duodecim diei. Sed in libris saeculis regnum quarto, longè antè apud Hebræos ipsum horologium positum ab Achazio rege inuenimus, quo tamen loco uariata legitur lectio: nam in Hebræo codice nullam horologij mentionem, sed umbrarū eius inuenies: in Græco uero **LXXII** Interpretum, neutrius, sed graduum, hoc est, *αναβαθμον*. In Latino autem qui ab Hieronymo à plerisque interpretatus creditur, fit & horologij & umbrarum mentio, id quod & in Esaïe prophætæ libro legimus, quo loco de eadem re ijsdē etiam uerbis agitur, ubi plura Hieronymus, uideturq; ipse ex Symmacho ita legere uoluisse, ut passim in Latinis codicibus habet. Sedenim apud Romanos cuius fuerit inuentum parum constare Censorinus scribit: alijs enim apud ædem Quirini primum statutum dicunt, alijs in Capitolio, nonnulli ad ædem Dianæ in Auentino. Illud, inquit, satis constat, nullū in foro prius fuisse, quam id quod M. Messala ex Sicilia adiectum ad Rostra in columna posuit, quod cum in climate Siciliæ descriptum esset, ad horas Romæ non conueniebat: in ccc. em stadijs, ut ait Plinius, aut, ut longissime in d. solis umbræ mutantur. Quinimo Vitruvius Pollio architecturæ lib. nono: Longe aliter, inquit, distant descriptio nes

nes horologiorum locorum mutationibus: umbrarū enim æquinoctialium magnitudinibus designant analemmatorū formæ, ex quibus perficiuntur ad rationē locorū umbræ gnomonum & horarum descriptiones. Analemma autem est ratio conquisita solis cursu & umbræ crescentis à brumæ obseruatione inuenta, è qua per rationes architectonicas circiniq; descriptiones est inuētus effectus in mundo. Cum igitur Romæ non conueniret sciotericon Siciliæ, L. Philippus censor aliud iuxta constituit: deinde aliquanto post P. Cor. Nasica censor ex aqua fecit. Hæc ferè Censorinus. At uero Plin. lib. 7. Serius, inquit, horarum obseruatio Romæ contigit. **XII** tabulis ortus tantum & occasus nominatur, post aliquot annos adiectus est meridies, accenso, hoc est, cōsulis ministro & præcone id pronunciante, cum è curia inter Rostra & Græcostasq; prospexit solem talem, à columna ænea ad carcerem inclinato sideri supremam pronunciabat: sed hoc serenis tantum diebus usq; ad primum Punicum bellum. In his Plinijs uerbis erratum esse uidetur, cum dicitur in **XII** tabulis ortum tantum & occasum nominari, & post aliquot annos meridiem adiectum: cum in **XII** ipsis tabulis hæc uerba legi comperiantur, quæ in rhetorics ad Herenniū, cum de pæcti formula pæcepta tradunt, allata sunt: Rem ubi pa-

O

gunt, oratione pagunt in comitio, aut in foro. Ante meridiem causam coniūcito. Item apud Gellium lib. 17. cap. 2. In xii autem tabulis uerbum hoc, inquit, ita scriptū est: Ante meridiem causam conscito. Quum perorat ambo præsentes, post meridiem præsentilitem addicito. Si ambo præsentes, sol occasus suprema tempestas esto. & hæc quidem Gelliūs. In uerbis uero rhetororum ad Herennium notandum, pago uerbum sine n litera proferri, licet id nunquam lectum scribat in Vergilianis cōmentarijs Seruius. Illud quoque ex his ipsis tabularū uerbis colligimus, ante meridiem causidicorum horam fuisse, id quod etiam ex suprà allato Martialis epigrammate liquido cognoscimus: ad quod alius & hoc quoquo modo Iuuenal. scribit:

*Ipse dies pulchro distinguitur ordine rerum,
Sportula, deinde forum, iurisq; peritus Apollo.*

Sed redeundum ad horologij institutū. Primus Romanis solarium horologij statuisse antexii annos quam cum Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini, L. Papyrius Cursor, cū eandem èdem dedicaret à patre suo uotam, à Fab. Vestali prodit, qui neq; facti horologij rationē, uel artificem significauit, nec unde translatū, aut apud quem scriptū id inuenierit. M. Varro primū statutū in publico seūt dum Rostra in columna tradit bello Punico primo, à M. Val. Messala cōsule Catina capta in Si-

in Sicilia: deportarum inde post x x x annos quam de Papyrij horologio tradit, anno urbis cccclxxvii. Nec congruebant ad horas eius lineæ. Paruerunt autē ei annis undecentum, donec Q. Mart. Philippus, qui cū L. Paulo fuit censor, diligentius ordinatū iuxta posuit: idq; munus inter cēsoria opera gratissimè est acceptum. Etiamnū tamen nubilo tempore incertæ fuere horæ usq; ad proximum lustrum, tunc Scipio Nasica collega Lanati, primus aqua diuisit horas & quæ noctium ac dierum: id horologium sub tecto dicauit, anno urbis D xc v. Tandiu populo Romano indiscreta lux fuit. Et hactenus ex Pliniū uerbis. Scribit uero Victruius, Cte sibium Alexandrinum tonsoris filium, in partis tonstrina cum alia, tum etiam horologium ex aqua statuisse: ubi multa de huiuscmodi re ad hybernum horologiorum usum subiungit, inter quæ illa celebrat quę Anapōrica dicta sunt, quorumq; conficiendorum rationem diligentissimè est persecutus. Illa quoq; Nicephori Gregoræ instrumenta, qui bus ratio cognoscendarum horarum noctis ex stellarum cursu traditur, miranda uideri possunt: sed quoniā ad astrologorū potius q; ciuilium hominū usum pertinent, missa facimus, autorē tantum innuimus, si cui forte ali quādo id desideriū inciderit. Sunt & qui horas à luna obseruent, idq; multiplicitate

Sed quanta maiore solertia ac arte ad hanc
diē horologia excogitata uidemus, uel quæ
puluisculis & harenulis, & his quidē uersico
lorib. horas nobis metiunt: uel quæ columel
lis gnomicis, uel tabella pyxideq; magnete
incluso, distinctis lineis: Quō nō illa miracu
la referēda? Quæ hodie ex diuerso metallo cō
fecta, uelut automata, sua sponte agunt, hæc
dentatis supra infraq; rotulis, assidue circum
actis ponderib. quibusdā libratis, ad statim mo
tus temperamentū conficiunt, in quib. non
horas modo diurnas & nocturnas, sed & er
rantiū cœlestiumq; signorū ortus & occasus
cōspiciunt: ut minus iam mirari suppetat Ar
chimedis illa Græcis adeò Latinisq; scripto
ribus cantatissima sphæra, Olibrijsq; aut Ar
chytē Boëtijq; Seuerini inuēta, quæ à Cæsio
doro tradunt. Hęc, inquā, maiora horologia
plerunq; turrib. imponunt, machinisq; qui
busdam aptant, ut nō modo totis ipsis urbi
bus horæ, sed & ad multos persæpe lapides
ex nolæ æreæ sonitu exaudiant. Mitto nunc
minuta priuataque horologia quæ passim
fiunt. Ego in specilli oculari capulo Leonis
x. Pont. horologiū mirabiliter horas ostend
ans sæpe conspexi, quo ille in uenationibus
itineribusq; uitebatur. Sed iam, ut puto, de ho
rologijs satis. Nunc per dies singulos *μηνολ*
γιον conficiam, id est, Calendarium,

T. A. S.

CALENDARIVM

Non alienum putauit, Illustriss.
Princeps, si nostro huic de annis,
mensibus, cæterisq; præte-
rea adderem antiquos Roma-
norum fastos, id est, quod nos
hoc tempore Calendariū dicimus: quod tan-
ti temporū errores implicat, alijs aliter apud
alios ordinatis ac proditis, ut pleraque nec
quo mense, nec quoto die, quibūsue cōsulib.
pontificibusq; instituta sint, in tanta uarieta-
te & uetustate nō rerum modo, sed etiam au-
torū, statuere & digerere possis. quoad eius
tamē nos facere potuimus, hoc qualemq;
ad studiosorum utilitatem partim ex sex Fa-
storum Ouidij libris excerptum, & antiquis
quibusdam marmorum fragmentis, partim
ex uaria iugiq; nostra lectione confecimus:
& Romanis græca adiunximus, Theod. Ga-
zæ imitati diligentiam, qui multo studio ni-
sus est Atheniensium menses suis hominib.
ostendere. Breuitati uero in primis ea de cau-
sa studuimus, tum quod ea est fastorum na-
tura, tum quod ea pars, quæ maior esse uide-
batur, de ortu & occasu, cæterisq; siderum &
cœli motibus, à nobis ea ratione est omissa,
quod ea ab antiquis & recentioribus est dili-
gentissimè pertractata. Extat & græcus Clau-
dij Ptolemæi liber hac ipsa de re, qui & latini
tati est à Nic. Leonico donatus, ne tibi alios
nunc astrologos cōmemorem. Certe & scri-
ptores

prores nonnulli, qui de re rust. & qui de archite-
ctura, quiq; de re milit. præcepta tradidere, hoc
ipsum effecerūt. Quin & Aëtius, alijsq; nonnulli
insignes medici, quæ signa tempora & tempe-
states indicant, id est, temporum prognostica,
& quam ἐπισημασίαν nuncupant, prodiderunt.
Illud uero minimè quenquam mirari uelim,
quod cum his Christianorum fastos nō adscri-
pserim, cum tanta sit hoc tempore inter nostros
cōtrouersia, qui status & uerus sit Paschatis &
Passionis dominicæ dies: qua de re tot eruditæ
ad hanc diem fastos & calendaria uel correxe-
re, uel deintegro scripsere, ut inanis omnino &
superuacaneus noster labor futurus esse uidere
tur, præsertim cum tuæ nationis Gallicæ insi-
gnes duo inter cæteros Ioan. Staffl. & Lucidus
Samotheus, hanc omnem partem diligentissi-
mè sunt executi. Tibi autem & hæc qualiacunq;
Sereniss. Regina, eò libentius πρεσφωτοῦ μητέρ, si mi-
nus latinè licet, nuncupamus, quò te omni liter-
arum genere delectari intelleximus. Eò etiam
insuper magis, ut hominis tibi addicissimi, &,
ut dicam, maximè obærati, affectu seruitutemq;
cognoscas. Simul quoq; cum apud te tot sint &
uiuant uiri doctissimi, eis ut nostras has
nugas censendas castigandasq; tra-
das. Vale meum & urbis præ-
sidium, cuius Deus uo-
tis aspiret.

I A N V A R I V S.

A 1	Kl. Januar. Iani & Iunonis. Ioui et Aesculap.
B 2	III Non. Dies ater. (in inf. Tyb. Ouid.
C 3	III Non.
D 4	Prid. Non. Votū pro salute principis.
E 5	Nonis. Caius. Tacitus.
F 6	VIII Id.
G 7	VII Id.
H 8	VI Id. Sacrificiū Iani. Vetus KL.
A 9	V Id. Agonalia. Ouid.
B 10	IV Id. Media hyems. (in cāpo mart.
C 11	III Id. Carmētalia. Iuturnæ ædes dic.
D 12	Prid. Id. Cōpitalia. Gell. & Macro.
E 13	Idibus. Ioui. Octavius Augustus dīlus,
F 14	XIX Kl. Febr. et provinciæ
G 15	XVIII Kl. Carmētalia rela in formā re-
H 16	XVII Kl. ta. & Porrimæ dæcæ. Ouid.
A 17	XVI Kl. & Postuertæ. Et tibicines
B 18	XV Kl. Cōcordiæ tem- habitu mulie
C 19	XIVI Kl. plum à Camil- bri urbem lu
D 20	XIII Kl. lo positum. strabat. Plu.
E 21	XII Kl.
F 22	XI Kl.
G 23	X Kl.
H 24	IX Kl. Sementinæ feriæ. Ouid. Var.
A 25	VIII Kl. ro. Fest. Macrob. non statæ qui-
B 26	VII Kl. dem, sed indictæ.
C 27	VI Kl. Castori et Pollucis temp. ad
D 28	V Kl. Iuturnæ stagnum.
E 29	IVI Kl. Equiria in cāpo mart. V. K
F 30	III Kl. Paci.
G 31	Prid. Kl. Sacr. deis penat. Vet. Kl. quā Patrij & Urbani dicuntur.

Γ Α Μ Η Λ Ι Ω Ν.

α	Νοεμνία Γαμελιών. Gamelia Iunoni hoc mēse cele
β	διντέρα ισαμένου. brabatur, unde et mensi nomē.
γ	τρίτη ισαμένου. Tertia mensis Mineruæ sacra.
δ	τετάρτη ισαμένου. cuiusque. Paus.
ε	πέμπτη ισαμένου.
Ϛ	έκτη ισαμένου.
Ϛ	εβδόμη ισαμένου. Isidis ἀφίξις, id est, accessus. Plut.
Ϛ	όγδοη ισαμένου. Octauis cuiusq; mensis dies Neptu
Ϛ	έννατη ισαμένου. no sacer est apud Athenien. Plut.
Ϛ	Δεκάτη.
Ϛ	πρώτη επί δίκαια.
Ϛ	δευτέρα επί δίκαια.
Ϛ	τρίτη επί δίκαια.
Ϛ	τετάρτη επί δίκαια.
Ϛ	πέμπτη επί δίκαια.
Ϛ	έκτη επί δίκαια.
Ϛ	εβδόμη επί δίκαια.
Ϛ	όγδοη επί δίκαια.
Ϛ	έννατη επί δίκαια.
Ϛ	έκατη επί δίκαια.
Ϛ	ινδεκάτη φείνοντος.
Ϛ	δικάτη φείνοντος.
Ϛ	έννατη φείνοντος.
Ϛ	όγδοη φείνοντος.
Ϛ	εβδόμη φείνοντος.
Ϛ	τρίτη φείνοντος.
Ϛ	τετάρτη φείνοντος.
Ϛ	πέμπτη φείνοντος.
Ϛ	έκτη φείνοντος.
Ϛ	έννατη φείνοντος.

F E B R V A R I V S.

- H 1 Kl. Febr. Sospitæ templi dic. Lucaria.
 A 2 IIII Non. ab Asyli luco. Oui. Fest. Item Io.
 B 3 III Non. uisacr. de bidente.
 C 4 Prid. Non.
 D 5 Nonis. Aug. dictus p.p. Ouid.
 E 6 VIII Id.
 F 7 VII Id.
 G 8 VI Id.
 H 9 V Id.
 A 10 IIII Id.
 B 11 III Id.
 C 12 Prid. Id.
 D 13 Idibus. Fauni festū & Iouis. Fabio.
 E 14 XVI Kl. Martij. (rum cædes.
 F 15 XV Kl. Lupercalia. Plut. Ouid. Varr.
 G 16 XIII Kl.
 H 17 XII Kl.
 A 18 XII Kl. Quirinaliorū stultorum feriae.
 Fest. Ouid. Varro. Et Fornacalium indictio deæ Fornacali,
 que & Fornax dicta fuit, à quo indicta. Plin. Ouid. & D.
 Manib. sacra feralia. Deæ Mutæ.
 B 19 XI Kl. Charistia. Val. Max. Ouid. id
 C 20 X Kl. est, sacra cognatorum. Vet. Kl.
 D 21 IX Kl. Terminalia. Ouid. Bedus uera
 E 22 VIII Kl. VII.cal. & regisfugii. V.cal.
 F 23 VII Kl. Mart. cui cōuenit locus bissexti.
 G 24 VI Kl. Regisfugium. Oui. Quidam
 H 25 V Kl. VI. Calen.
 A 26 IIII Kl. Equiria in campo Mart.
 B 27 III Kl. Varro. Fest. & Ouid.
 C 28 Prid. Kl. Tarquinij superati. Plut.

Ε Λ Α Φ Η Β Ο Λ Ι Ω Ν.

- α Νευλία ἵνα φηβολιῶν. Dianae sacrificabant, à censis
 β θοντέρας ισαμένος. elaphebolia nuncupata.
 γ τρίτη ισαμένος.
 δ τετάρτη ισαμένος.
 ε πέμπτη ισαμένος.
 ζ ἕπτη ισαμένος.
 η ιβδόμηνη ισαμένος.
 ι οὐδόν ισαμένος.
 θ ιννάτη ισαμένος.
 ιι Δεκάτη.
 εα πρώτη ὥδη δίκαια.
 εβ θοντέρας ὥδη δίκαια.
 εγ τρίτη ὥδη δίκαια.
 εδ τετάρτη ὥδη δίκαια.
 εε πέμπτη ὥδη δίκαια.
 εζ ἕπτη ὥδη δίκαια.
 εη ιβδόμηνη δίκαια.
 ει οὐδόν ὥδη δίκαια.
 εθ ιννάτη ὥδη δίκαια.
 εη ἀπάξ οὐ ἀποσγή.
 εα οὐδένι φείνοντος.
 εβ ιβδόμην φείνοντος.
 εγ ἕπτη φείνοντος.
 εδ πέμπτη φείνοντος.
 εη τετάρτη φείνοντος.
 εζ τρίτη φείνοντος.
 εη θοντέρα φείνοντος.
 εη ιννάτη φείνοντα.

M A R T I V S.

D 1	Kl.	Mart. Matronarum dies festus. Fest.
E 2	VI	Non. Porph. Seru. Ouid. Matronalia.
F 3	V	Non. Iunonis Lucinæ. Martis. Ancylio.
G 4	III	Non. rū festū. nec nubere bonū quo usq;
H 5	III	Non. cōdātur. Porph. alia causā adfert
A 6	Prid.	Non. August. pōt. max. Sacr. Ve-
B 7		Nonis. Veiovis tēplū (stæ. Ouid.
C 8	VIII	Id. ad duos lucos Asyli. Oui.
D 9	VII	Id.
E 10	VI	Id.
F 11	V	Id.
G 12	III	Id. Equiria altera apud Tybe-
H 13	III	Id. rim, ul' si aquis increuerit
A 14	Prid.	Id. in Cœlio mōre. Oui. Fest.
B 15		Idibus. Annæ Perēnæ. Parricidiū. i. cæ
C 16	XVII	Kl. April. (des C. Cæs. Pli. et Suet.
D 17	XVI	Kl. Liberalia, Varro. quo die uirilē togā pueri ingenui sumebat. Oui. Agonia Varro.
E 18	XV	Kl.
F 19	III	Kl. Quinquatria. Mineruæ natu- lis, & Mineral magistris soluebatur.
G 20	III	Kl. Quinquatria.
H 21	XI	Kl. Quinq. Primus dies seculi, quidā
A 22	XI	Kl. Quinquat. (VIII. Bedas.
B 23	X	Kl. Quinquatr. Tubilustrū. sacro-
C 24	IX	Kl. rum tubæ lustrantur. Varro.
D 25	VIII	Kl. Hilaria, Matris deūm festa. Lam.
E 26	VII	Kl. prid. Macrob.
F 27	VI	Kl. Matris deūm. Ammia. Marc.
G 28	V	Kl. Herod. Megalesia Varro.
H 29	III	Kl.
A 30	III	Kl. Iani, Concordiae, Salutis, Pacis.
B 31	Prid.	Kl. Lunæ. i. Dianæ in Auëtino. Oui.

M O Y N Y X I Ω N.

α	Nzulwia μετρυχιῶνθ. Munychia sacra deæ Muny-
β	δευτέρα ισαμίνη. chia, id est, Diana.
γ	τρίτη ισαμίνη.
δ	τετάρτη ισαμίνη.
ε	πέμπτη ισαμίνη.
Ϛ	έκτη ισαμίνη.
Ϛ	ιβδόμη ισαμίνη.
Ϟ	όγδοη ισαμίνη.
Ϙ	ιννάτη ισαμίνη.
ϙ	Δικάτη.
Ϛ	ωράτη ἡδὶ δίκα θ μεσομήνης.
Ϙ	δευτέρα ἡδὶ δίκα.
Ϛ	τρίτη ἡδὶ δίκα.
Ϛ	τετάρτη ἡδὶ δίκα.
Ϛ	πέμπτη ἡδὶ δίκα.
Ϛ	έκτη ἡδὶ δίκα.
Ϛ	ιβδόμη ἡδὶ δίκα.
Ϙ	όγδοη ἡδὶ δίκα.
Ϙ	ιννάτη ἡδὶ δίκα θ δικάτη.
ϙ	ἄκας θ ἐποχή.
Ϛ	ινδικάτη φεύγοντος.
Ϙ	δικάτη φεύγοντος.
Ϛ	ἐγδέη φεύγοντος.
Ϙ	δυδέη φεύγοντος.
Ϛ	ιβδόμη φεύγοντος.
Ϛ	έκτη φεύγοντος.
Ϛ	πέμπτη φεύγοντος.
Ϛ	τετάρτη φεύγοντος.
Ϛ	τρίτη φεύγοντος.
ϙ	δευτέρα φεύγοντος.
Ϛ	ώνη πρὸς γένα.

Lysander Athenis potius. Plut.

APRILIS.

- C 1 Kl. April. Veneris sacrum cum florib. &
 D 2 IIII Non. Myrto. Plut. Ouid. Item Fortu-
 E 3 III Non. næ virili.
 F 4 Prid. Non.
 G 5 Nonis. Megalesia matri deum. K. V. Ouid.
 H 6 VIII Id. Fortunæ publicæ primigenie
 A 7 VII Id. in colle Quirinali. Ouid. Varr.
 B 8 VI Id. Ludi ob uitoriā Cæs.
 C 9 V Id. Cerealia, Ludi Circen. Instaurata
 D 10 IIII Id. tioni dies Circensibus additus.
 E 11 III Id. Matrob. (Liu. xxxix.)
 F 12 Prid. Id. Magna mater Romæ adducta. Tr.
 G 13 Idibus. Ioui uitori & Libertati. Ouid.
 H 14 XVIII Kl. Maij.
 A 15 XVII Kl. Fordicidia uel fordicatia, de forda
 B 16 XVI Kl. Aug. Imp. salutatus. boue. Varro.
 C 17 XV Kl.
 D 18 XIIII Kl. Equiria in circu max. & ualpiti
 E 19 XIII Kl. combustio. Ouid.
 F 20 XII Kl. Palilia. Romæ natalis. Varro,
 Ouid. Fest. Plut. alij. Falluntur multi. Agonia altera. Ouid. quæ
 G 21 XI Kl. (E)tagonalia dicuntur.
 H 22 X Kl. Vinalia priora. Ioui & Vene
 A 23 IX Kl. ri. Ouid. Plut. Varr. Plin. Fest.
 B 24 VIII Kl.
 C 25 VII Kl. Robigalia. Plin. Fest. Ouid.
 D 26 VI Kl. Varro, alij.
 E 27 V Kl. Latinæ feriae in sacro mōte. T. Li.
 F 28 IIII Kl. Floralia. Plin. Kl. V. Ouid.
 G 29 III Kl.
 H 30 Prid. Kl. Vestæ Palatinæ. Ouid. Hoc men-
 se, ut Plut. in Romulo & probl. Larentia. & distinguit a
 Laurentialibus, quæ mense Decembri celebrantur.

APRILIA.

- α Νομινία βαρυχλιῶνος. Thargelia sacra Apollini &
 β δοτίρα ισαμίνου. Diana. Mensis hic Græcis
 γ τρίτη ισαμίνου. auspicatissimus.
 δ τετάρτη ισαμίνου.
 ε πέμπτη ισαμίνου.
 ζ ἑκτη ισαμίνου. Diana nativitas.
 η ἵβδη ισαμίνου.
 ι ὕδην ισαμίνου. Apollinis dies natalis, qui dies
 ιναὶ ισαμίνου. quoque Socratis & Platonis
 ιναὶ ισαμίνου. sunt. Lacri.
 ι Δινάτη.
 ια πρώτη ιναὶ δίνα ἡ μεσοῦτρο.
 ιβ διυτίρα ιναὶ δίνα.
 ιγ τρίτη ιναὶ δίνα.
 ιδ τετάρτη ιναὶ δίνα.
 ιε πέμπτη ιναὶ δίνα.
 ιη ἑκτη ιναὶ δίνα.
 ιη ἵβδη ιναὶ δίνα.
 ιη ὕδην ιναὶ δίνα.
 ιθ ἴνδην ιναὶ δίνα ἡ δινάτη.
 ιη ἐνάτη ιναὶ δίνα.
 ια δινάτη φίνευτος.
 ιβ ἴνδην φίνευτος.
 ιδ ἵβδην φίνευτος.
 ιη ἑκτη φίνευτος.
 ιη πέμπτη φίνευτος.
 ιη τετάρτη φίνευτος.
 ιη τρίτη φίνευτος.
 ιη δοτίρα φίνευτος.
 ια ἴνδην φίνευτος. Ilij destruicio.
 ιη οὐδέν φίνευτος.
 ιη ἵβδην φίνευτος.
 ιη ἑκτη φίνευτος.
 ιη πέμπτη φίνευτος.
 ιη τετάρτη φίνευτος.
 ιη τρίτη φίνευτος.
 ιη δοτίρα φίνευτος.
 ια ἴνδην φίνευτος. Apaturia etiam hoc mense age-
 bartur, à Venere dicta. Tri-
 bus dieb. celebrabatur: prima
 ιη δέπται, secunda αἰδόπποις,
 ιη κονράται, quarta uero ἴνδαι. Simplicius in Physicis.
 ιη οὐδέν φίνευτος. Snidas; alij. Quidam Pyaneptione agi dicunt.

M A I V S.

A 1	Kl.	Maij. Laribus præstitib. ara posu-
B 2	vi	ta. Oui. & Bonæ deæ sacr.
C 3	v	Non. Macrob. Plut. Varro, La-
D 4	iiii	etan. Ouid. alij. & Flora-
E 5	iii	les ludi triduo. Vet. Kl.
F 6	Prid.	Non.
G 7		Nonis.
H 8	VIII	Id.
A 9	vii	Id. Lemuria, quæ noctu agebatur, et triduo. Oui. Varr. Porph. malum nubere. et Luminaria.
B 10	vi	Id..
C 11	v	Id. Lemuria. Vet. K.
D 12	iiii	Id. Martis ultoris. bisultorem ait
E 13	iii	Id. Lemuria. V.K Oui. alij. Post
F 14	Prid.	Lem. Vet. K.
G 15		Idibus. Argeorū simulachra scirpea de ponte in Tyberim deiciebatur. Dionys. Euseb. Plut. Oui. Ma- cro. alij. Et mercatorū dies festus. Fest. Oui. Mercuriū hoc die
H 16	xvii	Kl. Iunij. natum Martialis ait.
A 17	xvi	Kl. Aedes dedic. T.L. et
B 18	xv	Kl. Fer. Iou. Vet. Kl.
C 19	xiiii	Kl. Agonia seu agonalia Iani. Oui.
D 20	xiii	Kl. Varr. Veiou V.K. alij superio-
E 21	xii	Kl. ribus diebus.
F 22	xi	Kl. Vulcani feriae V.K. Vulcanalis
G 23	x	Kl. flamen rem di. Maiæ faciebat.
H 24	ix	Kl. Macro. tubilustriū. Varr. Ouid.
A 25	viii	Kl. alij x. Cal. V.K. Ouid. alij xiij.
B 26	vii	Kl. Regisfugium alterū. Vet. Kl.
C 27	vi	Kl. Ouid. alij aliter.
D 28	v	Kl. Templum Fortunæ datum.
E 29	iiii	Kl. Vet. Kl. Ouid.
F 30	iii	Kl.
G 31	Prid.	Kl.

Σ Κ Ι Ρ Ο Φ Ο Ρ Ι Ω Ν.

- α Νομική Σημεροειδῶν. Umbraculorum festum, quæ
- β δοντέρα ισαμένου. σκίρα dicuntur.
- γ τρίτη ισαμένου. Σημεῖα Pallas.
- δ τετάρτη ισαμένου.
- ε πέμπτη ισαμένου.
- Ϛ ἕκτη ισαμένου.
- Ϛ ἑβδόμη ισαμένου.
- η ὑγδόν ισαμένου.
- Ϛ ἔννατη ισαμένου.
- Ϛ Δεκάτη.
- Ϛα πρώτη ἐπὶ δίκαια.
- Ϛβ δευτέρα ἐπὶ δίκαια.
- Ϛγ τρίτη ἐπὶ δίκαια.
- Ϛδ τετάρτη ἐπὶ δίκαια.
- Ϛε πέμπτη ἐπὶ δίκαια.
- Ϛϛ ἕκτη ἐπὶ δίκαια.
- ϚϜ ἑβδόμη ἐπὶ δίκαια.
- Ϛη ὑγδόν ἐπὶ δίκαια.
- ϚϚ ἔννατη ἐπὶ δίκαια.
- ϚϞ ἑκάτη ἐπὶ δίκαια.
- ϚϘ δεκάτη φθίνοντος.
- ϚϘ γέννατη φθίνοντος.
- ϚϘ δύοδέν φθίνοντος.
- ϚϘ ἑβδόμη φθίνοντος.
- ϚϘ πέμπτη φθίνοντος.
- ϚϘ τετάρτη φθίνοντος.
- ϚϘ τρίτη φθίνοντος.
- ϚϘ δοντέρα φθίνοντος.
- ϚϘ ἔννατη φθίνοντα.

I V N I V S.

H 1	Kl.	Iunij. Iunonis Monetæ ædis dedit.
A 2	III	Non. <i>[Macrobius Bedas. Carnæ deæ in Cælio monte. Martis sacr. extra port. Capenam. Tēpef stati delubrū. Oui. Fabariæ Kl. Macr.</i>
B 3	III	Non. <i>Cælio monte. Martis sacr. extra port. Capenam. Tēpef stati delubrū. Oui. Fabariæ Kl. Macr.</i>
C 4	Prid.	Non. Bellonæ sacr. Herculis ædes in
D 5		Nonis. Templū fidei. Spon. (Circo. foris Louis. Dion. alij. Sacrum Fidio Semipatri. Vet. Kl. Ouid.
E 6	VIII	Id. Vestæ templum.
F 7	VII	Id. Piscatorij ludi in camp. Mart. Ouid. Fest. Mensis tempium dic. Ouid. Vet. Kl.
G 8	VI	Id. Vestæ. Vet. Kl. Ouid. Afini coro-
H 9	V	Id. nantur. Ara Louis Pistoris.
A 10	III	Id. Matralia. Fortis Fort. Cōcordiae
B 11	III	Id. ædes. Matris matutæ. V. K. Ouid.
C 12	Prid.	Id. Louis inuicti. Minuscule quin-
D 13		Idibus. <i>S</i> Iulij. quatra Mineruæ. Varro.
E 14	XVIII	Kl. (Fest. Censorinus.
F 15	XVII	Kl. Stercus ex æde Vestæ defer
G 16	XVI	Kl. tur. Fest. Varro. Ouid.
H 17	XV	Kl.
A 18	XIII	Kl.
B 19	XIII	Kl. Mineruæ in Auentino. Vet. Kl.
C 20	XII	Kl. Sumani sacrum ad Circum max.
D 21	XI	Kl. Vet. Kl. Ouid.
E 22	X	Kl. Flaminius uiclus à Poenis. Ouid.
F 23	IX	Kl. Fortis fortunæ. Vet. Kl. Ouid.
G 24	VIII	Kl. <i>S</i> Varr. Naves coronatæ per Tybe
H 25	VII	Kl. rim coniuncta ducebant.
A 26	VI	Kl. <i>S</i> Louis Statoris & Laris. Ouid.
B 27	V	Kl. Quirini templum in coll. Quiri.
C 28	III	Kl. Ouid. Vet. Kl. III. Cal.
D 29	III	Kl. Herculis & Musarū. Ouid.
E 30	Prid.	Kl. Populifugia in Junio dies. Varro.

E K A T O M B A I Ω N.

α	Νοεμνία in aīōmβαīōres. Hecatombæ hoc mense plu-
β	δευτέρα igapīvou. res, unde et illi nomē. An-
γ	τρίτη igapīvou. ni initium apud Athenien-
δ	τετάρτη igapīvou. uel quod sol hecatombæus
ε	πέμπτη igapīvou. diceretur.
Ϛ	hextη igapīvou.
Ϛ	ιβδόμη igapīvou.
Ϛ	ογδόη igapīvou.
Ϛ	ιννάτη igapīvou.
Ϛ	Δικάτη.
Ϛ	πρώτη ēnī dīna.
Ϛ	δευτέρα ēnī dīna.
Ϛ	τρίτη ēnī dīna.
Ϛ	τετάρτη ēnī dīna.
Ϛ	πέμπτη ēnī dīna.
Ϛ	hextη ēnī dīna.
Ϛ	ιβδόμη ēnī dīna.
Ϛ	ογδόη ēnī dīna.
Ϛ	ιννάτη ēnī dīna.
Ϛ	ēnās ñ ēnogū.
Ϛ	δικάτη φbīvontos.
Ϛ	ιννάτη φbīvontos.
Ϛ	ογδόη φbīvontos.
Ϛ	ιβδόμη φbīvontos.
Ϛ	hextη φbīvontos.
Ϛ	πέμπτη φbīvontos.
Ϛ	τετάρτη φbīvontos.
Ϛ	τρίτη φbīvontos.
Ϛ	δευτέρα φbīvontos.
Ϛ	ιννάτη φbīvontos.

I V L I V S. Q V I N T I L I S.

- F 1 Kl. Iuliū. Hoc die apud Ro. fiebant migratio
nes ex ædibus in alienas ædes, ut
H 3 v Non. hoc tempore in festo D. Michaë-
A 4 IIII Non. lis: id quod ex Cicer. Suetonio, et
B 5 III Non. Mart. colligunt docti.
C 6 Prid. Non. Capitol. incensum tempore Syllæ.
D 7 Nonis. Romulus nō apparuit. Lāp. in
E 8 VIII Id. Cōmodo. Plut. Caprotinæ. Iuno
F 9 VII Id. Caprotina. Ancillarū festum. Ma-
G 10 VI Id. crob. Plut. Ouid. Varro.
H 11 V Id. Ludi Apollinares. T. Liuius.
Vet. Kl. Varro. Liuius alio loco tertio Non. ait.
A 12 IIII Id. Iuliū Cæs. natalis, unde mēsis. M.
B 13 III Id. Ant. consule legē ferente. Macr.
C 14 Prid. Id. Fortunæ mulieb. dedic. Dion. Liu.
D 15 Idibus. Castoris et Poll. Equites Ro. ab
E 16 XVII Kl. August. æde Honoris in equis in
F 17 XVI Kl. Capit. Pli. V. K. Dion.
G 18 XV Kl. Alliensis dies atra. Sera. Plin.
H 19 XIIII Kl. Tacit. XVII. Cal. Plut. XVI.
A 20 XIIII Kl. Cal. in Camillo.
B 21 XII Kl. Mundī natalis. Solinus ex Ae-
C 22 XI Kl. gyptiorū sacerd. sententia. Sed u-
D 23 X Kl. de quæ in libro notauimus.
E 24 IX Kl.
F 25 VIII Kl. Hoc mense rutilæ canes caniculæ
G 26 VII Kl. sacrificabantur. Vide Festum.
H 27 VI Kl.
A 28 V Kl. Neptunalia etiam hoc mense. Vet.
B 29 IIII Kl. Kl. & Varro.
C 30 III Kl.
D 31 Prid. Kl.

M E T A G E I T N I Ω N.

- Α Νερωνία μελαχεττινόνθ.
Β Δοντέρα ισαμένη.
Γ τρίτη ισαμένη.
Δ τετάρτη ισαμένη.
Ε πέμπτη ισαμένη.
Ζ ἕκτη ισαμένη.
Ζ' ἑβδόμη ισαμένη.
Η δυδόνη ισαμένη.
Θ ἵννάτη ισαμένη.
Ι Δικάτη.
ΩΑ πρώτη ὥδη δίκαια.
ΩΒ Δοντέρα τὴν δίκαια.
ΩΓ τρίτη ὥδη δίκαια.
ΩΔ τετάρτη τὴν δίκαια.
ΩΕ πέμπτη ὥδη δίκαια.
ΩΖ ἕκτη ὥδη δίκαια.
ΩΖ' ἑβδόμη τὴν δίκαια.
ΩΗ δυδόνη ὥδη δίκαια.
ΩΘ ἵννάτη τὴν δίκαια.
ΩΚ ἀκάστη ἡ ἐμοσγή.
ΩΔΔ ἴνδικάτη φθίνοντος.
ΩΒ Δικάτη φθίνοντος.
ΩΓ ἵννάτη φθίνοντος.
ΩΔ δυδόνη φθίνοντος.
ΩΕ ἑβδόμη φθίνοντος.
ΩΖ ἕκτη φθίνοντος.
ΩΖ' πέμπτη φθίνοντος.
ΩΗ τετάρτη φθίνοντος.
ΩΘ τρίτη φθίνοντος.
ΩΛ Δοντέρα φθίνοντος.
ΩΔΔ ἴνναγει σία.

A V G V S T V S.

- E 1 Kl. Augusti. Spei ad forū olitorii. V.Kl. Cōse
 F 2 IIII Non. cratio tēpli Martis. Dion in hist.
 G 3 III Non. Feria quod Cæs. Hisp. citeriore
 H 4 Prid. Non. uicit. Vet.Kl.
 A 5 Nonis. Saluti in colle Quirin. Vet.
 B 6 VIII Id. Kl. & Spei.
 C 7 VII Id.
 D 8 VI Id. Solis indigetis in colle Quir. V.K.
 E 9 V Id. Aræ Opis & Cereris in ui-
 F 10 IIII Id. co Iugario. Vet.Kl.
 G 11 III Id. Herculi magno custodi in
 H 12 Prid. Id. Circo Flam. Vet.Kl.
 A 13 Idibus. Dianæ sacra. Martial. Currebant
 in nemus Aricinū. Item natalis Augusti. Porphy. Dies festus
 B 14 XIX Kl. Septemb. seruorū & ancillarū.
 C 15 XVIII Kl. Plut. Et Vertumno in
 D 16 XVII Kl. Loreto maiore. V.K.
 E 17 XVI Kl. Portunalia ad pōtē Acmyl. V.K. et
 Var. Ianu ad theat. Marcelli. V.K. (die. Sabinarū raptus.)
 F 18 XV Kl. Cōsualia. Plut. in Numa. uel seq.
 G 19 XIII Kl. Augusti mors. Dion hist. Suet.
 H 20 XII Kl. Vinalia secunda. Plin.
 A 21 XI Kl. Vinalia rustica. Varro. Festus
 B 22 X Kl. uero xiiij. Cal. idem et V Kl.
 C 23 X Kl. Vulcanalia in Circo Flam. Vet.
 D 24 IX Kl. (Kl.)
 E 25 VIII Kl. Opiconiuæ in Capitolio.
 F 26 VII Kl. Vet.Kl. Varro.
 G 27 VI Kl. Vulturnalia. V.Kl. Varr. cuius
 H 28 V Kl. feriae mense Octob. Vortunalia.
 A 29 III Kl. Vulcanalia. Festus.
 B 30 III Kl. Mundus Cereris patet.
 C 31 Prid. Kl. Nat. C.Cæs. Germanici. Vet.Kl.

Β Ο Η Δ Ρ Ο Μ Ι Ω Ν.

- α Νομινία Βοέδρομιων. Boëdromia celebritas hoc
 β δευτέραις φύγειν. mense agebatur, unde et
 γ τρίτην ισαμένου. mensis dictus. Apollo e-
 δ τετάρτην ισαμένου. tiam Boedromius uoca-
 ε πέμπτην ισαμένου. tus. Plut. Pauf. Harpo-
 ζ έκτην ισαμένου. crat. Xerxes uictus. Plut.
 ξ ίβδόμην ισαμένου.
 η δυδόνη ισαμένου.
 θ ίννατην ισαμένου.
 ι Δικάθη.
 κα πρώτην έτη δικάθη.
 κβ δευτέρην έτη δικάθη.
 κγ τρίτην έτη δικά.
 κδ τετάρτην έτη δικά.
 κε πέμπτην έτη δικά.
 κζ έκτην έτη δικά.
 κη ίβδόμην έτη δικά.
 κη δυδόνη έτη δικά.
 κθ ίννατην έτη δικά.
 κη άκας ή άνοσή.
 κκ ίδικάθη φύγοντος.
 κβ δικάθη φύγοντος. Mysteria magna. Plut. & Li-
 κγ ίννατη φύγοντος. ber pater ex urbe in Eleusinem
 transferebatur.
 κδ δυδόνη φύγοντος.
 κε ίβδόμη φύγοντος.
 κζ έκτη φύγοντος.
 κη πέμπτη φύγοντος.
 κκ τετάρτη φύγοντος. Harpocratis festum hoc mense fie-
 κδ τρίτη φύγοντος. bat ab Aegyptijs. Plut.
 κα δευτέρα φύγοντος.
 κκ ίννη φύγειν.

S E P T E M B E R.

- D 1 Kl. Septēb. Vulcani tutela Septemb. V.Kl.
 E 2 IIII Non. Augusti uictoria naualis ex M.
 F 3 III Non. Ant. & Cleop. Dion.
 G 4 Prid. Non.
 H 5 Nonis.
 A 6 VIII Id.
 B 7 VII Id.
 C 8 VI Id. Hierosolyma à Tito Vesp. capta.
 D 9 V Id. Iosephus.
 E 10 IIII Id.
 F 11 III Id.
 G 12 Prid. Id.
 H 13 Idibus. Pr̄etor Max. clauis pangit. T.
 Liu. et Capitolij dedic. ab Horatio, Plut. T.L. Iou. Vet. Kl.
 A 14 XVIII Kl. Octobris.
 B 15 XVII Kl. Ludi. V.K. qui Romani & ma-
 C 16 XVI Kl. Ludi. V.K. (gn. Afc. Pæd.)
 D 17 XV Kl. Ludi. V.K.
 E 18 XIIII Kl. Ludi. V.K.
 F 19 XIII Kl.
 G 20 XII Kl. Romuli natalis. Plut.
 H 21 XI Kl.
 A 22 X Kl.
 B 23 IX Kl. Natalis Augusti. Dion hist. Suet.
 C 24 VIII Kl.
 D 25 VII Kl. Veneri. Vet. Kl.
 E 26 VI Kl.
 F 27 V Kl.
 G 28 IIII Kl.
 H 29 III Kl.
 A 30 Prid. Kl. Epulum Mineruæ. Vet. K.
 Meditinalia hoc mense celebrabantur, & Metrina dea, quo
 die primum mustum bibeant. Fest. Varro.

M A I M A K T H P I Ω N.

- α Νοεμβία μαιμάτηρινος. Mæmætæs Iupiter, &
 β δούτρα iσαμένου. inde mensis. Harpocr.
 γ τρίτη iσαμένου. & alij.
 δ τετάρτη iσαμένου.
 ε πέμπτη iσαμένου.
 ζ ἕκτη iσαμένου.
 η ἑβδόμη iσαμένου.
 ι ὁγδόν iσαμένου.
 θ ἐννάτη iσαμένου.
 κ Δεκάτη.
 εα πρώτη τῆς δέκα.
 εβ δευτέρα τῆς δέκα.
 εγ τρίτη τῆς δέκα.
 εδ τετάρτη τῆς δέκα.
 εε πέμπτη τῆς δέκα.
 εζ ἕκτη τῆς δέκα.
 εη ἑβδόμη τῆς δέκα.
 ει ὁγδόν τῆς δέκα.
 εθ ἐννάτη τῆς δέκα.
 εκ ἀκάς ή ἀκοσή.
 εκα δεκάτη φθίνοντος.
 εκβ ἐννάτη φθίνοντος.
 εκγ δύδον φθίνοντος.
 εκδ ἑβδόμη φθίνοντος.
 εκε ἕκτη φθίνοντος.
 εκσ πέμπτη φθίνοντος.
 εκζ τετάρτη φθίνοντος.
 εκη τρίτη φθίνοντος.
 εκθ δευτέρα φθίνοντος.
 ελ ἐνηγὲ τία.

Parentatio eorum quā cōtra Persas
 pugnando occubuerunt. Plut.

Thoth, id est, Mercurio Argy-
 ptij sacrificant. Plut.

O C T O B E R.

B 1	Kl.	Octobr. Martis tutela Octobr. Vetus Kl.
C 2	VI	Non.
D 3	V	Non.
E 4	III	Non. Mūdus Cereris pater. Fest.
F 5	III	Non.
G 6	Prid.	Non.
H 7		Nonis.
A 8	VIII	Id.
B 9	VII	Id.
C 10	VI	Id.
D 11	V	Id.
E 12	III	Id.
F 13	III	Id.
G 14	Prid.	Id.
H 15		Idibus. Mercatores Mercurio. Vergilius
A 16	XVII	Kl. Nouēbr. natalis. Martial. Octo
B 17	XVI	Kl. ber equus Marti immo
C 18	XV	Kl. latur. Fest. Plut.
D 19	XIII	Kl.
E 20	XII	Kl.
F 21	XI	Kl.
G 22	X	Kl.
H 23	IX	Kl.
A 24	IX	Kl.
B 25	VIII	Kl.
C 26	VII	Kl.
D 27	VI	Kl.
E 28	V	Kl.
F 29	III	Kl. Sacrum hoc mense Libe
G 30	III	Kl. ro fiebat. V. Kl. Et Ver
H 31	Prid.	tumni seriae, Varr.

P Y A N E Y I Ω N.

α	Νευμενία παναγίας.	Pyaneψia hoc mense cele-
β	δοτήρα ισαρμένου.	brantur.
γ	τρίτη ισαρμένου.	
δ	τετάρτη ισαρμένου.	
ε	πέμπτη ισαρμένου.	
Ϛ	επτή ισαρμένου.	
Ϛ	ιβδέμη ισαρμένου.	
Ϛ	δύδον ισαρμένου.	Pancpsia Apollini, inde Pyane-
Ϛ	εννάτη ισαρμένου.	Eresione plebitur. (psia.
Ϛ	Δεκάτη.	Oschophoria, id est, Ramalia ce-
Ϛ	τερτή δίκαια.	lebrabantur. Plut. Suid. Com-
Ϛ	δευτέρα δίκαια.	ment. in Nicand.
Ϛ	τρίτη δίκαια.	
Ϛ	τετάρτη δίκαια.	
Ϛ	πέμπτη δίκαια.	
Ϛ	επτή δίκαια.	
Ϛ	ιβδέμη δίκαια.	
Ϛ	δύδον δίκαια.	
Ϛ	εννάτη δίκαια.	
Ϛ	Δεκάτη δίκαια.	
Ϛ	επτάδες ή αποστάσεις.	
Ϛ	δεκάτη φθίνοντος.	Chalcea Mineruæ solennitatis, uel
Ϛ	εννάτη φθίνοντος.	ut Phanodemus ait, Vulcani Hy-
Ϛ	δύδον φθίνοντος.	pendes. Harpocr.
Ϛ	ιβδέμη φθίνοντος.	
Ϛ	επτή φθίνοντος.	Mysteria minoria hoc mense age-
Ϛ	τετάρτη φθίνοντος.	buntur. Plut. Galenius.
Ϛ	τρίτη φθίνοντος.	
Ϛ	δευτέρα φθίνοντος.	
Ϛ	επτή φθίνοντος.	

N O V E M B E R.

- A 1** Kl. Nouēb. Hoc mense Iouis epulum celebrabat
B 2 IIII Non. tūr. Vetus. Kl.
C 3 III Non.
D 4 Prid. Non.
E 5 Nonis.
F 6 VIII Id.
G 7 VII Id. Mundum patēre. Fest.
H 8 VI Id.
A 9 V Id.
B 10 IIII Id.
C 11 III Id. Maria claudūtur. Veget. alij.
D 12 Prid. Id. usq; in VI. Id. Mart.
E 13 Idibus.
F 14 XVIII Kl. Decembris.
G 15 XVII Kl.
H 16 XVI Kl. Ludi plebei per hos dies. Suet.
A 17 XV Kl.
B 18 XIII Kl.
C 19 XII Kl.
D 20 XI Kl.
E 21 X Kl.
F 22 IX Kl.
G 23 IX Kl.
H 24 VIII Kl. Bruma, quæ et Brumalia, festū Ro-
A 25 VII Kl. manorum. Constant. in re rust.
B 26 VI Kl.
C 27 V Kl. Hic mēsis fuit in tutela Diana. V.
D 28 IIII Kl. et inferiae siebat Gallis de-
E 29 III Kl. foſſis et Græcis in foro Boario.
F 30 Prid. Kl. Plut.

ΑΝΘΕΣΤΗΡΙΩΝ.

- α** Νονυμία αιβετηριῶν. Anthesteria hoc mense age
β δευτέρα ισαμίνου. bantur, quæ et Bacchana
γ τρίτη ισαμίνου. lia. Theoph. Suid. Harp.
δ τετάρτη ισαμίνου.
ε πέμπτη ισαμίνου.
Ϛ ἕκτη ισαμίνου.
Ϛ ἑβδόμη ισαμίνου.
η ὅγδοη ισαμίνου.
Ϛ ἑννάτη ισαμίνου.
Ϛ Δικάτη.
Ϛ πρώτη ἑπτή δίκα.
Ϛ δευτέρη ἑπτή δίκα.
Ϛ τρίτη ἑπτή δίκα.
Ϛ τετάρτη ἑπτή δίκα.
Ϛ πέμπτη ἑπτή δίκα.
Ϛ ἕκτη ἑπτή δίκα.
Ϛ ἑβδόμη ἑπτή δίκα.
Ϛ ὅγδοη ἑπτή δίκα.
Ϛ ἑννάτη ἑπτή δίκα.
Ϛ ἑκάτη οὐ ἑπτή.
Ϛ δικάτη φείνουσι. Choës. Suid.
Ϛ ἑννάτη φείνουσι. Pithægia.
Ϛ Δικάτη φείνουσι. Chytra. Alij in Leneone men-
 se constituant. Cōment. in He-
 siod. Harpocr.
- Limna Baccho. Thucyd.
- Ϛ** τρίτη φείνουσι.
Ϛ τετάρτη φείνουσι.
Ϛ πέμπτη φείνουσι.
Ϛ ἕκτη φείνουσι.
Ϛ ἑβδόμη φείνουσι.
Ϛ ὅγδοη φείνουσι.
Ϛ δικάτη φείνουσι.
Ϛ ἑννάτη φείνουσι.
Ϛ τετάρτη φείνουσι.
Ϛ πέμπτη φείνουσι.
Ϛ ἕκτη φείνουσι.
Ϛ δευτέρα φείνουσι.
Ϛ ἑννάτη φείνουσι.

D E C E M B E R.

- G 1 Kl. Decēbr. Fortunæ muliebris festum, quo-
 H 2 IIII Non. niam hoc die bellum sublatū. Po-
 A 3 III Non. stea translatum prid. Non. Quin
 B 4 Prid. Non. til. Dionys. Halicarn. in viij.
 C 5 Nonis. Faunalia. Porphy.
 D 6 VIII Id.
 E 7 VII Id.
 F 8 VI Id.
 G 9 V Id.
 H 10 III Id.
 A 11 III Id.
 B 12 Prid. Id.
 C 13 Idibus.
 D 14 XIX Kl. Ianuarij.
 E 15 XVIII Kl.
 F 16 XVII Kl. Saturnalia incipiunt, et per tres
 G 17 XVI Kl. dies durant: quib. addūtur Sigilla
 H 18 XV Kl. ria, quæ septē dies cōplēt. Macro.
 A 19 XIIII Kl. Opalia et Saturnalia. Macr. Var.
 B 20 XIII Kl.
 C 21 XII Kl. Angeronalia Angeronæ deæ.
 Macrobius. Herculi & Cereri de mulso. Macrobius.
 D 22 XI Kl. Feriæ larib. dicatæ. Macr. Cōpi-
 E 23 X Kl. talia. Ludi laribus. Plin.
 F 24 IX Kl. Feriæ Iouis. Larētinalia uel Lau-
 G 25 VIII Kl. rentinalia. Plut. Varr. Ouid.
 H 26 VII Kl. Iuuenalīs dies V III. Saturn.
 A 27 VI Kl. additus. Suet. unde & Iuuenales
 B 28 V Kl. ludi.
 C 29 IIII Kl.
 D 30 III Kl. Decēber Saturno sacer. Macro-
 E 31 Prid. Kl. Tutela uero Vestæ. V. Kl.

ΠΟΣΙΔΕΩΝ.

- α Νεφελίας Ποσιδεῶνθ. Ποσιδονία à certamine
 β Δευτέρα ισαμένη. Pallad. & Νεπτuni.
 γ τρίτη ισαμένη.
 δ τετάρτη ισαμένη.
 ε πέμπτη ισαμένη.
 ζ ἕκτη ισαμένη.
 η ἴβδομη ισαμένη.
 θ ὅγδη ισαμένη.
 θ' ἵννάτη ισαμένη.
 ι Δικάτη.
 ια περίτη ὥδη δίκαια.
 ιβ δευτέρη ὥδη δίκαια.
 ιγ τρίτη ὥδη δίκαια.
 ιδ τετάρτη ὥδη δίκαια.
 ιε πέμπτη ὥδη δίκαια.
 ιζ ἕκτη ὥδη δίκαια.
 ιη ἴβδομη ὥδη δίκαια.
 ιθ ὅγδη ὥδη δίκαια.
 ιθ' ἵννάτη ὥδη δίκαια.
 ιι ἄκας γέ ἐκοσή.
 ιια ἵνδικάτη φίνοντος.
 ιιβ δικάτη φίνοντος.
 ιιγ ἵννάτη φίνοντος.
 ιιδ ὅγδη φίνοντος.
 ιιε ἴβδομη φίνοντος.
 ιιζ ἕκτη φίνοντος.
 ιιη πέμπτη φίνοντος.
 ιιθ τετάρτη φίνοντος.
 ιιθ' τρίτη φίνοντος.
 ιιι δευτέρα φίνοντος.
 ιιια ἵννηγε θία.

Alcyonis dies.

Brumalia festum hoc mense ΟΥ
Ambrosia. Proclus in Hesiod.

109 431